

**РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
МИНИСТЕРСКИ СЪВЕТ**

**Г О Д И Ш Е Н
Д О К Л А Д
З А М Л А Д Е Ж Т А
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
за 2008 година**

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	3
<u>ГЛАВА I. СЪСТОЯНИЕ НА МЛАДЕЖТА В СТРАНАТА И ИЗВЪРШЕНОТО ОТ ИНСТИТУЦИИТЕ ПРЕЗ 2008 ГОДИНА</u>	4
1.1. Демографски и социален статус	
1.2. Образование	
1.3. Здравеопазване	
1.4. Трудова реализация	
1.5. Свободно време	
1.6. Гражданска активност	
1.7. Рисково и девиантно поведение	
1.8. Европейско измерение	
<u>ГЛАВА II. ПРОМЕНИ В ЖИВОТА НА МЛАДЕЖТА ПРЕЗ 2008 ГОДИНА</u>	66
2.1. Демографски и социален статус	
2.2. Образование	
2.3. Здравеопазване	
2.4. Трудова реализация	
2.5. Свободно време	
2.6. Гражданска активност	
2.7. Рисково и девиантно поведение	
2.8. Европейско измерение	
ОСНОВНИ ИЗВОДИ.....	74
<u>ГЛАВА III. ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ И ПРОМЯНА</u>	77
ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ДОКЛАДА - ИЗСЛЕДВАНЕ НА АГЕНЦИЯ “МЕДИАНА”	

УВОД

Годишният доклад за младежта за 2008 година представя извършеното от институциите и органите за местно самоуправление, както и участието на младите хора в дейностите, свързани с основните приоритети в държавната политика. В него са отразени промените в живота на младежта, предприетите мерки и необходимите политики за развитие и промяна в сектора за следващия едногодишен период. Документът се изготвя за седма поредна година.

На основание на Решение на Народното събрание от 3 април 2002 година (обнародвано в ДВ бр. 38 от 12.04.2002 г.) и на основание чл. 86, ал.1 от Конституцията на Република България, Държавната агенция за младежта и спорта инициира създаването на Междуведомствен експертен съвет за изготвяне на Годишния доклад за младежта за 2008 година. В съвета участват представители на всички държавни институции и организации, чиято дейност има отношение към политиката за младите хора в страната и дава отражение върху развитието на сектора.

Координационната дейност по изготвянето на Годишен доклад за младежта за 2008 е дело на експертен екип от специализираната администрация на Министерството на образованието, младежта и науката - Главна дирекция "Политика за младежта. В подготовката на документа са включени и представители на неправителствения сектор в страната.

За целта на доклада от Агенция "Медиана" е изготвено национално представително социологическо изследване "Младежта в страната - състояние, проблеми, промени, тенденции, възможни параметри и насоки за младежка политика". Социологическото проучване е проведено в периода 3 - 11 март 2009 година. Изследвани са две възрастови групи - подрастващи и младежи. Първата група включва подрастващи между 15 и 18 години, а втората - млади хора между 18 и 35 години. Това дава възможност да се проследят и анализират състоянието и проблемите на днешните деца и подрастващи, за да се разграничат краткосрочните и дългосрочните политически решения. Формирането на политики за тях е инвестиция в "бъдещите млади".

Документът се базира и на приетите от Народното събрание Годишни доклади за младежта в периода 2002-2007 г., ползвани са данни от Националния статистически институт и други изследвания за младежта. Докладът очертава осем основни области, важни за личностното изграждане на младия човек и за развитието му като активен гражданин на България, Европа и света - демография и социален статус, образование, здравеопазване, трудова реализация, свободно време, гражданска активност, рисково и девиантно поведение, както и европейско измерение на българската младеж.

Стремешът е не само да се отчете състоянието на младежта, но и да се очертаят основните насоки в бъдещото развитие на сектора, съгласно заложените параметри в европейските документи за младежка политика, следвайки принципите на откритост, прозрачност, толерантност и младежко включване в процеса на вземането на решения.

В периода между приемането на доклада за младежта за 2007 г. и изготвянето на документа за 2008 г. бе изготвен проект на Национална стратегия за младежта за десетгодишен период на действие. Проектодокументът бе финализиран след широка обществена консултация в страната. Бе изготвена и представителна социална оценка на предложените в стратегията стратегически цели, приоритети и задачи, сред български граждани на възраст от 15 до 40 години. Набелязаните политики за развитие и промяна в младежкия сектор в третата глава на Годишния доклад за младежта са в съзвучие със стратегическата дългосрочна визия за развитието на младежта в страната.

На 27 юли 2009г. в отговор на Програмната декларация на Правителството на Европейското развитие на България 41-то Народното събрание създаде Министерство на образованието, младежта и науката, разбирайки значимостта на младежката политика и необходимостта от интегриран подход в политиките за благосъстоянието на децата и младежта.

Годишният доклад за младежта за 2008 г., както и резултатите и изводите от проведеното социологическо проучване, ще бъдат представени за разглеждане на Народното събрание.

Глава първа

Състояние на младежта в страната и извършеното от институциите през 2008 година

1.1. Демографски и социален статус

НАСЕЛЕНИЕ И ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ ПРЕЗ 2008 ГОДИНА

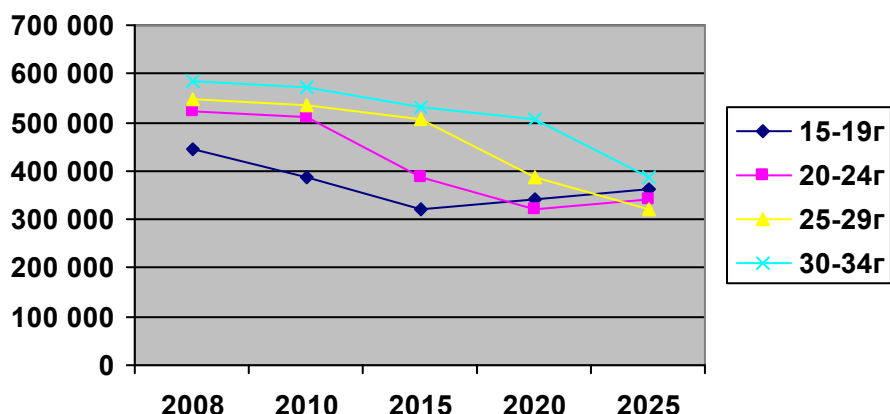
От 1989 г. насам населението на България е намаляло с над един милион души. Подрастващите и младите хора на възраст между 15 - 34-годишна възраст са намалели с повече от 300 000 души.

Население на възраст между 15 и 34 години по пол
към 31. 12. 2008г. по данни на НСИ

Възраст	Общо		
	Общо	Мъже	Жени
БЪЛГАРИЯ	7 606 551	3 681 280	3 925 271
Общо на възраст 15 – 34	2 103 259	1 077 320	1 025 939
15 – 19	445 510	228 690	216 820
20 – 24	523 522	268 246	255 276
25 – 29	548 593	281 528	267 065
30 – 34	585 634	298 856	286 778

Статистиката сочи, че ако днес хората на възраст 15 - 34 години са близо 2 103 259 души, в 2015 г. броят им ще бъде 1 747 648, а след още 5 години – ще бъде близо 1 555 852.

Целева прогноза до 2025 г.

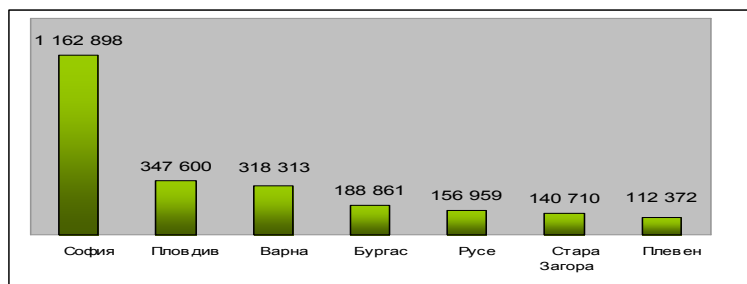
Източник: НСИ

След резкия спад на емиграционните настроения в периода 2002-2006 г., през последните години се наблюдава ново покачване на желанието за емиграция при младите хора, особено във възрастта 20 – 29 г. Положителното е, че се променя структурата на потенциалния емигрантски поток. Ако преди това бяха преди всичко високообразованите млади хора, то сега при тях наблюдаваме спад на емиграционните нагласи и намерения. Увеличението е при по-ниско образованите слоеве. Остава тревожният факт, **че всеки осми млад човек има конкретни намерения в обозримо бъдеще да емигрира**. Над ¼ от младите хора в страната определено проявяват интерес към временна трудова миграция в чужбина – те са преди всичко средните специалисти и хората без трудова квалификация.

1. Териториално разпределение на населението

Развитието на населението и протичащите демографски процеси в административно-териториалните единици на страната се определят от съществуващите основни демографски структури на населението в тях, естественото и механично движение на населението и промените в териториалното деление на страната. Силно влияние оказва също икономическото и социалното развитие на регионите и населените места. Броят на населените места в България в края на 2008 г. е 5 304, от които 253 са градове и 5 051 села. От общото население на страната към 31.12.2008 г. – 7 606 551 души, близо 71% живее в градовете, а 29% - в селата. С население над 100 хил. души са 7 града на страната. 144 населени места в страната са останали без жители. **Повече от три четвърти от младите хора на възраст 15 до 34 години живеят в градове и само една четвърт в селата**. Очертава се тенденция на най-голямо териториално движение по направлението “град – град”. Значително по-малки по брой и относителен дял са миграционните потоци по направлението “село -

село”. Броят на преселилите се от селата в градовете е по-голям, отколкото в обратното направление - “град - село”.

Брой на населението в градовете с население над 100 хил. души

Административно-териториалното деление на страната включва 28 области и 264 общини. За статистически цели са обособени и 6 района в страната. Близо половината от населението на страната живее в Югозападния район и в Южния централен район с население съответно 2 115 (28%) и 1 538 хил. души (20%). Югоизточният и Североизточният район са следващите по брой на населението, като в тях живеят съответно 1 122 хил. и 991 хил. души, или общо за двата района 28% от населението. Северният централен район и Северозападният район имат съответно 924 хил. и 916 хил. души, или по 12% от населението на страната.

Най-малката по брой на население е област Видин, в която живеят 110 хил. души, или 1.5% от населението на страната, а най-голямата е област София (столица) - 1 247 хил. души (16.4%). В 14 области населението е под 200 хил. души, или общо 27% от населението на страната. С брой на населението от 200 хил. до 300 хил. души са 8 области, които обхващат 27% от населението на страната. Шест са областите с население над 300 хил. души, като в две от тях - София (столица) и Пловдив, живее общо една четвърт от населението на страната. Трета по брой на населението е област Варна с население 463 хил. души, а непосредствено след нея се нарежда област Бургас с 421 хил. души. Следващи са областите Стара Загора (353 хил. души) и Благоевград (329 хил. души).

Най-големите общини в страната са тези с центрове градовете София - 1 247 хил. (16.4%), Пловдив - 348 хил. (4.6%), Варна - 327 хил. (4.3%), и Бургас - 205 хил. души (2.7%). Големината на тези общини се определя изцяло от броя на населението в градовете, които са техни административни центрове.

2. Възрастова структура на населението

Общата тенденция на остаряване на населението води до промени в неговата основна възрастова структура - разпределение на населението под, във и над трудоспособна възраст.

От общото население на страната 63.2% са в трудоспособна възраст. В 16 от областите тази категория население е под този относителен дял, като най-нисък е в областите Видин, Монтана, Ловеч, Плевен и Габрово - под 60%. С най-висок относителен дял на лицата в трудоспособна възраст са областите София(столица) (67%), Смолян (66%), Благоевград, Варна, Бургас и Кърджали (около 65%). **С най-висок относителен дял на младото население до 16 години (над общия за страната - 14.5%) са 13 области с водещи Сливен - 18.6%, и Търговище - 16.2%.** В осем от областите този дял е между 14.9 и 15.9%. В две области (Ловеч и Силистра) той е равен на дела за страната. В останалите области този показател е под средния за страната, като най-нисък е в Перник (12%), Габрово (12.5%), Велико Търново (12.7%) и Кюстендил (12.8%).

3. Естествено движение на населението

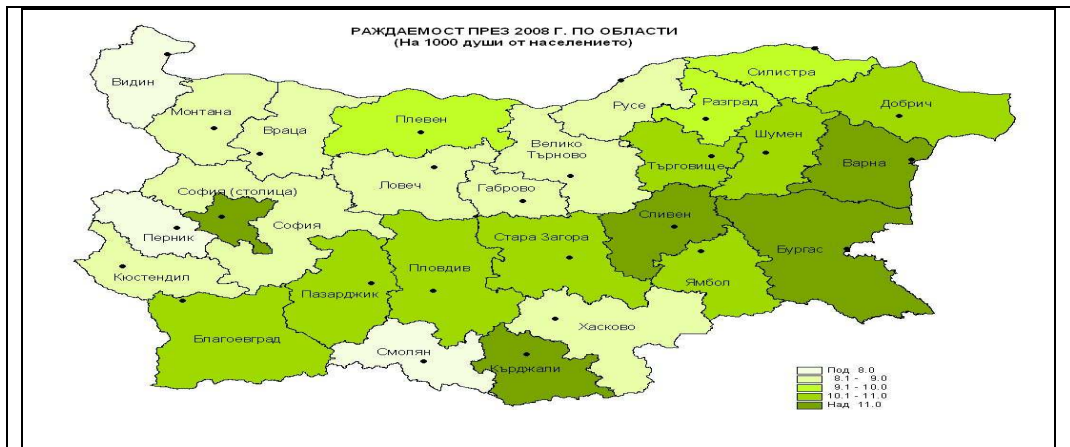
В сравнение със средното равнище на раждаемостта за страната (10.2‰ и общо 77 712 живородени деца) най-висока е раждаемостта в Североизточния и в Югоизточния район на страната - 11.2 ‰, а така също и в Югозападния район - 10.6‰. Раждаемостта е най-ниска в Северозападния район - 8.7‰.

Статистически райони	Население към 31.12. брой	Раждаемост ‰	Смъртност ‰	Естествен прираст ‰	Механичен прираст ‰
Общо за страната	7 606 551	10.2	14.5	-4.3	-0.1
Северозападен	916 054	8.7	18.5	-9.8	-5.2
Северен централен	924 273	8.8	15.7	-6.9	-1.4
Североизточен	991 471	11.2	13.7	-2.5	1.9
Югоизточен	1 121 569	11.2	14.4	-3.2	-0.8

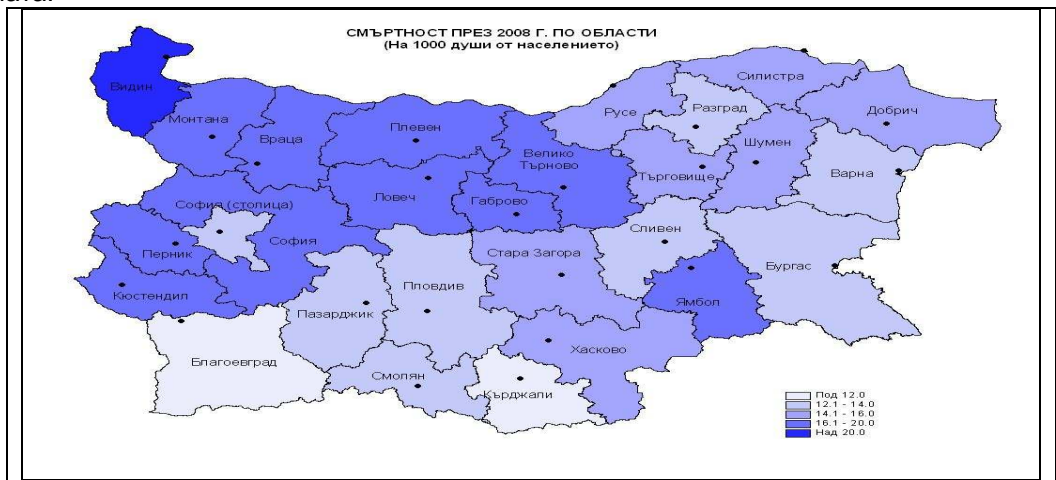
Югозападен	2 115 042	10.6	13.2	-2.6	2.8
Южен централен	1 538 142	9.9	13.7	-3.8	-1.2

Коефициенти за естествено и механично движение на населението по статистически райони през 2008 година

С най-висока раждаемост са областите Сливен - 13.2‰, Варна - 12.2‰, Бургас - 11.7‰, София (столица) - 11.6‰ и Кърджали - 11.3‰. С най-ниска раждаемост през 2008 г. са областите Видин и Смолян, където тя е съответно 7.3 и 7.8‰. Коефициентът на раждаемост се увеличава в сравнение с предходната година, като това увеличение е най-голямо в областите Плевен и Разград - с 0.9‰, и София (столица) - с 0.8‰. Намаление на раждаемостта с 0.2 - 0.3‰ има в областите Смолян, София и Хасково. Младите хора предпочитат големите градове, което им позволява лесно намиране на работа.

Равнището на смъртността в отделните статистически райони варира между 13.2‰ за Югозападния район до 18.5‰ за Северозападния район. С по-високо равнище от средното за страната (14.5‰) е този показател за Северния централен район - 15.7‰, а в останалите то е равно или по-ниско от това за страната.

Сред всички административни области в страната с най-висока смъртност се отличават областите Видин (21.8‰) и Монтана (19.4‰), а с най-ниска - областите Благоевград и Кърджали: съответно 11.5 и 11.7‰. Под тези за страната са стойностите на коефициента на смъртност още и в областите Смолян, София (столица), Варна, Бургас, Пазарджик, Пловдив и Разград - между 12.2 и 13.9‰.

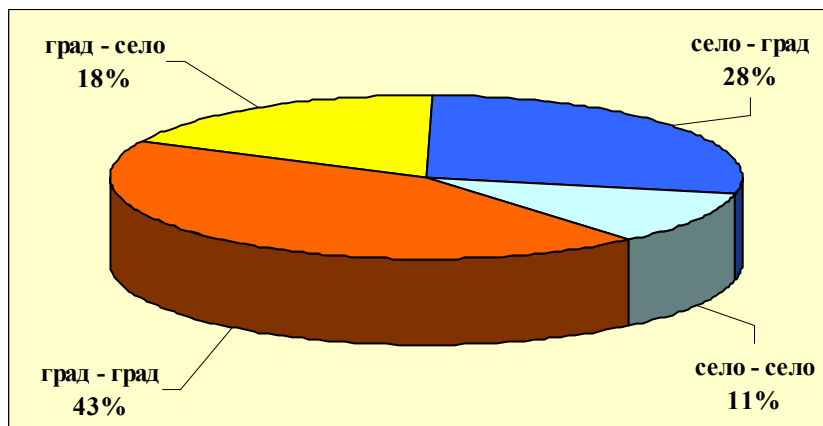
Коефициентът на обща смъртност е намалял в сравнение с 2008 г. в по-голямата част от областите. Изключение правят Габрово, Кърджали, Перник, Сливен, Шумен и Ямбол, в които има слабо увеличение на смъртността с 0.3‰. По-голямо е увеличението в област Велико Търново - с 0.8‰.

С най-ниска детска смъртност са областите Смолян (4.0‰), София (столица) (4.8‰), Габрово (5.6‰), Разград (6.2‰), Враца (6.3‰), Русе (6.4‰) и Кюстендил (6.6‰). Този показател е по-нисък от средния за страната и в областите Ловеч (7.2‰) и Варна (7.5‰).

С най-малки по абсолютна стойност коефициенти на отрицателен естествен прираст (под минус 1.0‰) са областите Варна, София (столица), Кърджали, Благоевград и Сливен. В седем от областите коефициентът на естествен прираст е между -1.0‰ и средния коефициент за страната (-4.3‰). С най-голямо намаление на населението вследствие на високия отрицателен прираст са областите Видин и Монтана, в които отрицателният естествен прираст достига съответно -14.5‰ и -10.9‰. Във всички останали области коефициентът на естествен прираст е под минус 10‰, но над равнището за страната.

4. Механично движение на населението

През 2008 г. 120 хил. души са променили своя настоящ адрес в рамките на страната. Най-голямо териториално движение има по направлението “град – град” (43%). Значително по-малки по брой и относителен дял са миграционните потоци по направлението “село - село” (11%). Броят на преселилите се от селата в градовете е по-голям (28%), отколкото в обратното направление - “град - село” (18%).

Структура на миграционните потоци в страната през 2008 година

От градовете през 2008 г. общо се изселват 75 573 души и в същото време се заселват 86 291 души. За селата тези данни са съответно 46 647 и 35 053 души. В резултат на механичното движение населението в градовете се увеличава с над 11 хил. души за сметка на това в селата.

В резултат на естественото и механичното движение на населението в края на 2008 г. **във всички области на страната, с изключение на София (столица), Варна и Бургас, населението намалява**, което е обща тенденция за развитието на броя на населението в страната. В тези три области увеличението на населението се дължи изцяло на техния положителен механичен прираст. Положителен механичен прираст има и в областите Пловдив и Велико Търново, но при тях не се увеличава населението, тъй като стойността на отрицателния естествен прираст е по-голяма от тази на положителния механичен прираст. Зародилите се през средата и края на миналия век отрицателни тенденции в демографските процеси на гр. София са причина за съществуването на проблеми като сравнително високото равнище на смъртността, преждевременната смъртност, влошената възрастова структура на населението.

5. Тенденции в броя и структурите на населението

В разпределението на населението по пол жените продължават да са повече от мъжете - 52.5% от общото население. Възрастовата структура на населението е резултат от демографските процеси в миналото. Остаряването на населението ясно личи при показателя средна възраст на населението, която се покачва. През 1998 г. тя е 38.9 г., за 2001 г. е 40.4 г., а за 2008г. средната възраст на населението е 41.7 години.

В последните години се наблюдава намаляване на относителния дял на младите генерации (групата на 10-19 годишните), следствие от ниската раждаемост през 90-те години на миналия век. Намалява, с по-бавни темпове и броят на възрастните хора (над 65 години) в следствие на естественото и механично движение на населението. Остаряването на населението води до промени в разпределението му по категории под, във и над трудоспособна възраст.

Население под, във и над трудоспособна възраст

Година	2001	2005	2006	2007	2008
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под трудоспособна възраст - %	16.3	14.8	14.6	14.5	14.5
Във трудоспособна възраст - %	59.2	62.4	62.8	63.0	63.2
Над трудоспособна възраст - %	24.5	22.8	22.6	22.5	22.3

Увеличава се населението под трудоспособна възраст. Към края на 2008 г. населението в тази възрастова категория възлиза на 168526 и се е увеличило спрямо предходната година с 2.6 на сто. Населението над трудоспособна възраст през 2008 г. е 242765 души – 19.5 на сто от общото население на областта и 14.3% от населението над трудоспособна възраст на страната. Спрямо 2007

г. тази група е намаляла с 299 души, или с 0.1 на сто. Коефициентът на демографско заместване характеризира възпроизводството на трудоспособното население. През 2008г. в София стойността му е 78.6%, което индикира сериозен проблем: 100 излизащи от трудоспособна възраст лица (60-64 години) се заместват от 79 души на 15-19 години, т.е. **трудовият потенциал на столицата намалява с 21 на всеки 100 лица.**

6. Раждаемост

Продължава нарастването на броя на ражданията в страната и повишаването на равнището на раждаемостта. През 2008 г. са регистрирани 78 283 родени деца с настоящ адрес в България, от които 77 712 (99.3%) са живородени. Мъртвородените са 571, от които 65% са извънбрачни. В сравнение с предходната година броят на живородените деца се е увеличил с 2 363, а на мъртвородените с 5 деца. Коефициентът на общата раждаемост е 10.2 ‰². **Регистрираният брой живородени деца през 2008 г. е най-голям за последните 14 години, а коефициентът на раждаемост достига нивото на този от 1992 година.** Броят на живородените момчета (39 986) е с 2 260 по-голям от този на живородените момичета (37 726), или на 1 000 момчета се падат 943 момичета. Увеличение на раждаемостта е регистрирана и в градовете, и в селата. По-младата възрастова структура на населението в градовете и относително по-големият брой родилни контингенти определят и по високата раждаемост на населението в тях - на 1 000 души от градското население се падат 10.8 живородени деца, а на 1 000 души от селското население - 8.7 живородени деца. **Раждаемостта в България вече е на равнището на раждаемостта в редица европейски страни като Гърция, Полша, Латвия, Румъния, Словакия и Швейцария.** С по-ниска раждаемост са Германия, Австрия, Литва и Италия - около и под 9.5‰. Най-високо равнище на раждаемост от европейските страни (над 11‰) има в Ирландия (16.2‰), Франция (12.9‰) и Великобритания (12.7‰).

През 2008г. в столицата са регистрирани 14449 родени деца - 18.4 на сто от родените в страната. От тях 14381, или 99.5% са живородени. Преобладаващи са ражданията на момчета – 50.5 на сто.

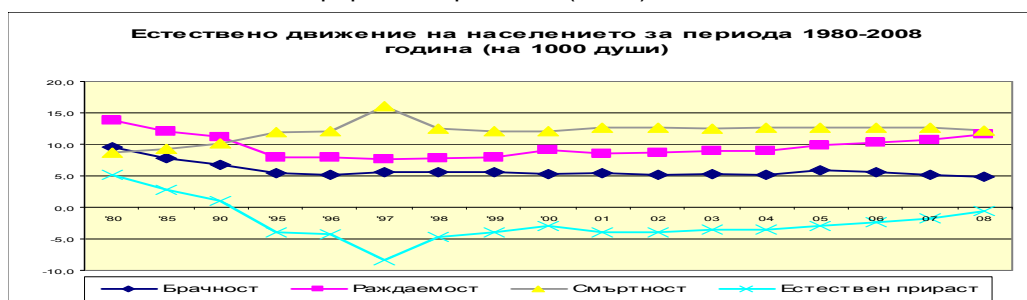
7. Смъртност

В общата смъртност на населението през 2008 г. **се наблюдава намаление спрямо предходната година.** Броят на умрелите лица е 110 523 души и е с 2 481 по-малък от този през 2007 г., а коефициентът на обща смъртност (14.5‰) е намалял с 0.3%. Смъртността продължава да бъде по-висока при мъжете (15.8‰), отколкото при жените (13.3‰) и по-висока в селата (20.4‰), отколкото в градовете (12.1‰). И през 2008г. в общата смъртност сред населението на София не са настъпили съществени изменения, както в нейния обхват, така и в равнището ѝ. Броят на умрелите лица в областта към края на 2008 г. е 15185. В сравнение с предходната година техният брой е намалял само с 438. Коефициентът на общата смъртност възлиза на 12.2‰, при 14.5‰ за страната. Смъртността продължава да е по-висока сред мъжете (13.0‰), отколкото сред жените (11.5 на хиляда).

Основна причина за умирацията и през 2008 г. остават болестите на органите на кръвообращението и новообразуванията. **Продължава тенденцията на намаляване на стойностите на детската смъртност.** След регистрираното високо равнище на детска смъртност в областта през 1998г. от 11.1 умрели деца до едногодишна възраст на 1 000 живородени, то постепенно спада до 7.6‰ за 2001г., 5.1‰ за 2005г., за да намалее до 4.8‰ през 2008 г.

8. Естествен прираст на населението

Разликата между ражданията и умирацията формира естествения прираст на населението. И тъй като от 1990 г. досега умират повече хора, отколкото се раждат, тази разлика е с отрицателна стойност, в резултат на което населението на страната непрекъснато намалява. През 2008 г. абсолютният брой на естествения прираст е минус 32 811 души. **Това е най-малкото намаление на населението в резултат на естествения прираст след 1995 година.** Стойността на коефициента на естествения прираст е минус 4.3‰⁸. Той е с много голяма отрицателна стойност в селата - минус 11.7‰, докато в градовете е минус 1.3‰. В Европа (освен нашата страна) с отрицателен естествен прираст на населението, но с по-ниски стойности, са Естония, Румъния, Германия, Унгария и Литва - от минус 1.2‰ до минус 4.0‰. С отрицателен естествен прираст на населението е и Латвия, като стойността му е еднаква със стойността на този в България. Всички останали европейски страни имат положителен естествен прираст със стойности от 0.2‰ в Словакия, Австрия и Гърция до 1.9‰ в Дания, Финландия и Белгия. С най-висок естествен прираст е Ирландия (9.8‰).

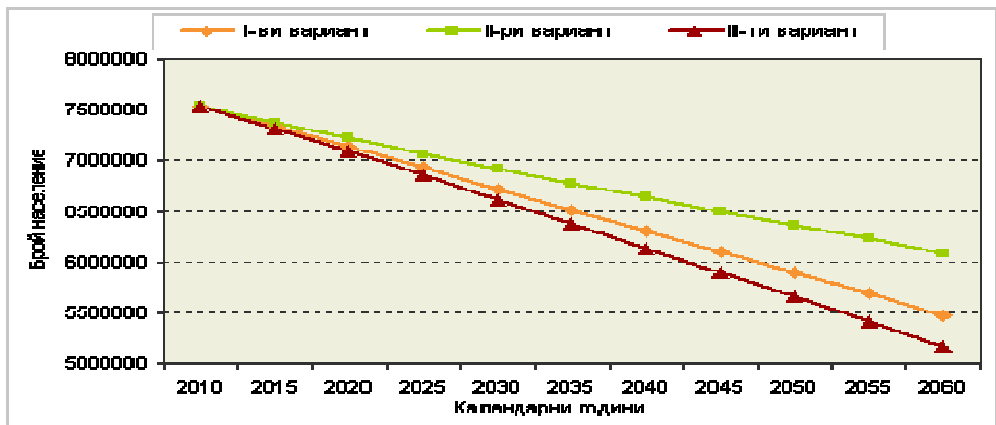
9. Прогноза за развитие на населението

В Националният статистически институт е разработена тривариантна целева прогноза за демографското развитие на страната в перспектива до 2060 година. Вариантите на демографската прогноза са съобразени с методологията и количествените хипотези за възпроизводствените процеси на населението, разработени от Евростат.

I вариант (целев). Този вариант е еквивалентен на разработената прогноза за България от Евростат. Той се определя като реалистичен и е съобразен с нормативните изисквания на Европейския съюз за демографското и социално-икономическото развитие на страните-членки. Според него населението на страната ще достигне около 7 137 хиляди през 2020 г., 6 302 хиляди през 2040 г. и 5 475 хиляди през 2060 година.

II вариант (относително ускоряване). При този вариант се предполага, че демографско развитие ще протича при благоприятни социално-икономически процеси в страната. Според прогнозата населението на страната ще достигне около 7 220 хиляди през 2020 г., 6 634 хиляди през 2040 г. и 6 086 хиляди през 2060 година.

III вариант (относително забавяне). Развитието на населението при този вариант е прогнозирано при хипотези за неблагоприятни социално-икономически процеси в развитието на страната. Според него, населението на страната ще достигне около 7 095 хиляди през 2020 г., 6 134 хиляди през 2040 г. и 5 166 хиляди през 2060 година.

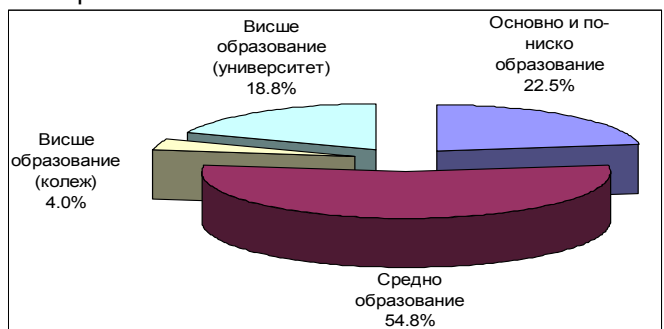

Прогноза за населението в страната за периода 2010 - 2060 г.

1.2. Образование

ОСНОВНИ СТАТИСТИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ПРЕЗ 2008 ГОДИНА

През последните години образователната структура на населението¹ на възраст 25 - 64 години продължава да се подобрява, като следва ясно изразената тенденция на увеличение на броя и дела на населението с висше и средно образование при същевременно намаляване на броя и дела на хората с основно и по-ниско образование.

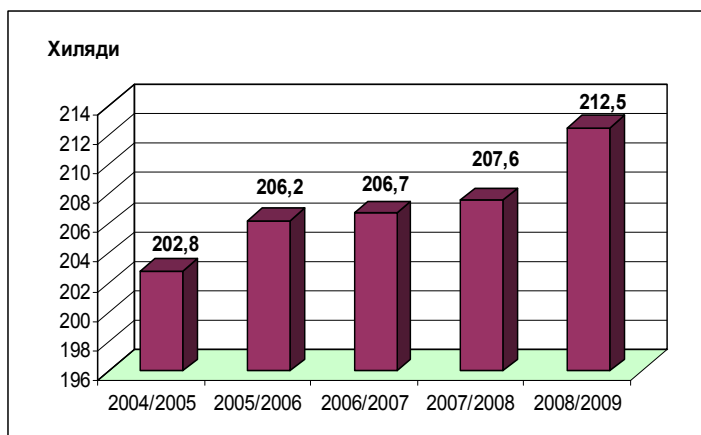
Фиг. 1. Образователна структура на населението на възраст 25-64 години

¹ Предварителни, средногодишни данни от наблюдението на работната сила.

Относителният дял на населението с висше образование (колеж и университет) се увеличава от 21.7% през 2004 г. на 22.4% през 2007 г. и достига 22.8% през 2008 г. Делът на населението със средно образование се увеличава от 50.0% през 2004 г. на 55.1% през 2007 г., а през 2008 г. е 54.8%. Същевременно относителният дял на лицата с основно и по-ниско образование намалява от 28.4% на 22.6% през 2007 г. и на 22.5% през 2008 г. Това означава, че понастоящем 77.6% от населението в най-активната за трудова дейност възраст (25 - 64 г.) е със средно или висше образование. Измененията в образователната структура на населението показват основния резултат от функционирането на образователната система и отношението на младите хора към образованието. **Относителният дял на младежите на възраст 20-24 години със завършено най-малко средно образование е 83.5% за 2008 година¹.** Положителна тенденция се забелязва и по отношение на относителния дял на преждевременно напусналите образованието сред населението на възраст 18 - 24 години², който намалява от 21.4% през 2004 г. на 16.6% през 2007 г. и на 15.3% през 2008 г.

ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

През учебната 2008/2009 г. броят на детските градини е 2 291 или със 165 по-малко в сравнение с 2007/2008 година (Таблица 1). Броят на децата, настанени в детските градини за учебната 2008/2009 г. е 212.5 хил., което е с 4.8 хил., или с 2.3% повече от броя им през предходната година (Таблица 2). Обхватът на децата в детските градини, изчислен чрез груповия нетен коефициент на записване, нараства от 73.2% за 2007/2008 г. на 73.8% за 2008/2009 г. Постигнатият по-голям обхват на децата в детските градини при редуциран брой на тези институции, е важен показател, който установява усилията на общинските администрации за по-пълно обхващане на децата в предучилищното образование.

Фиг. 2. Брой на децата в детските градини

Средният брой деца в една детска градина за страната е 93, като за градовете този среден брой е значително по-голям - 141, а за селата - 44. Средният брой деца, формиращи една група е 23, като в градовете този среден брой е 24, а в селата - 19.

Педагогическият персонал, зает в детските градини, е 19.3 хил., от които 1.2 хил. са директори без група. В сравнение с предходната учебна година общият брой на педагогическия персонал намалява със 108 души или с 0.6 %. Алтернатива за една много малка част от родителите са частните детски градини. През 2008/2009 г. в страната функционират 42 лицензирани частни детски градини, посещавани от 1 620 деца, представляващи като относителен дял едва 0.8 % от общия брой на децата в детските градини.

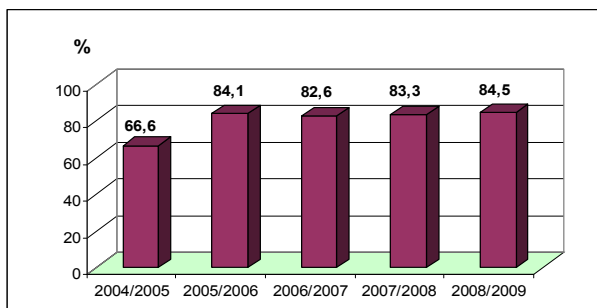
ОБЩО ОБРАЗОВАНИЕ

В началото на учебната 2008/2009 г. учебни занятия се водят в 2 171 общообразователни училища³, от които 169 начални, 1 413 основни, 15 прогимназии, 167 гимназии и 407 средни общообразователни училища (СОУ). В сравнение с предходната учебна година, поради закриване или преобразуване, общият брой на общообразователните училища намалява с 300. През настоящата 2008/2009 учебна година броят на учениците във всички видове общообразователни училища е 644.8 хил., от които 118.8 хил. в селата. В сравнение с предходната учебна година броят на учениците в общото образование намалява с 27.4 хил. или с 4.1%. В общообразователните училища делът на момчетата е по-голям в сравнение с този на момчетата - съответно 50.4% и 49.6 % от общия брой на учениците. През изминалата 2007/2008 учебна година по различни причини 17.7 хил. ученици са напуснали

² Относителен дял - % на лицата на възраст 18 - 24 години с по-ниско от средно образование, неучастващи в образование или обучение, от населението на същата възраст.

³ Вкл. българските училища в чужбина.

общообразователните училища, от които 14.9 хил. учаци се в основното образование. Най-голям е относителният дял на учениците, които са напуснали по семейни причини - 8.6 хил. или 48.5% от общия брой на напусналите. Голям е дялът и на напусналите поради нежелание да учат - 21.0%. Ранното чуждоезиково обучение все повече навлиза в началния етап на основното образование. (Относителният дял на децата в общообразователните училища, изучаващи чужди езици в началните класове (I - IV) е 84.5% или с 1.2 пункта по-висок от предходната учебна година).

Фиг. 3 Относителен дял на учениците, изучаващи чужди езици в началното образование на общообразователните училища

Най-голям е интересът в общообразователните училища към английския език, който се изучава от 512 766 ученици, които формират относителен дял 84.9% от тези, които изучават чужди езици. През 2008 г. основно образование са завършили 58.7 хил. ученици. През същата година средно общо образование са завършили 36.1 хил. души. Учителите в общообразователните училища през учебната 2008/2009 г. са 49.6 хил. С висше образование, образователно-квалификационни степени “бакалавър” и “магистър” са 89.3% от учителите и с образователно-квалификационна степен “професионален бакалавър” - 10.0%. Жените в учителската професия преобладават (84.3% от общия брой на учителите). На една паралелка в дневните общообразователни училища се падат средно по 22 ученика. Към 01.10.2008 г. в страната има 66 работещи частни общообразователни училища, от които 3 начални, 27 основни, 3 прогимназии, 29 гимназии и 4 средни общообразователни училища (СОУ). В частните общообразователни училища се учат общо 6 515 ученика. **В сравнение с предходната учебна година броят на учениците нараства с 208 или с 3.3%.** Независимо от нарастването, частният сектор в общото образование остава твърде ограничен, като обхваща само 1.0% от общия брой на учениците. В училищата и паралелките за деца със специални образователни потребности се учат общо 6.7 хил. деца. За тяхното обучение и възпитание полагат грижи 1 193 учители - специалисти и 552 възпитатели.

ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Професионалното образование и обучение през учебната 2008/2009 г. се осъществява в 21 училища по изкуствата, 433 професионални гимназии, 5 професионални училища и 28 професионални колежи с прием след средно образование. Общият брой на учащите в професионалното образование и обучение през тази учебна година е 168.8 хил. и в сравнение с учебната 2007/2008 г. намалява с 10.8 хил. или с 6.0%. В професионалното образование преобладават момчетата, които са 60.6% от общия брой на учениците. Степен на професионална квалификация са придобили общо 15.4 хил. души, от които: първа степен - 6.0 хил., втора степен - 6.2 хил. и трета и четвърта степен - 3.1. Жените отново са били по-активни от мъжете - 54.7%.

ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Общият брой на студентите в България в началото на учебната 2008/2009 година, включващ записаните в четирите образователно квалификационни степени („професионален бакалавър”, „бакалавър”, „магистър” и „доктор”), възлиза на 274.2 хил.

Образователно - квалификационна степен “професионален бакалавър”

През учебната 2008/2009 година за придобиване на образователно квалификационна степен „професионален бакалавър” се обучават общо 27.7 хил. студенти, от които български граждани са 27.4 хил., или 98.9%. От общия брой студенти в колежа, 19.3 хил., или 69.5% се обучават в частни колежи. Броят на студентите в колежа се увеличава с 5.9% в сравнение с предходната 2007/2008 учебна година. В структурата на студентите по тесни области на образованието **най-висок относителен дял заемат студентите в област „Стопански науки и администрация” - 41.6%, следван от тези на студентите в област „Науки за обществото и човешкото поведение” - 19.6%, и „Спорт, туризъм и хотелиерство” - 12.4%.** През 2008 г. образователно квалификационна степен „професионален бакалавър” са придобили 5.5 хил. студенти, от които 98.2% са български граждани. Сред завършилите най-голям е броят на дипломираните в тесни области „Стопански науки и администрация” – 2.2 хил., или 39.0%, следва „Спорт, туризъм и хотелиерство” - 1.0 хил., или 18.6% и

„Науки за обществото и човешкото поведение” - 0.7 хил., или 13.4% от общия брой на завършилите. Преподавателите в колежите са 1 566, от тях 666, или 42.5%, са на основна работа.

Образователно - квалификационни степени “бакалавър” и “магистър”

През учебната 2008/2009 г. за придобиване на образователно квалификационни степени “бакалавър” и “магистър” се обучават 242.6 хил. студенти. От тях български граждани са 233.4 хил., или 96.2%. Броят на студентите - български граждани, се увеличава в сравнение с учебната 2007/2008 г. с 8.3 хил., или с 3.7%. През учебната 2008/2009 година чуждестранните студенти в университетите и специализираните висши училища са 9.2 хил., или с 4.2% повече от предходната учебна година. Най-голям е дялът на студентите от Турция – 37.2% от обучаващите се чуждестранни студенти у нас, следвани от студентите от Македония - 24.4% и Гърция - 8.0%.

В структурата на студентите по тесни области на образованието най-висок относителен дял заема студентите в област „Стопански науки и администрация” - 58.5 хил., или 24.1%, следван от този на студентите в област „Технически науки и технически професии” - 37.3 хил., или 15.4%. Най-малки са дяловете на учащите в областите „Ветеринарна медицина” - 0.6%, „Природни науки” – 0.5% и „Математика и статистика” - 0.4%.

В частни университети се обучават 39.1 хил., или 16.1% от общия брой на студентите. През последните години се наблюдава нарастване на броя на студентите в частните университети. В сравнение с предходната учебна година броят им се увеличава с 4.6%.

За учебната 2008/2009 г. са приети 49.7 хил. нови студенти - български граждани и 2.1 хил. чужденци.

Образователна и научна степен “доктор”

Към 31.XII.2008 г. у нас се обучават 3 949 докторанти, като от тях 51.3% са жени. В сравнение с предходната 2007/2008 г. броят на докторантите намалява с 404 души, или с 9.3%. Така се запазва тенденцията за намаляване броят на докторантите от 2005/2006 г., след нарастването им през предходните години. Чуждестранните докторанти, обучаващи се в България, са 226, или 5.7% от общия им брой. През 2008 г. образователна и научна степен „доктор” са придобили 601 души, от които 319 жени. При мъжете най-голям е броят им в област „Технически науки и технически професии” - 19.9% от общия брой на завършилите мъже, а при жените - в област „Науки за обществото и човешкото поведение” - 12.9%.

УЧЕБНИ ИНСТИТУЦИИ ПО ВИД					
	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
ОБЩО	6638	6750	5838	5782	5303
Детски градини	3301	3331	¹ 2470	¹ 2456	¹ 2291
Общообразователни и специални училища	2784	2757	² 2654	² 2563	² 2254
Начални (I-IV клас)	295	277	252	226	169
Основни (I-VIII клас)	1877	1872	1791	1729	1487
Прогимназии (V-VIII клас)	21	21	20	18	16
Гимназии (IX-XIII)	167	168	170	176	167
Средни общообразователни (I-XIII клас)	424	419	421	414	415
Професионални	500	495	506	503	487
Училища по изкуствата	19	20	20	21	21
Професионални гимназии	459	453	458	449	433
Професионални колежи след средно образование	17	17	23	28	28
Професионални училища	5	5	5	5	5
Центрове за професионално обучение	.	114	155	207	218
Висши	53	53	53	53	53
Самостоятелни колежи	10	10	10	10	10
Колежи, в структурата на университети и специализирани висши училища	40	40	36	31	28
Университети и специализирани висши училища	43	43	43	43	43
¹ Без несамостоятелните полудневни детски градини.					
² Вкл. българските училища в чужбина.					

Министерство на образованието и науката

Програми за подпомагане на достъпа до висше образование

Програма „Студентско подпомагане” осигурява условия за предоставяне на стипендии, помощи и награди на студентите, докторантите и специализантите от държавните висши училища; субсидирано ползване на студентски общежития и столове от студенти, докторанти и специализанти, обучаващи се във висшите училища и научни организации в Република България, и на помощи за свободно наета квартира при недостиг на места в студентските общежития.

През 2008 г. е направено изменение и допълнение на ПМС №90/26.05.2000 г. за условията и реда на предоставяне на стипендии на студентите, докторантите и специализантите от държавните висши училища и научни организации, с което е увеличена горната граница на размера на стипендията за българските студенти в редовна форма на обучение от 90 на 120 лв., както и размерът на стипендиите на докторантите в редовна форма на обучение - български граждани, чието обучение се субсидира от държавата, от 250 на 450 лв. месечно, като тази промяна се отнася и за чуждестранните докторанти и специализанти, обучаващи се по актове на Министерския съвет или междуправителствени програми. Предвидени са две еднократни стипендии по 1000 лв. за докторанти – една при представяне на дисертациите си за защита в научния съвет в рамките на срока на докторантурата, и една при успешна защита на дисертационния труд в срок от една година от изтичане на срока на докторантурата. Със същото постановление е предвидена възможност за студентите в редовна форма на обучение от акредитираните висши училища в Република България, създадени по реда на Закона за висшето образование, да могат да получават стипендии и награди, осигурени със средства от Европейския социален фонд по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси 2007-2013 г.”.

С постановление № 235/ 25.09.2008 г. е приета нова Наредба за ползване на студентските общежития и столове, в чието разработване са взели участие представители на Националното представителство на студентските съвети.

Програми за свободно време на студентите

Програма „Студентски спорт, отдих и туризъм и свободно време”

Спортната дейност на студентите се стимулира, като се подпомагат проекти на висшите училища с такова предназначение. На висшите училища се предоставят осигурените от държавния бюджет средства по реда ПМС № 129/11.07.2000г. за определяне на минимални диференцирани размери на паричните средства за физическо възпитание и спорт.

През 2008 г. съгласно цитираното постановление на висшите училища са предоставени 414 141 лв., предназначени за подобряване на материално-техническата база за физическо възпитание и спорт и за организиране на вътрешни и външни състезания, връчване на награди, закупуване на спортни екипи и организиране на масови спортни прояви за студентите.

През 2008 г. е приет Закон за кредитиране на студенти и докторанти (обн., ДВ, бр. 69 от 5.08.2008 г.) През 2008 г. по програма „Студентско подпомагане” са осигурени следните средства от Републиканския бюджет: Държавна субсидия за студентски общежития и столове – 24 790 400 лв. Средствата са разпределени между държавните висши училища – 18 573 400 лв., „Студентски столове и общежития” ЕАД – 6 150 00 лв. и „Академика 2000” ЕАД – 67000 лв. Субсидията е предназначена за режийни разноски в студентските общежития и столове и за поевтиняване на храната в студентските столове. В студентските общежития през 2008 г. е осигурено субсидирано настаняване на над 45 000 студенти, като всеки един от тях е ползвал месечна субсидия до 33,00 лв. Осигурена е държавна помощ в размер на 756 000 лв. за свободно наета квартира за студентите от Икономическия и Техническият университети във Варна, в чиито общежития има хроничен недостиг на места. В студентските столове е осъществено субсидирано хранене, при което студентите са ползвали до 3,30 лв. субсидия за един храноден (един храноден включва две хранения – обяд и вечеря). През 2008 г. в студентските общежития и столове, управлявани от висши училища, са реализирани 10 174 675 леглодни и 1853 823 хранодни. За 2008 г. е осигурена държавна субсидия за стипендии на студенти, докторанти и специализанти, обучаващи се във държавните висши училища, в размер на 25 408 700 лв. През летния семестър на учебната 2007-2008 г. стипендии са получавали 27 897 български студенти. От тях 25 663 стипендии са получени по „общия ред” и 2 234 – по социални показатели: от студенти без родители, студенти с трайни увреждания, студенти със родители с трайни увреждания, студентки – майки (студенти бащи) с деца до 6 годишна възраст. Средният размер на стипендиите, получавани по „общия ред”, е бил 64,61 лв., а на стипендиите по социални показатели – 78,00 лв. На 1 481 студенти са присъдени награди в размер до 200 лв.; 742 студенти са получавали помощи, също в размер на 200 лв. През зимния семестър на учебната 2008-2009 г. стипендии са получили 24 590 български студенти. От тях 22 399 стипендии са получени по „общия ред”, и 2 191 – по социални показатели. Средният размер на стипендиите, получавани по „общия ред”, е достигнал 84 лв., а на стипендиите по социални показатели – 91,50 лв. На 2 965 студенти са присъдени награди в размер до 200 лв.; 1598 студенти са получили помощи в размер до 200 лв. Институцията, ангажирана с

подпомагане изявите на студентите в областта на изкуството, културата и науката и предоставяне на информация за намиране на работа, е **Националният студентски дом**.

Национална програма „Енергоефективно саниране на училищни сгради“ - програмата стартира с Решение на Народното събрание от 28.04.2005 г. за приемане на стратегически насоки за осъществяване на проекти за енергоефективно саниране на училищни сгради и се изпълнява от МОН съвместно с Националното сдружение на общините в Република България. Средствата по програмата се актуализират ежегодно, като за 2008 г. с Решение на МС № 123 от 28.02.2008 г. са определени 6 700 000 лв. С одобрените средства бяха финансирани проекти, които не са получили финансиране през 2007 г. Програмата обхваща 28 училища, разпределени в 16 административно-териториални области на страната.

Национална програма „Модернизация на материалната база в училище“

Програмата стартира през 2007 г., като с Решение на МС 123 от 28.02.2008 за актуализиране на национални програми за развитие на средното образование бяха преведени средства по следните модули:

Модул „Обновяване на спортната база на училищата“ цели постигане на реални резултати в обновяването на училищните спортни площадки, както и по отношение на изграждането на модерни съоръжения за спортуване в училищно и извънучилищно време и повишаване интереса на учениците към физическата култура и спорта.

Определените с Решение № 123 от 28.02.2008 г. средства за изпълнение на модула са с размер на 7 000 000 лв. С одобрените средства бяха финансирани проекти, които не са получили финансиране през 2007 г. Програмата обхваща 55 училища, разпределени в 24 административно – териториални области на страната.

Модул „Създаване на достъпна архитектурна сграда“ е насочен към интегрирано обучение на децата и учениците със специални образователни потребности в системата на народната просвета. Определените с Решение № 123 от 28.02.2008 г. средства за изпълнение на модула са в размер на 1 000 000 лв. Програмата обхваща 34 училища, разпределени в 16 административно – териториални области на страната, в които се изградиха тоалетни и рампи за инвалиди, а в едно беше монтиран асансьор.

Модул „Обновяване на учебно–техническото оборудване в училищата“ цели осигуряването на адекватни условия за провеждане на учебния процес от гледна точка на учебно-техническото оборудване в училищата – нови учебни дъски и консумативи, ново оборудване с ученически маси и столове, нови учебни пособия. Определените с Решение № 123 от 28.02.2008 г. средства за изпълнение на модула са в размер на 7 000 000 лв., допълнени със средства от бюджета на Министерство на образованието и науката. Програмата обхваща училища, разпределени във всички 28 административно – териториални области на страната. За 608 училища бяха закупени 9 858 броя бели дъски. За 131 училища бяха закупени 27 539 броя двойни и 87 тройни маси, 124 учителски бюра, 55 081 обикновени и 597 въртящи се стола. Беше закупено оборудване за училищните кабинети по химия, биология и физика в 140 професионални гимназии в цялата страна. Като част от ангажиментите по програмата, беше възложено извършването на мониторинг на изпълнението на Национална програма „Модернизация на материалната база в училище“, модули „Спорт в училище“, „обновяване на учебно – техническото оборудване“ и „Създаване на достъпна архитектурна среда“.

Национална програма „По-пълно обхващане на децата и учениците“, модул „Оптимизиране на училищната мрежа чрез осигуряване превоз до държавните и общинските училища за ученици в основна образователна степен“

Определените с Решение № 123 от 28.02.2008 г. средства за изпълнение на модула са в размер на 15 000 000 лв. С Решение на Народното събрание на Република България за одобряване на допълнителни бюджетни кредити по консолидираната фискална политика, са предоставени допълнително 20 000 000 лв. С така определените средства са закупени общо 210 автобуси. Комисия в МОН периодично обобщава постъпилите заявки за предоставяне на училищни автобуси от страна на общините, чиито програми за оптимизация са класирани по мярка „Преструктуриране на училищната мрежа“ на Националната програма „Оптимизиране на училищната мрежа“. Предложените на комисията разпределения се съгласуват с Националното сдружение на общините в Република България, след което се утвърждават от министъра на образованието и науката. Закупени са 76 тахографа на обща стойност 216 927 лв. за ученически автобуси. 28 броя автобуси, закупени за нуждите на ресурсните центрове в цялата страна, са оборудвани с платформи за 314 544 лв. Като част от ангажиментите по програмата беше възложено извършването на мониторинг на изпълнението на Национална програма „По-пълно обхващане на децата в задължителна училищна възраст“, модул Оптимизиране на училищната мрежа чрез осигуряване на превоз до държавните и общински училища за ученици в основната образователна степен“.

Национална програма „С грижа за всеки ученик” осигурява възможности за допълнително обучение както на деца с изяви способности, така и на деца, които имат проблем с усвояване на учебния материал. Общият брой на одобрените проекти е 1129.

- **Модул „Осигуряване на обучение на таланти ученици за участие в ученическите олимпиади”**
- **Модул „Осигуряване на допълнително обучение на учениците за повишаване на нивото на постиженията им по общообразователна подготовка”**

Национална програма „Модернизиране на системата за професионално образование и продължаващо обучение” има за цел да оборудва със съвременни машини и съоръжения за професионалното обучение учебни работилници и кабинети по професионална подготовка, както и работни места за практическо обучение в реална работна среда. В резултат от прилагането на програмата бяха оборудвани и ремонтирани работилници и кабинети по професионална подготовка в 44 училища, а съфинансирането от работодателите е в размер на 1 355 129 лв.

Национална програма „Училището- територия на учениците”

Модул „Ритуализация на училищния живот” финансира дейности, свързани с тържествено отбелязване на училищни празници и традиции и честване на кръгли годишнини, както и дейности, свързани с изработване на елемент на униформа с отличителния знак на училището или с емблемата му. Финансирани са 198 проекта на обща стойност 279 885 лв. От подадените 318 проекта, свързани с изработване на елемент на униформа с отличителния знак на училището или с емблемата му са финансирани 177 проекта на обща стойност 4 684 232 лв.

Изграждане на ефективна система за вътрешна оценяване чрез широко използване на тестовите и въвеждане на системата на национално стандартизирано външно оценяване.

През 2008 г. за първи път се проведе Държавни зрелостни изпити /ДЗИ/ за всички ученици, които завършват XII клас. На юнската сесия на ДЗИ се явиха 72 951 ученици. Броят на квесторите в деня на изпита беше 12 000 учители. Бяха създадени 14 национални комисии за оценяване по всеки учебен предмет, в които участваха 1382 оценители. Бяха проверени 145 823 изпитни работи.

Мерки в процеса на възпитание – празнични шествия по повод 24 май за духови оркестри и мажоретни състави, честване на Деня на Европа с почина Ден на ученическото самоуправление, за отбелязване на 130 години от Освобождението на България от османско владичество - 3 069 училища получиха комплекти „Реликви на българската национална епопея”, обявяване на 2008 година за Година на ключовите компетентности в съответствие с европейската референтна рамка, утвърдена с Препоръка на ЕП и СЕС от 18.12.2007г., организирани и проведени 18 национални олимпиади и 14 национални състезания, участи ев 8 международни олимпиади със спечелени 7 златни, 14 сребърни и 12 бронзови медала.

Осигуряване на възможност за допълнително обучение на деца с изяви способности и на деца, които имат проблем с усвояването на учебния материал.

Национален конкурс „Млади таланти”

Конкурсът е част от инициативите на Седма рамкова програма на Европейската общност за научни изследвания и технологично развитие и има за цел да насърчава младите хора към подготовката и реализацията на научни проекти и провеждането на научни изследвания в различни научни области. Право на участие имат ученици и студенти в първи курс на възраст от 15 до 20 години, които подготвят научни или иновационни проекти в областта на естествените науки, в социалните науки и в информационните и комуникационните технологии. За участие в конкурса бяха регистрирани 30 проекта с над 40 участници. Класиралите се на първо, второ и трето място участваха в Европейския конкурс за млади таланти, който се проведе през м. Септември 2008 г. в гр. Копенхаген, Дания.

Регионален конкурс за млади таланти в областта на природните науки

През месец юли 2008 г. Министерството на образованието и науката, с подкрепата на ЮНЕСКО организира и проведе Втория регионален конкурс за млади таланти в областта на природните науки. Участие в него взеха младежи на възраст между 17 и 21 години от България, Румъния, Черна гора и Македония. Младите таланти представиха свои научни разработки в областите математика, химия, физика, география, биология, информационни и комуникационни технологии, медицина в рамките на открито научно изложение. Проектите бяха оценявани от международно жури. Голямата награда спечели България с проект в областта на астрономията.

Конкурс „Лаборатория за слава”

И през 2008 г. Министерството на образованието и науката беше основен партньор на Британския съвет в осъществяването на проекта **„Красива наука”**. Регионалният проект обхваща 9 страни от югоизточна Европа- Австрия, Азербайджан, България, Гърция, Израел, Румъния, Сърбия, Турция и Хърватска, както и Обединеното кралство. В рамките на проекта от 2006 г. насам се провежда национален конкурс FameLab („лаборатория за слава”). Конкурсът търси новите лица на науката, които ще могат да развият своите идеи и умения за представяне пред телевизионна публика в

рамките на 3 минути. Темата трябва да бъде поднесена забавно, разбираемо, атрактивно, но без компромиси с научна достоверност.

Министерство на културата

От Министерството на културата са реализирани множество дейности, свързани с деца и млади хора. Средствата са от бюджета на Министерството на културата, както и от бюджета на съответните второстепенни разпредели с бюджетни кредити. Дейностите, насочени към младите хора са акцент в повечето конкурсни сесии за финансова подкрепа на творчески проекти в Министерството на културата. Подкрепени са също младежки и детски културни прояви на общините в Република България със средства от държавния бюджет по предложение Министерство на културата.

1. Програми в областта на културата през 2008 г., насочени към младите хора в Р България, реализирани от Министерството на културата:

1. Програма за работа с млади таланти от училищата по изкуствата 2007-2009 година – реализирани дейности през 2008 г.

2. Мерки за закрила на деца с изявени дарби по Наредбата за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изявени дарби, обн. ДВ, бр. 111, 2003 г. изм. ДВ бр. 51, 2005 г., ДВ бр. 89, 2005 г., ДВ бр. 14, 2006 г., ДВ бр. 37, 2006 г. и Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби през 2008 г.

3. Програма за насърчаване на изяви на млади таланти чрез читалищата, общините и съвместно с неправителствени организации.

4. Програма “Музикално и танцово изкуство” – Детски и младежки програми и инициативи на дирекция “Музика и танц” към Министерството на културата.

5. Програма “Театър” - Детски и младежки програми и инициативи на дирекция “Театър, вариететно и цирково изкуство” към Министерството на културата.

6. Програми за книги и четене – Детски и младежки програми и инициативи на дирекция “Книга и библиотечно дело” към Министерството на културата.

7. Програма “Музеи и изобразително изкуство” - Детски и младежки програми и инициативи на Дирекция “Музеи, галерии и изобразително изкуство” към Министерството на културата.

8. Програми на Национален фонд “Култура” към Министерството на културата.

9. Програма «Кино» - Детски и младежки програми и инициативи на Изпълнителна агенция «Национален филмов център» към Министерството на културата.

Училищата по култура за 2008 г. са 20 на брой в сравнение с предходната година. С помощта на квалифициран екип от Министерство на културата се управляват програмите «Медия 2007-2013» и «Култура 2007-2013» на Европейската комисия, в които кандидатстват млади хора в областта на изкуството, театъра, културата и медиите.

От Министерство на извънредните ситуации през 2008 г. са осъществени дейности, в които са включени подрастващи и млади хора:

IX-то Републиканско ученическо състезание „Защита при бедствия и аварии”. То се организира от Министерството на извънредните ситуации в партньорство с Министерството на образованието и науката и Националния дворец на децата. То се проведе на три етапа – общински, областен и републикански етап. Републиканският етап се състоя на 14 и 15 май 2008 год. в гр. Кърджали. Участваха 28 отбора - победители от областните състезания. В състезанието участваха общо 112 ученици, като всеки отбор се състои от по четири състезатели и един ръководител-учител. Състезанието се проведе в две части – теоретична и практическа. Теоретичната част включваше проверка на знанията на участниците по изучаваните теми от учебната програма за действия при бедствия, аварии и катастрофи – за учениците от I-ви до VIII-ми клас. Проверката се извършва чрез индивидуален тест, в който участват всички състезатели. Практическата част имаше за цел проверка на знанията, бързината и съобразителността на участниците чрез състезателни игри. По трима състезатели от всеки отбор преминаха през учебните центрове “Защита при бедствия”, “Защита при промишлени аварии и катастрофи”, “Индивидуални средства за защита” и “Първа помощ”.

Националният конкурс за детска рисунка МИСИЯ СПАСИТЕЛ 2008 год. Той се организира от Министерството на извънредните ситуации в партньорство с Министерството на образованието и науката и Националния дворец на децата. По регламент конкурсът се провежда на 3 етапа – общински, областен и национален. Националният етап за 2008 год. се състоя на 20 октомври в гр. София в сградата на Народен театър „Иван Вазов”. Бяха представени и оценени от компетентно жури 426 рисунки на класираните се участници на областно ниво на възраст от 6 до 18 години, групирани по регламент в 3 възрастови групи и 3 категории.

Пленер на победителите от Националният конкурс за детска рисунка МИСИЯ СПАСИТЕЛ 2007 год. Пленерът се провежда като награда за класираните на 1-во място през 2007 год. победители в Националният конкурс, общо 9 деца и младежи, от всяка категория и възрастова група според регламента. Пленерът се проведе по време на пролетната училищна ваканция от 1-ви до 4-ти април в

гр. София. Участниците в пленера бяха обучавани от професионални преподаватели по изобразително изкуство от Националното училище за изящни изкуства „Илия Петров”. Пленерът приключи с изложба с творби на участниците.

Международен конкурс за детска рисунка МИСИЯ СПАСИТЕЛ. Този конкурс се организира и провежда от Министерството на извънредните ситуации под егидата на Секретариата на Откритото частично споразумение за големите бедствия (EUR-OPA) към Съвета на Европа. В конкурса взеха участие 1400 рисунки на деца и младежи от 10 страни, а така също победителите от Националния конкурс „Мисия спасител” 2008 год. Финалът на конкурса и награждаването на победителите се проведе в гр. София, в Националния дворец на културата на 26 ноември 2008 год.

Национална информационна кампания за обучение за защита при бедствия на хора с увреждания „БЛИЗО ДО ТЕБ”. Кампанията се организира от Министерството на извънредните ситуации в рамките на Комуникационната стратегия на България за ЕС през 2008 г. Тя се проведе в периода от 3-ти ноември до 3-ти декември 2008 г. Децата и младежите с увреждания бяха една от приоритетните целеви групи на тази информационна кампания.

Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства

Центърът е създаден с Постановление на Министерския съвет от 11 януари 2005 г. в резултат от приемането на Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, одобрена от Министъра на образованието на 11 юни 2004 г. Той подпомага реализирането на правителствената политика по отношение на образователните потребности на децата и учениците от етническите малцинства, която има като своя рамка Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка в периода 2006-2015 г. Програмата извежда като основна цел на системата равния достъп до качествено образование, като изрично отбелязва, че равният достъп "не означава еднаква грижа спрямо всички деца, а диференциране на грижата спрямо техните различни потребности". Центърът разработва, финансира и подкрепя проекти, които имат за цел насърчаването на равния достъп до качествено образование и подобряване на резултатите от възпитанието и обучението на децата и учениците от етническите малцинства в България. С решение № 256 на Министерски съвет от 23.04.2007 г. е приета тригодишна програма за дейността на Центъра за периода 2007 –2009 г., която отразява принципите, залегнали в стратегията, и подпомага тяхното реализиране. Стратегията идентифицира проблемите пред образователната интеграция и ги класифицира като общи и специфични за всяка етническа група. Тя извежда пет основни стратегически цели

- ✓ Гарантиране правото на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства.
- ✓ Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.
- ✓ Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и младите хора от етническите малцинства.
- ✓ Превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и за създаване атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство.
- ✓ Формиране на подходящ социално- психологически климат, който да благоприятства реализацията на стратегията.

През 2008 г. по всички програми и компоненти са отпуснати общо 3 млн. лева за 184 финансирани проекти, в които са обхванати следните целеви групи: 5 353 деца, 24 309 ученици, 1 109 учители и 3 475 родители. Всички конкурсни процедури на Центъра се осъществяват съгласно посочените стратегически цели, които служат за определяне на Програмите.

Полза/ ефект за обществото от политиката по интеграцията на децата и учениците от етническите малцинства

Проектите по Програма 1: „Гарантиране правото на равен достъп до качествено образование на децата и учениците от етническите малцинства”, са насочени към преодоляване на дефицитите в образователната интеграция най-вече на децата от предучилищна и начална училищна възраст, когато се формират предпоставките за придобиване на качествено образование и за предотвратяване на риска от отпадане от училище на по-късен етап. Същевременно, участниците в проектите полагат усилия да адаптират програмната интервенция към спецификата на условията и проблемите в детските градини и различния тип училища:

- средишни училища, които приемат деца от няколко малки разпръснати населени места;
- приемни училища, в които се интегрират ромски деца в етнически смесена среда;
- училища с преобладаващ брой деца от етническите малцинства.

Проектите по Програма 2: „Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства”, са насочени към взаимно опознаване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства, чрез което те добиват самочувствие и увереност, а това е предпоставка за успешно интегриране в училище, в детската градина. Така се постига задържането им в училище, повишаване на резултатите от възпитанието и обучението им. „Разбирането” на културната принадлежност на „другия”, е основа на толерантността между етносите. Отчитане на ефективността е свързано не само с целевите групи - косвен ефект има и върху непреките бенефициенти- промяна в нагласите на родители, училищна общност, общественост, ангажираност на общини към проблема за успешната образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства с реални практики и действия.

Проектите по Програма 3: „Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и младите хора от етническите малцинства”, обхващат квалификационни курсове за учители, обучение и придобиване на практически умения за работа в мултикултурна среда, прилагане на интерактивни техники и методи на преподаване, за овладяване на знания за културата, традициите, празниците и обичаите на различните етнически и религиозни малцинства, както и за формиране на положителни нагласи в обществото.

Проектите по Програма 4: „Превръщане на културното многообразие в източник и фактор за взаимно опознаване и духовно развитие на подрастващите и за създаване атмосфера на взаимно уважение, толерантност и разбирателство”, са насочени към опознаване на културното разнообразие и традициите на различните етноси в България и целят създаване на по-благоприятна училищна среда. Дейностите, включени в проектите, предоставят възможност на различните етнически групи да опознаят взаимно своите културни ценности, да открият с помощта на дискусии, дебати и извънкласни форми, различията и общите неща, които срещат помежду си. Предоставя се възможност и на самите малцинствени общности – родители, ученици и общественици – да участват в тях, като спомагат за преодоляването на предразсъдъците и дискриминацията на етнически признак.

През 2008 г. ЦОИДУЕМ обяви конкурсна процедура насочена към общините, която се отличаваше по своята същност от предишните конкурсни процедури, тъй като бе насочена към подкрепа на общински програми, чрез схема за съфинансиране на проекти. Задължително условие беше комплексното обхващане на четирите приоритета от Тригодишната програма, с което се целеше следното:

1. Постигане ефективност, ефикасност и концентрация на финансирането на общински програми, свързани с образователната интеграция.
2. Постигане на комплексен и устойчив резултат в изпълнение на политиката за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства.

Схемата за съфинансиране бе насочена към подпомагане на проектни предложения, осигуряващи комплексното изпълнение на приоритетите и дейностите, заложи в Годишния план на ЦОИДУЕМ за 2008г.

В изпълнение на специфична стратегическа цел „Пълноценна интеграция на ромските деца в етнически смесени групи в детските градини и на учениците от ромски произход в класове със смесен етнически състав в училища (приемни) извън ромските квартали” от Стратегията за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, Центърът, съвместно с Ромски образователен фонд - Будапеща финансира проектни предложения на тема „Образователна интеграция на деца и ученици от ромската общност” подбрани на конкурсен принцип и включващи следните компоненти:

Компонент 1: Създаване на условия за извеждане на деца и ученици от ромската общност от обособени детски градини и училища и социализацията им в приемните детски градини и училища.

Финансирани са проекти, чиято цел е създаване на условия за извеждане на деца и ученици от ромската общност от обособени детски градини и училища и социализацията им в приемните детски градини и училища. При изпълнението на проектните дейности е постигнат интегриран подход и изграждане на социални умения за адаптация на децата към смесената етнокултурна среда, включването на родителите и общността, подобряването на уменията на учителите за работа в мултикултурна среда и преодоляване на негативните нагласи към ромите.

Друга част от проектите целят предоставиха нови възможности за успешната социализация на децата и учениците от ромската общност чрез създаване на групи по интереси, предоставяне на възможности за допълнително обучение за наваксване на пропуснат или недостатъчно усвоен материал, за придобиване на увереност и самочувствие. Резултатите от проектите са повишаване успеха и намаляване броя на отпадащите ромски ученици, както и успешното им интегриране в училищната среда чрез стимулиране на диалога между ромските и неромските деца и изграждане на приятелство и доверие между тях.

Компонент 2: Подпомагане развитието на образователната среда в детски градини и училища, които успешно интегрират деца и ученици от ромската общност.

Финансирани са проекти, които имат за цел подобряване на образователната среда в детските градини и училища чрез прилагане на съвременните технологии на обучение и възпитание, което благоприятства за пълноценната интеграция, провеждане на обучения и семинари за учители, работещи с деца и ученици от етническите малцинства. Предвидените дейности допринесоха за връщане в училище на ученици от ромски произход в задължителна училищна възраст и допълнителни занимания с тях за по-лесно справяне с учебния материал и достигане на образователния минимум, което е предпоставка за по-лесната им интеграция в образователния процес. Заложените дейности за публични изяви на учениците и информационни канали, са начин за повишаване чувствителността на местните общности към ценностите на образователната интеграция на децата и учениците от ромската общност, което допринесе за развитието на позитивна образователна среда.

Организационните структури, участващи в програмите на ЦОИДУЕМ са държавни и общински детски градини, училища и обслужващи звена; регионални инспекторати по образованието; държавни висши училища и общини, които кандидатстват самостоятелно или с участието на юридически лица с нестопанска цел, осъществяващи общественополезна дейност.

Министерство на околната среда и водите

През 2008 г. се осъществява Национален конкурс „За чиста околна среда“ за проекти на тема: „Почистване на населените места и облагородяване на почистените площи“ С помощта на Предприятието към Министерството на околната среда и водите през 2008 година са получили финансиране на обща стойност 4 534 237 лева детски градини, училища, читалища, неправителствени организации и общини, които са участвали с проектни предложения към МОЕВ. Общият брой на всички бенефициенти е 711.

Министерство на земеделието и храните

През 2008 г. са реализирани дейности за младите хора в следните две програми:

I. В Програмата за развитие на селските райони за периода 2007- 2013 г. е включена мярка „Създаване стопанства на млади фермери“, която цели да улесни и подпомогне процеса на създаването на стопанства от млади фермери или поемането на вече съществуващи стопанства от млади фермери, стартирала на 17.04.2008 г. Планираният бюджет за целия период на прилагане на мярката е в размер на 102 413 694.00 евро (публични разходи). Приемът на заявления за подпомагане е отворен и се субсидират кандидати на възраст между 18 и 40 години.

До края на месец декември 2008 г. по цитираната мярка в Държавен фонд „Земеделие“-Разплащателна агенция са приети 1879 бр. заявления за подпомагане. Общият размер на субсидията по сключени договори (395 бр. до края на месец декември) възлиза на 18 930 204.00 лв.

По мярка „Модернизиране на земеделските стопанства“ от ПРСР 2007-2013 г. при определяне размера на финансовата помощ на одобрения проект, приоритет се дава на млади фермери, като процентът на публичното участие е по-голям от предвидените 50% от одобрените разходи за всички кандидатстващи по мярката.

По мерки „Разнообразяване на неземеделски дейности“ и „Подкрепа за създаване и развитие на микропредприятия“ при класирането на проектите по точкова система е заложен критерий, даващ предимство на кандидати между 18 и 40 годишна възраст.

II. Националната служба за съвети в земеделието предоставя безплатни консултации и съвети на млади земеделски стопани и производители във всички области на растениевъдството, животновъдството и аграрната икономика. През 2008 г. експертите са предоставили повече от 38 000 консултации на млади фермери и бъдещи такива.

През 2008 г. приоритет в дейността на службата е изпълнението на ангажиментите ѝ по мярка 143 „Предоставяне на съвети и консултиране в земеделието в България и Румъния“ от Програмата за развитие на селските райони 2007-2013 г. Програмата подпомага предоставянето на съвети и консултантски услуги на земеделски производители, желаещи да кандидатстват по мярка 112 „Създаване стопанства на млади фермери“. Пълният комплект съветнически услуги включва предоставянето на консултации, изготвянето на бизнес план и окомплектоване на документите, като всички услуги са безплатни за земеделските производители. За периода по мярката са предоставени повече от 25 000 консултации и са изработени 1474 проекта.

За разглеждания период Националната служба за съвети в земеделието кандидатства с проект за обучение по мярка 111 „Професионално обучение, информационни дейности и разпространение на научни знания“ от ПРСР, изцяло насочен към младите фермери по различни специалности в растениевъдството и животновъдството. Като форма за обучение на млади фермери се провеждат семинари, демонстрации, тематични срещи и др. мероприятия.

Агенция за хората с увреждания

Данни от Анализ на положението на хората с увреждания в България, по проект на МТСП респ. АХУ по програма ФАР. Делът на хората с трайни увреждания е около 9 на сто от населението на страната, което преизчислено в абсолютни стойности възлиза на около 715 хиляди души. Сред тях децата са около 29 хиляди, което представлява около 4 на сто от всички хора с трайни увреждания.

Представената актуална картина на младите хора с увреждания в страната се базира на направено изследване по програма ФАР. Какво показват данните за тази специфична група млади хора. Образователното равнище на хората с трайни увреждания е значително по-ниско от това на населението в България като цяло. Сред тях хората на 18 или повече години, завършилите висше или полувисше образование, съставляват близо два пъти по-малък дял от средния за страната. Също така хората със средно образование са по-малко, за сметка на тези с основно и начално образование. Усилията за образователна интеграция на децата с трайни увреждания не са съчетани с последователни действия за оценка на техните образователни потребности. Едва около ¼ от децата на възраст от 7 до 17 години имат направена такава оценка. **Тревожен е фактът, че са налице симптоми за понижаване на цялостното образователно равнище на хората с трайни увреждания.** Младите хора с вродените и тежките увреждания в последните 10 години са възпрепятствани при включването си в образователната система по-силно отколкото в предходните десетилетия. Около 1/5 от хората с трайни увреждания на възраст 18-29 години в момента продължават образованието си (1/3 в средно образование и 2/3 във висше), а включването в някаква форма на обучение след тази възраст представлява изключение.

Министерство на външните работи

През 2008 година Министерството на външните работи /МВНР/ осъществи редица дейности и инициативи, насочени към младите хора в Република България.

Набирането на кандидати за участие в конкурсите за назначаване на дипломатически и държавни служители в министерството се осъществяваше чрез редовното обявяване в средствата за масово осведомяване на наличните свободни щатни места и на условията за участие в съответните конкурси. За новоназначените млади специалисти и експерти периодично бе организирано провеждането на задължително и специализирано обучение.

Министерството на външните работи участва активно по Компонент I на Програма „Старт на кариерата“ на Министерството на труда и социалната политика /МТСП/. През 2008 г. бяха назначени 5 млади специалисти с висше образование, регистрирани в бюрата по труда като безработни, за 2009 г. са назначени 10 млади специалисти.

По Програмата за професионална ориентация и реализация „Българска мечта“ на Министерството на държавната администрация и административната реформа, на 25 студенти бяха предложени платени и неплатени стажове в МВНР с продължителност до 2 месеца.

През 2008 година около 130 студенти от българските висши учебни заведения проведоха краткосрочен стаж /до 1 месец/ в Централното управление на МВНР и в задграничните представителства на Република България.

Периодично бяха организирани посещения в МВНР на групи от завършващи студенти във висши учебни заведения за запознаване със структурата и функциите на министерството.

Представители на Министерството на външните работи активно участваха в дейността на Работна група № 16 „Образование, младеж, наука и изследвания“ и на Работна група № 18 „Политика в областта на културата, аудиовизията и закрилата на интелектуалната собственост“ на Съвета по европейски въпроси, както и в подготовката и провеждането на Съвета по образование, култура и младеж на Европейския съюз.

През 2008 година Дипломатическият институт към министъра на външните работи също организира и осъществи редица дейности, насочени към младите хора в Република България, особено в сферата на обучението. Бяха реализирани шести и седми Основен дипломатически курс за млади служители на МВНР. В шестия Основен дипломатически курс за млади служители (25 февруари – 31 май, 2008 г.) броят на обучаваните е 26, курсът включваше 9 тематични модула. Десетте най-успешно представили се на изпита участници в курса бяха наградени с посещение на институциите на ЕС в Брюксел. Седмият Основен дипломатически курс се проведе от 29 септември до 7 ноември 2008 година. Той беше интензивен, с продължителност 6 седмици. Участниците в него бяха 15 души – млади служители в МВНР и представители на други държавни администрации.

През 2008 г. Дипломатическият институт организира 3 конкурса за есета за ученици и студенти:

По повод Деня на атлантическата солидарност - 4 април, за трети път бе проведен Национален конкурс за есе за ученици и студенти на тема “Как ролята на НАТО да бъде по-добре разбрана?”. Наградите на 10-те отличили се участници бяха осигурени от дирекция „Публична дипломатия“ на НАТО и представляваха посещение в Главната квартира на НАТО в Брюксел, което

се състоя през май 2008 г. Бяха дадени и две поощрителни награди - публикуване на есето в Сборника есета за 2008 г., който бе издаден съвместно с Дирекция „НАТО и международна сигурност“ на МВНР.

По повод Европейската година на между културния диалог Дипломатическият институт и Държавният културен институт към министъра на външните работи, съвместно с Европейския културен център – Женева, организираха Национален конкурс за студенти за есе на тема „Обединена Европа, един свят: общото и различното в културата, което ни събира“. В конкурса участваха 52 студенти от 10 български университета. През юни 2008 г. на посещение в Женева бяха първите трима наградени студенти, а други двама наградени студенти посетиха през септември 2008 г. европейските институции в Брюксел.

Дипломатическият институт, съвместно с Катедра „Международно право и международни отношения“ в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, списание „Международна политика“ и Студентското правителство на Правно-историческия факултет организира Конкурс за есе на тема „България в Европейския съюз, Европейският съюз в България и моето място сред тях“. Конкурсът беше предназначен само за Югозападния университет и в него участваха 19 студенти. Голямата награда беше тридневен посещение в Брюксел, останалите три награди бяха стаж в Дипломатическия институт, едногодишен абонамент за списание „Международно политика“ и парична сума.

Програмата „Стаж в Дипломатическия институт“ бе въведена още със създаването на Института през 2004 г. и има за цел да подпомогне участниците в нея да придобият конкретни практически умения и опит в реална работна среда. През 2008 г. в стажантската програма участваха 72 студенти от Софийския университет „Св. Климент Охридски“; Югозападния университет „Неофит Рилски“ – Благоевград; Университета за национално и световно стопанство; Нов български университет; Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“; Великотърновския университет „Св.св. Кирил и Методий“. На стаж в Дипломатическия институт бяха и български студенти от САЩ, Германия, Великобритания и Руската федерация.

По програмата „Отворени врати“ на Дипломатическия институт на посещение в МВНР бяха студенти от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ от магистърската програма „Дипломация и международни отношения“. Те имаха среща с представители на дирекция „Политически въпроси“ в МВНР и на Дипломатическия институт.

В рамките на участието на Република България в инициативата на ООН „Алианс на цивилизациите“, през 2008 г. бяха организирани няколко събития, които имаха за цел да повишат интереса на младите хора към проблемите на диалога между културите и цивилизациите:

- През май 2008 г. в МВНР се проведе Младежки дебат на тема „Възможен ли е Алианс на цивилизациите?“, в който участваха младежи, спечелили награди в конкурса за есе „Обединена Европа, един свят: общото и различното в културата, което ни събира“;

- МВНР бе сред организаторите на Първото издание на „Софийски интернационален модел Обединени нации SOFIMUN“, който се проведе през юли 2008 г. в София. В програмата бе включена лекция на заместник-министър на външните работи на тема „Участието на Република България в инициативата „Алианс на цивилизациите““;

- През ноември 2008 г. МВНР, чрез Дирекция „ООН и глобални въпроси“, и Младежката организация на Дружеството за ООН в България организираха фотоконкурс на тема „Поглед към толерантността“, в който взеха участие студенти от университети с изградени клубове на Дружеството за ООН;

Основен резултат от работата с Младежката организация на Дружеството за ООН в България по инициативата „Алианс на цивилизациите“ през 2008 г. е значителното повишаване на интереса на младите хора към проблемите на диалога между културите.

Една от основните цели при участието на България в инициативата „Алианс на цивилизациите“ е запознаването на българските младежки организации с възможността за участие в проекта „Фонд за младежка солидарност“, който се осъществява в рамките на инициативата и предлага финансиране на дейности на младежки дружества, работещи по проблеми на диалога между културите.

В рамките на други политики, за провеждането на които в МВНР е отговорна Дирекция „ООН и глобални въпроси“, също е установено добро сътрудничество с Младежката организация на Дружеството за ООН в България. През 2008 г., както и през 2007 г., МВНР, чрез Дирекция „ООН и глобални въпроси“, оказва възможното съдействие за участието на младежки делегат в заседанията на комитетите на ОС на ООН.

През 2008 година Държавният културен институт при министъра на външните работи също осъществи целенасочена дейност за подкрепа на творческите изяви на млади български творци, като в рамките на своите компетенции съдейства за тяхното представяне в чужбина. Важен елемент от тази подкрепа е фактът, че Институтът всяка година обогатява Художествения фонд на МВНР с произведения предимно на млади художници.

В сътрудничество с Британския институт в София през 2008 г. Държавният културен институт реализира проекта „Красива наука“, в който участваха млади хора с постижения в областта на науката.

Държавният културен институт организира също така пленер на млади български художници-студенти в Нов български университет, в село Илинденци. Произведенията, които те създадоха там, бяха предадени на Института и станаха част от Художествения фонд на МВНР.

През 2008 година **Държавната агенция за българите в чужбина (ДАБЧ)** – второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към Министерството на външните работи, също осъществи разнообразни по характер дейности, свързани с младите хора.

В рамките на сътрудничеството с Job Tiger по проекта „Завръщане у дома“ бе проведено социологическо проучване „Професионална реализация в България“. В него участваха стотици млади българи, които учат в Германия, Австрия, Франция, Холандия, Италия, Великобритания, САЩ, Канада и други страни. Изследването способства за установяването на нагласите на младите хора за завръщане и кариера в България.

През 2008 година бяха проведени срещи с младите хора, които учат във висши училища в Германия и Испания. В рамките на проявата в Мадрид беше разисквана темата за създаване на сдружение на българските студенти като бяха представени и коментирани позитивните практики, намерили място в дейността на младежките сдружения в Германия и Франция.

ДАБЧ участва в Работната конференция на българските сдружения в Германия, проведена през май 2008 г. по време на Дните на българската култура. В нея се включиха сдруженията от Бон/Кьолн, Карлсруе, Дармщат, Манхайм и Нюрнберг.

В края на 2008 година Държавната агенция за българите в чужбина беше организационен партньор при осъществяването на форума „Кариера в България. Защо не?“, който се състоя в София. Форумът беше организиран от сдруженията „Back2BG“ и „Тук-там“ и събра на едно място млади професионалисти с образование и опит в чужбина, работодатели, специалисти и предприемачи във водещи браншове, както и преуспели българи, които са се завърнали и реализирали в България. Събитието даде възможност за пряк контакт между представители на организации на младите българи в Германия, Франция и Австрия.

През 2008 година в летния стаж в ДАБЧ, традиционно провеждан през юли, участваха млади хора, които учат в Германия, Франция, Испания, Великобритания, България и други страни.

ДАБЧ поощрява контактите на асоциациите на българите и приятелите на България по света с асоциации на младите хора. От друга страна, смесени асоциации за приятелство, като „Прованс – България“ от региона на Марсилия, предлагат проекти, насочени към младите хора в България.

Държавна агенция за закрила на детето

В края на месец януари 2008 г. Народното събрание на Република България прие основния политически документ, който определи приоритетните направления и действия за подобряване благосъстоянието на децата в България през следващите десет години - Националната стратегия за детето 2008-2018 година (Обн. ДВ. бр.14 от 12 Февруари 2008г.). Тя е разработена в съответствие с целите и принципите на Конвенцията на ООН за правата на детето и Закона за закрила на детето по отношение на мястото на детето в обществото, правото му на живот в семейна среда, осигуряването на условия за ефективно упражняване на правата на децата, подобряване здравето на децата и намаляването на риска от бедност. Съгласно разпоредбата на чл.3, ал.1 Закона за закрила на детето в изпълнение на Националната стратегия Министерският съвет приема ежегодно Национална програма за закрила на детето, предложена от министъра на труда и социалната политика и председателя на Държавната агенция за закрила на детето. Националната програма регламентира задълженията на всички държавни институции ангажирани в изпълнението на дейностите, осигуряващи спазване и закрила на правата на децата в Р България в съответствие с техния най-добър интерес.

През изминалата година реализираните дейности по Националната програма за закрила на детето за 2008 г. са в рамките на следните водещи приоритети:

- I. Намаляване на детската бедност и създаване на условия за социално включване
- II. Осигуряване на равен достъп до качествена предучилищна подготовка и училищно образование на всички деца
- III. Подобряване здравето на децата
- IV. Защита на децата от всякакви форми на злоупотреба, насилие и експлоатация
- V. Насърчаване участието на децата
- VI. Отдых, свободно време и развитие способностите на детето
- VII. Поддържане на национална информационна система в областта на закрилата на детето

I. РЕФОРМИРАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА ГРИЖИ ЗА ДЕЦА И ИНФОРМАЦИОННО ОБСЛУЖВАНЕ

Набелязаните реформи са иницирани с конкретни дейности за ускоряване процеса на реформиране или закриване на институциите. До всички кметове на общините, на чиято територия има домове за деца, са изпратени допълнително комплект методически указания, потърсено е съдействие за ускоряване на процеса от Националното сдружение на общините в Р България, Министерството на здравеопазването и от АСП.

През м. октомври 2008 г. съвместно с Агенцията за социално подпомагане беше осъществен последващ мониторинг на изпълнението на плановете за закриване на специализираните институции за деца. Подготвен е Алгоритъм за събирането на информация от посещенията на 6-те специализирани институции за деца /СИД/, определени за закриване във връзка с изпълнение на Плановете за закриване и Постановление № 33 от 26.02.2008 г. на Министерски съвет, както и провеждане на срещи с общинското ръководство, ангажирано с процеса.

ДАЗД съдейства за подобряване организацията и ефективността на работата и предприемане на мерки за ускоряване на процеса. Акцент беше поставен върху изпълнението на ПМС №33/ от 26.02.2008 г., като се проследи усвояването на отпускнатите средства и готовността за разкриване на новите услуги.

Към края на м. февруари 2008 г., всичките 144 специализирани институции за деца са с готови проекти за реформиране и реструктуриране и плановете за закриване имат 80 от домовете, като 23 от тях са приети от общинските съвети. 53 проекта са в процес на разработване. 11 от институциите не са работили по проекти за бъдещото си развитие. Всички специализирани институции за деца в областите Габрово, Силистра и Стара Загора, са готови със своите проекти. Съществен резултат от работата на местните и областни екипи е подобряване на уменията на общинските и областни администрации за планиране и управление на процеса по деинституционализация чрез развиване на социални услуги за деца и семейства в общността.

В съответствие с изискванията на чл.17а т.9 от ЗЗД в ДАЗД се поддържа база данни за:

- а) децата в риск;
- б) децата с изявени дарби;
- в) регистрите, водени от регионалните дирекции за социално подпомагане към Агенцията за социално подпомагане по реда на Семейния кодекс;
- г) специализирани институции за деца;
- д) юридически лица с нестопанска цел, работещи по програми за детето;
- е) децата, необхванати от училище;
- ж) доставчици на социални услуги за деца;
- з) други данни от значение за закрила на детето.

Информацията се събира чрез информационни и анкетни карти, които са конструирани и изградени самостоятелно, на основание действащи нормативни актове.

II. МОНИТОРИНГ ВЪРХУ СПАЗВАНЕТО НА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Главна дирекция „Контрол по правата на детето“ (ГДКПД), обособена в шест отдела (с пет регионални звена в градовете Бургас, Варна, Враца, Пловдив и Русе) осъществява наблюдение относно спазване правата на детето и извършва планови проверки и проверки по жалби и сигнали за спазване на правата на детето (в училища, лечебни заведения, дирекции "Социално подпомагане", специализирани институции и неправителствени организации), осъществява контрол относно спазването на критериите и стандартите за социални услуги за деца, определени с Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца и дава предложения до Председателя на ДАЗД за задължителни предписания при констатиране на нарушени права на детето.

По този начин бе създаден ефективен механизъм за проследяване адекватността на мерките, които Р България осъществява, за да изпълни ангажимента си по чл. 4 от Конвенцията за закрила на детето, а именно предприемане на всички необходими законодателни, административни и други мерки за гарантиране на правата на децата, признати в Конвенцията на ООН.

През първата половина на 2008 г. основен приоритет в работата на ГДКПД, който произтече от разпореждане на Върховната административна прокуратура на основание чл. 145, ал.1, т.3 от Закона за съдебната власт, беше извършването на планови проверки в Домовете за деца, лишени от родителска грижа на територията на цялата страна относно спазване на стандартите уредени в Приложение №3 към чл.48 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца (НКССУД). С извършването на плановите проверки се установи в каква степен специализираните институции за деца изпълняват стандартите за социални услуги за деца, лишени от родителска грижа, както и качеството на предоставяните социални услуги.

Друг основен акцент в работата на ГДКПД през 2008 г. беше извършването на проверки по сигнал и на повторни проверки за проследяване изпълнението на дадените задължителни предписания, чрез които се гарантира спазване правата на децата и прилагането на Конвенцията за

правата на детето на ООН, Семейния кодекс, Закона за закрила на детето и подзаконовите нормативни актове.

За периода м. януари – м. декември 2008 г. експертите от ГДКПД извършиха 312 проверки на територията на цялата страна, от тях 119 проверки по сигнал /по спазване правата на детето и по спазване на НКССУД/, 170 планови проверки /по спазване на правата на детето и по НКССУД/ и 23 повторни проверки относно изпълнението на дадените задължителни предписания.

През периода м. януари – м. декември 2008 г. експертите от ГДКПД извършиха 119 проверки по жалби и сигнали за нарушаване на правата на детето – 96 проверки по сигнал относно спазване на правата на детето, 10 проверки по сигнал относно спазване на НКССУД, 7 комбинирани проверки /по спазване на правата на детето и по НКССУД/ и 6 проверки по сигнал, при които е проверено и изпълнението на дадено задължително предписание.

За периода месец януари – месец юни 2008 г. ГДКПД извърши 26 планови проверки в ДДМУИ (Домове за деца и младежи с умствена изостаналост), възложени от Върховната административна прокуратура, на основание чл.49 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца относно спазването на стандартите, регламентирани в Приложение №3 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца.

ГДКПД изготви доклад - обобщение за резултатите от извършените планови проверки в домовете за деца с увреждания на територията на цялата страна.

Проверяващите констатираха, че за повечето от домовете са разработени планове за реформиране на институцията, на базата на оценката и становището на междуведомствената комисия, извършила оценяването през 2006 г. Все още не са изпълнени и плановете за закриване на специализираните институции в с. Могилино и в с. Горна Козница, но се работи в тази посока от всички партньорски институции на национално и общинско ниво.

Според комисииите, извършили проверките в повечето от домовете качеството на здравните грижи за настанените деца е на много добро и добро ниво, задоволително в 4 институции и в нито един от домовете не е лошо.

Всички комисии констатираха като сериозен проблем, съвместното ползване на услугите от деца и навършилите пълнолетие младежи. Това води до понижаване на възможностите за индивидуализиране на грижите за децата, както и до недостиг жизнено пространство. За периода месец януари – месец декември 2008 г. ГДКПД извърши 85 планови проверки в ДДЛРГ (домове за деца, лишени от родителски грижи) възложени от Върховната административна прокуратура, на основание чл.49 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца относно спазването на стандартите, регламентирани в Приложение №3 от Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца.

Основните трудности в работата, констатирани при извършената проверка на всички 85 домове за деца, лишени от родителска грижа, които пряко се отразяват на качеството на предоставяните в тях услуги, са свързани с липса на достатъчно финансиране. Броят и квалификацията на персонала, ниското заплащане и недобрата мотивация, както и недостатъчните обучителни курсове и семинари, са изведени като проблем както от проверяващите комисии, така и от директорите на домовете. Няма създадена система за индивидуална оценка на трудовото изпълнение и не се извършват достатъчно по количество супервизии на служителите. В част от домовете материалната база е остаряла и не позволява индивидуализиране на грижата за децата.

Необходимо е допълнително обучение на персонала в домовете за оценка потребностите на детето и за изработване на план за грижи. В част от домовете комисията констатира недобро познаване и разбиране на Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца, липса на обучение на персонала по прилагането и недостатъчна методическа подкрепа.

От януари 2007 г. домовете за деца, лишени от родителска грижа бяха децентрализирани и преминаха на общинско подчинение. Все още част от общинските администрации, както и персоналетът в специализираните институции като цяло не са получавали специализирано обучение за развитие на алтернативни социални услуги, за осъществяване на реформа в грижите за деца насочена към индивидуална работа с всяко дете и посрещане на конкретните му потребности. Има неразбиране на същността на реформата и все още за някои специалисти тя е само подобряване на материално - битовите условия, а не цялостна промяна на организацията и подхода към децата в институционалната грижа.

В част от домовете е идентифицирана недобра комуникация и сътрудничество с общинските власти. Това допълнително затруднява работата за отваряне на институциите към общността и развитието на алтернативни социални услуги.

III. ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА ОТ ВСЯКАКВИ ФОРМИ НА ЗЛОУПОТРЕБА, НАСИЛИЕ И ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Изграждането на Националната телефонна линия за деца представлява важен елемент на системата от мерки за закрила на децата от насилие, злоупотреба и експлоатация. През месец ноември 2007

година Държавната агенция за закрила на детето с финансовата подкрепа на представителството на УНИЦЕФ в България стартира пилотен проект на Национална гореща телефонна линия за деца – 080019100, като част от усилията да се осигури по-ефективна защита правата на децата в национален мащаб.

Пилотният проект включва изграждането, поддържане на функционирането и развитието на 24-часова, безплатна телефонна линия за деца, чрез която се предоставя кризисна интервенция, информация и консултации, насочени към потребностите децата, техните родители и близки. Пилотният проект се реализира от ноември 2007 г през цялата 2008 и продължава в началото на 2009 г.

Консултантите и операторите в пилотната фаза на проекта са екип на неправителствена организация – фондация „Център Надя”, избрана от ДАЗД и УНИЦЕФ след провеждане на конкурсна процедура.

В края на 2007г. Европейската комисия прие решение (2007/689/ЕС), с което се въвежда единен номер за достъп до телефонните линии за деца - 116111 на територията на Европейската общност. Съгласно това решение страните-членки, чрез своите национални регулаторни органи по далекосъобщенията са задължени да запазят номера 116111 за специализирани телефонни линии, които оказват помощ на деца, нуждаещи се от грижи и закрила, подпомагат достъпа им до услуги; предоставят на децата възможност да споделят и разговарят по въпроси, които ги вълнуват, както и възможност да потърсят помощ при спешни ситуации. С решение 498 от 15 май 2008 г. Комисията за регулиране на съобщенията предостави на Държавната агенция за закрила на детето развитието на общо европейски хармонизиран номер „116 111” за Р България.

От стартирането на линията през м.ноември 2007 г. до края на 2007 г., на телефон 0 800 19 100 са регистрирани 7733 обаждания, от които, по преценка на екипа на Фондация „Център Надя” – изпълнител на проекта за линията, 268 са били по същество. Получени са и 36 обаждания от страна на възрастни по повод проблеми с деца. За 2008 г. обажданията по същество, свързани с деца в риск са 1756.

Дейностите по развитие на национална телефонна линия и реализиране на пилотния проект бяха разписани в Годишния работен план на ДАЗД с УНИЦЕФ за 2008 г. Бяха формулирани изисквания към социологическо проучване за идентифициране на нагласите към създаването на Гореща телефонна линия за деца и се проведе изследване, осъществено от МБМД.

1. ДАЗД организира специализирано обучение за екипа на Националната линия съвместно с представители на тел. 112, 166, 150 и представители на БТК- Контактни центрове. Екип на ДАЗД без обучен по темата „Основи на управление на телефонна линия за деца”

2. Подписани са договори за оборудване допълнителни операторски места в „call – центъра” на НГТЛ през 2009 г.

3. Създадени са нови софтуерни модули за проследяване, пренасочване и архивиране на обажданията.

4. Бяха проведени поредица от срещи с представители на държавни институции във връзка с необходимостта от съгласувани действия по изграждането на Гореща телефонна линия за деца – МТСП, АСП, КРС, МДПБА, МВР, МЗ, МОН, неправителствени организации. Срещи бяха проведени и с Държавната агенция за информационни технологии за разглеждане и учняване на оптималния вариант за плавен преход от телефон 080019100 към телефон 116 111.

5. Представители на ДАЗД, УНИЦЕФ и фондация „Център Надя” проведоха информационни срещи със социални работници от София, Благоевград, област Пловдив, област Хасково. Събития от такова естество са планирани и за областите- Русе, Варна, Бургас.

6. Проведени бяха последващите етапи на информационна кампания за популяризиране на Националната телефонна линия за деца «Говори с приятел – 0 800 19 100», която стартира през ноември 2007 г.

IV. ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО И ДРУГИ ФОРМИ НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ ИЛИ ЗЛОУПОТРЕБА С ДЕЦА

Основната роля на ДАЗД е да разработва политики и да развива механизми за гарантиране правата на всяко дете, чрез извършване на постоянен мониторинг и въвеждане на нови стандарти за прилагане на принципите, залегнали в Конвенцията за правата на детето. Конкретните приоритетни области в правителствената политика за закрила на детето са дефинирани в ежегодните Национални програми за закрила на детето, които се приемат от Министерския съвет на Р България. Тези приоритети ДАЗД осъществява чрез непосредствено насочени към децата дейности, които гарантират спазването на техните права. Основен приоритет в работата на ДАЗД още от самото ѝ създаване през 2001 г. е превенцията на насилието, повишаването на ефективността на мерките за защита на децата

от насилие, злоупотреба и други форми на експлоатация, както и осигуряване на безопасно Интернет пространство за децата.

В контекста на ратифицираната Конвенция на ООН за правата на детето и в унисон с европейските политики за закрила на детето ДАЗД поддържа Национална информационна система, съдържаща данни за всички групи деца в риск, което е важен и ефективен инструмент за извършване на мониторинг на системата за закрила на детето.

Държавната агенция за закрила на детето събира и поддържа информационна база данни за деца, жертви на насилие, в това число жертви на трафик, сексуална експлоатация и други форми на злоупотреба. Тези данни се събират на база на постъпили сигнали и жалби в агенцията (чрез жалби постъпили в деловодството на ДАЗД, сигнали, постъпили по телефона, на електронната поща на агенцията, на специализирания сайт за сексуална експлоатация на деца с търговска цел и от отделите за закрила на детето). Органите за закрила на детето своевременно предприемат мерки по компетентност за предотвратяване на разпространението на незаконно и вредно съдържание в киберпространството, на злоупотреби с деца и други рискови за живота и здравето на подрастващите ситуации. ДАЗД продължава своята работа по създадения през 2003 г. онлайн Клуб „Тийнейджър“, чрез който до момента са консултирани над 800 деца на възраст от 6 до 19 години. Немалка част от подрастващите търсят отговори на въпроси, свързани с безопасното им общуване в Интернет, предотвратяване на неприятни за тях контакти и отстраняване на материали в Мрежата, които имат неблагоприятно въздействие за развитието и формирането на децата. Менюто на официалната интернет страницата на ДАЗД (www.sacr.government.bg) съдържа линк „Полезна информация“, който препраща към друг специален линк „Деца в нужда“, където от 2007 г. се публикува информация за отвлечени деца български и чужди граждани. До момента на електронния сайт на ДАЗД е публикувана информация за Madeleine Beth McCann, изчезнала в Португалия на 03.05.2007 г., за изчезналото италианско дете Денизе Пипитоне (<http://www.cerchiamodenise.org/>) и Съвестин Тодоров Деянов – изчезнало дете през 1997 г. Публикувани са и двете снимки на Съвестин – от 1997 г. и актуализираната по електронен път от 2005 г., предоставено е положително становище относно молбата на бащата на момчето за осигуряване на средства от държавния бюджет за публикуване на апели и снимки в печатните издания на държави от Западна Европа, Турция, ЮАР, Канада, САЩ, Австралия и др.

ДАЗД участва в Обществения съвет за борба с вредното и незаконно съдържание в Интернет, който наблюдава дейността на създадената през 2005 г. Национална гореща линия за борба с вредното и незаконно съдържание в българското Интернет пространство (www.web112.net). Общественият съвет включва представители на официалните институции, на организации от частния и на неправителствения сектор, които имат пряко отношение към развитието на информационните технологии, изграждането на информационно общество и споделят общата цел и мисия на проекта за превръщане на Интернет в среда, безопасна за децата. Националната гореща линия има за цел, както да изостри вниманието на българските потребители на Интернет към проблема детска порнография или насилие срещу деца, така и да поддържа автоматизиран онлайн - механизъм за подаване на сигнали, тяхната обработка, обобщаване и проследяване. След получаване на сигнала оператор на горещата линия проверява информацията, преценява незаконността или вредата от съдържанието и предприема необходимите действия, сред които са уведомяване на източника, хостващата компания или организация и/или компетентните органи. През календарната година на Горещата линия са постъпили общо 356 сигнала. От тях 191 касаят уеб сайтове в България и чужбина, които според подателите поместват неподходящо за деца съдържание. Премахването на визовите ограничения за пътуване извън страната, безпрепятствения достъп до Интернет и други информационни технологии както в чужбина, така и в България, доведе през последните години до въвличането на деца в различни престъпни посегателства като сексуална и трудова експлоатация, детска порнография, просия, извършване на джебчийски кражби и др. Една от водещите дейности на ДАЗД в тази насока е прилагането на Координационния механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени български деца и деца – жертви на трафик, завръщащи се от чужбина (подписан на 09.11.2005 г.). Агенцията работи активно в сътрудничество с компетентните български и международни институции по конкретни случаи на деца – български граждани, които пребивават в чужбина без придружител и деца – жертви на трафик на територията на редица страни като Австрия, Чехия, Испания, Италия, Гърция, Франция, Италия, Чехия, Белгия, Словакия и др. При прилагането на Координационния механизъм компетентните институции се ръководят от принципите за зачитане на най-добрия интерес на детето, взаимна информираност на партньорите и помощ, мултидисциплинарен подход на национално и местно ниво, гъвкавост при вземане на решения и поставяне на дългосрочни цели, етика при обгрижване на всеки конкретен случай. Координационният механизъм регламентира конкретните задължения за взаимодействие на ангажираните субекти, а ефективното му прилагане, което представлява добра практика за междуинституционален и интердисциплинарен подход, доведе до първоначално рязко увеличение на реферираните случаи. За

периода 2003-2005 г. ДАЗД е работила общо по 60 случая на деца в чужбина без придружител, а за 2006 г. по над 170 случая. Броят на реферираните случаи през 2007 г. е 102. Отчетеното намаляване в сравнение с предшестващата година се обяснява с възможността за свободно движение на хора, произтичаща от членството на България в ЕС. За 2008 г. ДАЗД е координирала 71 случая на деца от които: 43 от Гърция, 3 деца от Австрия, 1 дете от Испания, 3 деца от Швейцария, 1 дете от Белгия, 1 дете от Чехия, 1 дете от Кипър, 1 дете от Румъния, 2 деца от Италия, 5 деца от Германия, 2 деца от Франция, 5 деца от Холандия, 2 деца от Дания. За 2008 г. Председателят на ДАЗД е предложил на министъра на вътрешните работи налагането на 51 мерки по чл. 76 а от Закона за българските документи за самоличност, с цел предотвратяване на повторно трафикиране на децата и въвличането им в неподходящи за развитието им дейности. Във връзка с Европейския ден за борба с трафика на хора на 18 октомври, през 2008 г., за втора поредна година се организира кампания под наслов „Трафик на хора: Време за действие“, в която Държавната агенция за закрила на детето участва като партньор на Националната комисия за борба с трафик на хора. Едно от събитията на кампанията беше провеждането на час на класа в училищата в цялата страна, посветен на темата трафик на хора. Представянето на темата за трафика е доста деликатна във възрастово отношение, още повече когато се касае за обучения на деца, поради спецификата на процеса на трафикиране и пряката връзка с темата за насилие. Именно поради тази специфика, експерти от ДАЗД разработиха въвеждащ модул за обучение по темата за ученици от 5-6 клас в общообразователните училища, като отправната точка към темата за трафика е темата за насилието.

V. СЪТРУДНИЧЕСТВО И КООРДИНАЦИЯ

1. РАЗРАБОТВАНЕ И КООРДИНАЦИЯ НА ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА ЗА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО

1.1 Национален съвет за закрила на детето (НСЗД)

През първото шестмесечие на 2008 година бяха проведени две редовни заседания на Националния съвет за закрила на детето (НСЗД). На заседанието от 26.02.2008 г. беше обсъдена реформата в грижите за деца и необходимостта от предприемане на спешни действия за ускоряване процеса на деинституционализация с цел гарантиране правото на децата, настанени в специализирани институции на достъп до качествени грижи и услуги. Поради изключителната важност на този въпрос и неотложността на неговото решаване, за участие в заседанието беше поканен Министъра на труда и социалната политика, както и представители на Националния омбудсман, Агенцията за социално подпомагане, Агенцията за хората с увреждания и Уницеф. Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) представи на вниманието на членовете на НСЗД своя анализ на процеса на реформата в специализираните институции за деца в Р България, както и предложения за мерки за ускоряване на процеса на деинституционализация и за промяна на модела на институционална грижа чрез предприемане на активни действия за гарантиране правата на децата, настанени за отглеждане в специализирани институции. След проведени предварителни консултации между Държавната агенция за закрила на детето и членовете на НСЗД, както и със съдействието на други партньорски организации, беше формирана и съгласувана единна позиция относно необходимите действия за ускоряване на реформата в грижите за деца.

В резултат на това, **ДАЗД разработи проект на Национален план за предприемане на спешни мерки за закриване на домовете за деца**, които не отговарят на стандартите за качество на грижата и проект на Национален план за реструктуриране и реформиране на останалите институции за деца в Р България, които бяха предоставени на вниманието на Министъра на труда и социалната политика. Членовете на Съвета подкрепиха с гласуване общо решение на НСЗД за предприемане на активни действия в следните насоки:

1. Разработените от ДАЗД проект на *Национален план за предприемане на спешни мерки за закриване на домовете за деца*, които не отговарят на стандартите за качество на грижата и проект на *Национален план за реструктуриране и реформиране на останалите институции за деца*, да бъдат детайлизирани от междуведомствена работна група, която да прецизира заложените в плановете дейности и мерки и да конкретизира ангажиментите на отговорните институции. След финализирането на двата документа, да бъдат предоставени на Министъра на труда и социалната политика за внасяне в Министерския съвет на Р България.

2. Да бъде извършен преглед и анализ на законодателната и институционална рамка в областта на закрилата на детето от междуведомствена работна група, която да разработи предложения за промени "в пакет" на кодексите, законите и подзаконовите нормативни актове, които регламентират дейностите по закрилата на детето в Р България.

3. Министерството на труда и социалната политика, Агенцията за социално подпомагане, Държавната агенция за закрила на детето, Министерството на финансите и Националното сдружение на общините, с подкрепата на УНИЦЕФ да съдействат за укрепване на капацитета на общините за планиране, развитие и управление на социални услуги за деца и семейства и за въвеждане на принципа на междуобщинското сътрудничество.

4. Приоритетно да бъдат насочени програми по структурните фондове на ЕС за подкрепа на реализиране на общинските, областните и регионалните планове за развитие на социалните услуги в общността, както и на нов тип услуги, близки до семейната грижа за деца чрез управляващите органи и комитетите по наблюдение на оперативните програми.

5. Националният съвет за закрила на детето да разработва и предоставя на Министерски съвет два пъти годишно подробен отчет за напредъка по изпълнението на взетите решения, с цел проследяване на ефективността на предприетите мерки в реформата на институционалната грижа.

На второто заседание на НСЗД, проведено на 24.06.2008 г. беше обсъден напредъка по изпълнението на взетите от Националния съвет за закрила на детето решения на 26 февруари 2008 г. и отправените към Република България препоръки на Комитета по правата на детето на ООН след представянето и защитата на доклада на страната ни от междуведомствена делегация на 21 май 2008г. в гр. Женева.

Във връзка с изпълнението на решенията на НСЗД, беше отчетено изпълнението на решенията на НСЗД както следва:

По т.1: Със Заповед на Председателя на ДАЗД беше сформирана междуведомствена работна група, в която взеха участие представители на Министерство на правосъдието, Министерство на финансите, Министерство на образованието и науката, на Министерство на вътрешните работи, Държавна агенция за младежта и спорта, Агенция за социално подпомагане, Министерство на труда и социалната политика, както и много партньори от гражданския сектор и неправителствените организации като Международна социална служба, Институт за социални дейности и практики, Фондация "За нашите деца", Български червен кръст, Национално сдружение на общините.

След внимателно обсъждане работната група уточни понятията и термините като съсредоточи усилията си върху разработването на нова визия за реформата, подхода, организацията и управлението на грижите и услугите за деца. Основна цел на плана е премахването на класическия тип институции, и реализирането на съвършено нов тип грижа за децата, които имат нужда от извеждане от семейството и настаняване в институция. В резултат на това, беше решено двата проекто-плана да бъдат обединени в проект на Национален план за реформа на институционалната грижа за децата в България (2008-2011 г.). Документът е предоставен на Министъра на труда и социалната политика. Предстои съгласувателна процедура и внасяне на плана в Министерския съвет за приемане.

По т. 2: Съставът на работната група беше разширен, като в нея се включиха бивши членове на Съвета, както и представители на други институции – Консултативния съвет по законодателството към Народното събрание, Комисията по въпросите на децата, младежта и спорта към Народното събрание, Върховната административна прокуратура, Института за правни науки към БАН, Столичната дирекция "Полиция", Националната следствена служба, Софийската градска прокуратура и т.н.

В рамките на няколко заседания в работната група бяха обсъдени и обобщени постъпилите предложения за законодателни промени от Министерството на правосъдието, Министерството на образованието и науката, Агенцията за социално подпомагане, Министерството на труда и социалната политика, Централната комисия за борба с трафика на хора, Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, УНИЦЕФ, Международната организация по труда, Фондация "Детски правен център", Института за социални дейности и практики, Фондация за нашите деца, Фондация "Екип", Сдружение "SOS – детски селища", Сдружение "Детство без сълзи", Фондация "Кентавър арт", дирекциите "Социално подпомагане" и др.

Създадената работна група за анализ и ревизия на законодателството в областта на детските права запозна членовете на НСЗД с резултатите и с изготвения доклад-анализ на ситуацията. Бяха предложени мерки в сферата на здравеопазването, образованието, услугите, закрилата на децата от насилие и др.

По т. 3: Представител на УНИЦЕФ запозна членовете на НСЗД със стартиралата инициатива, базирана на Националния интегриран план за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на детето 2006-2009 г. Продължава работата на УНИЦЕФ по планиране на услугите на общинско и областно ниво съвместно с Агенцията за социално подпомагане. Регионалното планиране на социалните услуги за деца и семейства е заложено и в разработения Националния план за реформа на институционалната грижа.

По т. 4: Управляващите органи и междинните звена на програмите, по които могат да бъдат подкрепяни проекти за развитие на социални услуги в общността, са запознати с решението на НСЗД. Представителите на междинните звена по Програма "Развитие на човешките ресурси", г-жа Силвия

Цанова – зам.-изпълнителен директор на Агенцията за социално подпомагане, и г-жа Грета Ганчева от Министерството на образованието и науката запознаха присъстващите с предстоящите дейности, както следва:

По програма “За по-добро бъдеще на децата” се предвижда реформиране на домовете за медико-социални грижи; домовете за деца, лишени от родителски грижи; и домовете за деца и младежи с умствена изостаналост. Целите са насочване на ресурси в съответствие с оперативната програма “Развитие на човешките ресурси”. Ще има дейности, насочени и към развитие на алтернативни форми на услугите в рамките на институциите - дневни центрове, центрове за настаняване от семеен тип и защитени пространства.

По програмата “Развитие на човешките ресурси” усилията ще бъдат насочени към включването на проекти, отнасящи се до интеграцията на децата с увреждания и на децата от малцинствата. Предстои реформиране на училищата, които ще продължат да съществуват в страната за деца с по-тежки увреждания, нуждаещи се от специализирана подкрепа.

От своя страна, ДАЗД продължава да осъществява регионални срещи и да предоставя супервизия на общинските власти, за да ги подпомогне по-активно да кандидатстват по оперативните програми.

На третото редовно заседание на Националния съвет за закрила на детето, проведено през м. октомври 2008 г. беше разгледан проекта на Закона за изменение и допълнение на Закона за закрила на детето, като беше предоставена възможност на всички органи по закрила на детето, както и на представителите на неправителствения сектор да изложат своите предложения и коментари.

2. ПРИЛАГАНЕ НА КОНВЕНЦИЯТА НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО (КПД)

1. Втори периодичен доклад на България за напредъка по изпълнението на КПД

Вторият редовен доклад на Р България по напредъка в изпълнението на Конвенцията за правата на детето на ООН, който беше подготвен в периода 2005-2006 г., беше предоставен на Комитета по правата на детето на ООН през 2007 г. чрез Министерството на външните работи на България, а впоследствие всички отговорни институции имаха възможност в писмен вид да предоставят актуална информация, както и да отговорят на редица допълнителни въпроси, поставени от Комитета.

На 21 май 2008 г. в гр. Женева, Швейцария, Комитетът по правата на детето на ООН разгледа втория периодичен доклад на България за напредъка по изпълнението на Конвенцията за правата на детето.

Нашата страна беше представена от междуведомствена делегация. В нея бяха включени представители на Министерството на външните работи, Министерството на образованието и науката, Министерството на здравеопазването, Министерството на правосъдието, Министерството на вътрешните работи, и Държавната агенция за закрила на детето. Заседанието на комитета беше проведено публично. На него присъстваха представители на международни организации и неправителствени организации. От българска страна, неправителствените организации бяха представени от местния офис на УНИЦЕФ, Института за социални дейности и практики и Българския хелзинкски комитет.

След представянето на доклада и неговото обсъждане, на 6 юни т.г. бяха оповестени препоръките на Комитета към Р България. В съответствие с разпоредбите на Конвенцията на ООН за правата на детето и на § 74 от Заключителните наблюдения, Комитетът препоръчва на държавата да предприеме всички необходими мерки за гарантиране на цялостното прилагане на тези препоръки, като ги предостави на съответните министри, Народното събрание и местните власти за необходимото обсъждане и предприемане на по-нататъшни действия.

Като отговорен орган по закрилата на детето в Р България, ДАЗД предприе незабавни мерки по популяризирането на този документ. Той обхваща редица проблемни области, свързани със спазването на правата на детето в системата на здравеопазването, образованието, младежкото правосъдие, трафика, насилието, злоупотребата и други форми на експлоатация, злоупотреба с деца, детски труд, детска бедност, деца без родителска грижа или деца сираци, деца в институции, деца с увреждания, деца от малцинствен и етнически произход и др. В заключителните наблюдения са изведени конкретни констатации, последвани от съответните препоръки.

Със съдържанието на този документ бяха запознати членовете на Националния съвет за закрила на детето на заседанието на 24.06.2008 г. Беше взето решение, да бъде извършен анализ на препоръките в работните групи към НСЗД и да бъдат обсъдени възможностите за предприемане на мерки за тяхното изпълнение с цел повишаване благосъстоянието на децата в Р България и подобряване на условията за спазване на правата на всяко дете.

Посочените проблемни области са заложили като приоритети в приетата Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г.

3. НАСЪРЧАВАНЕ НА ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ И СЪЗДАВАНЕ НА УСЛОВИЯ ЗА ВКЛЮЧВАНЕ НА ДЕЦАТА В ПРОЦЕСИТЕ НА ВЗИМАНЕ НА РЕШЕНИЯ

1. Детски съвет към Държавната агенция за закрила на детето

На 13 и 14 юни се проведе първото за 2008 г. заседание на Детския съвет към ДАЗД, в което се включиха негови представители от всички области на страната. На форума бяха поканени и деца от институциите в столицата. Срещата се проведе в рамките на инициативата на Съвета на Европа „Да изградим Европа заедно с децата и за децата“. В първия ден на заседанието на съвета, децата се запознаха с развитието на Националната гореща телефонна линия за деца „Говори с приятел“ – 6 месеца след старта ѝ. Членовете на Съвета проведоха много съдържателна дискусия за насилието сред и над децата. След приключване на срещата беше организирано посещение в Народното събрание, по време на което членовете на съвета се срещнаха със заместник-председателя на Комисията по въпросите на децата, младежта и спорта, г-жа Евгения Живкова.

Специален гост през втория ден на заседанието на Детския съвет бе заместник-генералният секретар на Съвета на Европа, г-жа Мод де Бур-Букикио. Тя сподели впечатленията си за провежданата социална политика и напредъкът, който България е постигнала в реформата за грижи за деца. На заседанието бе обсъдена възможността за включване на деца в инициативата на Съвета на Европа „Вдигни ръка срещу телесното наказание!“. Участниците в заседанието активно се включиха в обсъждането на мерките за постигане на пълна забрана на телесното наказание над деца, насърчаването на отговорно родителство и повишаването на осведомеността сред гражданите. Членовете на Детския съвет споделиха своето желание активно да участват в тази кампания.

Госпожа Букикио очерта пътя за сътрудничество с Детския съвет в две направления: първо, като комуникационен канал, който да предава посланията от деца към деца и на второ място – като източник на идеи и препоръки към работните групи на Съвета на Европа в Страсбург.

Възникна идеята за организиране на Балканска среща на детски и младежки парламенти и организации. Това ще даде възможност на децата да споделят натрупания опит и да обменят добри практики за детското участие в обществено-политическия живот. Със своята ползотворна дейност, Детският съвет към ДАЗД от няколко години успешно реализира подобна практика в България. В периода 4-6 декември 2008 г. се състоя второто за годината заседание на Детския съвет на тема: **“Правата, образованието и перспективите за развитие на младите хора в Европейския съюз”**.

В първият ден от срещата, децата направиха обзор на дейностите, в които участваха през 2008 г. и обсъдиха дейностите за 2009 г. Беше подчертано, че с усилията на членовете на Детския съвет, са създадени Градски ученически парламенти в 4 града – Самоков, Сливен, Перник и Смолян, като членовете на Детския съвет от съответните областни градове са били избрани единодушно за техни председатели. Обсъдено бе създаване на такива структури в Хасково, Габрово, Разград, Кюстендил, Враца, Видин. Подготвиха една от инициативите, която искат да развият през 2009 г. и която представлява конкурс за написване на сценарий за театрална постановка на тема: „Проблемите на днешната млада хора“, под мотото „Какво е важно за мен, за теб и другия“. Целта е да бъдат чути какви са проблемите на техните връстници, до които не могат да достигнат. Интересна беше срещата им с доц. Д-р Димитър Денков, зам. ректор на Философския факултет в СУ, с който успяха да засегнат някои проблеми свързани с образованието им в България и получиха ценни напътствия за актуалните специалности във висшите учебни заведения за следващите години. След тази среща членовете на Детския съвет изработиха Декларация до съвета на ректорите в България, с която се надяват да им бъде обърнато внимание и да обсъдят разликите в учебното съдържание изучавано в средното образование и необходимия капацитет от знания, които трябва да имат при кандидатстване в университетите. Друг интересен момент беше срещата на децата с докторант Шопова, която им разясни повече за Европейските структури и им даде насоки за възможностите за обучение и образование в чужбина, които им се предоставят след влизането на Р България в ЕС.

VI. СЪТРУДНИЧЕСТВО И МЕЖДУИНСТИТУЦИОНАЛНО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ В ОБЛАСТТА НА ЗАКРИЛАТА НА ДЕТЕТО

През 2008 година в Агенцията за хората с увреждания (АХУ) са предвидени средства от ДАМС, получени от допълнителни постъпления от организирани целеви тиражи на Български спортен тотализатор, за закупуване на спортни съоръжения за домове и дневни центрове за деца с увреждания. АХУ разработи специална програма за развитие на спорта в домове и дневни центрове за деца с увреждания, която бе съгласувана с ДАМС. Стратегическата цел на програмата е създаване на предпоставки за преодоляване на социалната изолация на децата с увреждания, за тяхната интеграция и реинтеграция, водещи до укрепване на физическото и психическото им здраве и повишаване на личностното им самочувствие. В териториален аспект програмата обхващаше цялата страна, като бе насочена към 12 домове и дневни центрове за деца и младежи с увреждания, определени от Министъра на труда и социалната политика. Агенцията за хората с увреждания сключи договори, преведе средствата и осъществи мониторинг относно ефективността на закупените

технически спортни съоръжения. Като някои от най-важните констатирани резултати от програмата са: подобреното физическо и психическо състояние на децата и младежите с увреждания и намалена социална изолация.

1. Междинен преглед на сътрудничеството с представителството на УНИЦЕФ

В рамките на междинния преглед на програмата на Уницеф за страната за периода 2006-2009 г. беше извършен анализ на дейностите, осъществени в партньорство с ДАЗД по посока създаване на условия за гарантиране спазването на правата на детето, подкрепа на процеса на деинституционализация и децентрализация, развиване и предоставяне на алтернативни социални услуги за деца и семейства, превенция на насилието и др.

Междинният преглед на главните насоки на съвместната работа с УНИЦЕФ беше съсредоточен в следните по-важни области:

- **Координация и планиране**

Чрез планирането на ангажиментите, заложен в Националния интегриран план за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на детето 2006 – 2009 г., ДАЗД следи за изпълнението на приоритетните области (здравеопазване, образование, закрила) чрез разработената система от индикатори във всяка една от работните групи, с участието на представители на основните институции с правомощия в областта за закрила на детето и НПО.

Работата с местните власти като основен участник и партньор в изпълнението на политиките за децата е още една сфера на сътрудничество. Основен приоритет продължава да бъде създаването на система за мониторинг и координация по спазването на правата на децата на местно ниво. Изработен е модел на интегрирана система за мониторинг, като пилотното му прилагане е предвидено за края на тази година. В допълнение към това, предстоят съвместни дейности за подкрепа развиването на мрежа от социални услуги за деца и семейства, съобразени с местните нужди, чрез въвеждането на принципа на регионалното планиране.

- **Превенция на насилието**

Продължи работата по съвместната инициатива на УНИЦЕФ, ДАЗД и МОН по проект "Училище без насилие". Проектът започна в 6 пилотни училища на територията на град София, като през учебната 2008/2009 година предстои моделът за превенция на насилието между деца в училище да бъде въведен и в други училища в столицата и страната.

Пример за ползотворно партньорство е и съвместната работа на ДАЗД, УНИЦЕФ и неправителствената организация – Център "Надя". Беше извършен преглед и анализ на резултатите от стартирането на Националната гореща телефонна линия за деца. Големият брой получени обаждания е индикатор за необходимостта от развиване на такъв вид услуга в България. За краткия период от съществуването на телефонната линия бе постигнато много – тя функционира безплатно за потребителите си, 24 часа в денонощието без прекъсване, като се спазват принципите на конфиденциалност и при необходимост – на анонимност. За да отговорим на изискванията за единен европейски номер и да осигурим устойчивост на линията, ДАЗД направи постъпки пред Комисията за регулиране на съобщенията и ни бе предоставен единният европейски номер 116 111. Тъй като характеристиките на сега действащата гореща телефонна линия, отговарят напълно на изискванията, поставени от Комисията за регулиране на съобщенията, пред нас и нашия основен партньор УНИЦЕФ в този пилотен проект остава предизвикателството да извършим плавен преход към единния европейски номер и същевременно да се повиши капацитета на линията и се осигури и нейната устойчивост.

- **Нов подход към социалните услуги**

За ускоряване и подкрепа на процеса на деинституционализация и децентрализация е изключително важно социалните услуги да бъдат планирани и развити на регионален принцип. Този подход включва разработването на минимален пакет социални услуги, които да бъдат гарантирани и достъпни за всички деца, както и разработване на финансов стандарт за социалните услуги за деца.

От особено значение са заложените дейности за сътрудничество, които са основни цели и в приетата Национална стратегия за детето 2008-2018 г. по отношение на прилагането на мерки, насочени към преодоляване на детската бедност и повишаване благосъстоянието на децата. Разработването на стандартите за детско развитие, които са свързани със семейните модели и поведение, имат пряко въздействие върху осигуряването на качествена грижа за децата, както и насърчаването на детското участие при разработване на политиките за тяхната закрила.

Министерство на транспорта

Основните дейности са насочени по линия на неформалното образование за подрастващите и младите хора в страната. През 2008 г. акцентът е насочен към проблемите за безопасното движение на младите хора по пътищата и към тяхната бъдеща професионална реализация в министерството, в НК „Железопътна инфраструктура“ (НК „ЖИ“) и „БДЖ“ ЕАД. В областта на безопасността дейността на

Министерството на транспорта е свързана с подобряване на първоначалното и последващото обучение на водачите на моторни превозни средства; с предприемане на мерки за повишаване на нивото на безопасност на превозните средства; с подобряване на безопасността на транспортната инфраструктура; с контрол на водачите, извършващи обществения превоз на пътници и товари; с повишаване на ефективността на националните кампании за опазване на децата в пътното движение и още цяла серия от мерки. Министерството на транспорта подпомага активно инициативите на детските клубове за пътна безопасност на територията на столицата – клуб „БИ БИТ” и клуба за безопасност на движението към Столична община. Заснет е филм, посветен на Европейската харта по пътна безопасност. Постоянно се подава информация за поддържането на специалния интернет сайт www.bezopasnost.bg, посветен на безопасността на движението по пътищата. Важно място в сайта е отделено на опазването на децата в пътното движение. В тази връзка през 2008 г. са реализирани следните мероприятия:

- На 5 февруари 2008 г. бе проведена инициатива по въпроси за пътната безопасност в рамките на кампанията „Аз спасявам живот” в 144 СОУ „**Народни будители**”, ж.к. **Младост 3**.
- На 30 май 2008 г. бе открит детски спортен празник, свързан с пътната безопасност. Той бе проведен пред НДК и бе организиран от Национален клуб „БИ-БИТ”, съвместно с Държавната агенция за закрила на детето. Бяха връчени награди на три столични училища за приноса им в обучението на децата по пътна безопасност. Наградените училища бяха: 81 СОУ „Виктор Юго”, 128 СОУ „Алберт Айнщайн” и 125 СОУ „Проф. Боян Пенев”.
- Бяха проведени детски празници по безопасност на движението в училища от София, Ловеч и Перник.
- В периода 15 – 25 август 2008 г. бе организиран специализиран учебен лагер в Националния детски комплекс, с. Равда. В него взеха участие ученици и преподаватели от 14 СОУ „Проф. д-р Асен Златаров”, София. По време на своя престой учениците бяха обучавани по специално разработен за целта план. Той включваше интерактивно обучение, свързано със спазване на правилата за безопасно движение на пътя, разрешаване на казуси от реални пътни ситуации, запознаване с позициите на регулировчик на кръстовище, приложно колоездене, както и богата спортна и културна програма. Тематичните занимания по безопасност на движението се ръководеха от двама специалисти-аниматори, с подкрепата и на останалите ръководители.
- На 16 септември 2008 г. бе приключен третият етап от кампанията „Пази детето”, реализирана от Асоциацията на вносителите на автомобили. Инициативата бе осъществена с подкрепата на Министерството на транспорта и отдел „Пътна полиция” към МВР. Проектът бе насочен в подкрепа на целите и мерките, заложи в Европейската харта за пътна безопасност. Бе предвидено поставянето на светлоотразителни сигнализиращи указателни табели в прилежащата зона на училища и детски заведения, разположени в близост до оживени кръстовища и улици с висока концентрация на пътно-транспортни произшествия.
- На 10 октомври 2008 г. бе подписано Рамково споразумение за сътрудничество за срок от 5 години с Университета за национално и световно стопанство (УНСС). В това споразумение е предвидено през 2009 г. в рамките на програма „Старт на кариерата” Министерството на транспорта да назначи в дирекциите, като и да предложи за назначаване във второстепенните разпоредители с бюджетни кредити завършили университета млади специалисти без трудов стаж. Също така по време на летния учебен семестър на 2009 г. студенти от УНСС ще имат възможност за участие в краткосрочна преддипломна стажантска програма (по 3 дни седмично за срок от 3 месеца) в министерството, второстепенните разпоредители с бюджетни кредити, както и в предприятия към министерството. Ще бъде оказвано и съдействие на студенти-дипломанти от УНСС при подготовка на дипломните им работи по теми, свързани с транспорта и транспортната логистика. Подписан е Договор за сътрудничество между НК „ЖИ” и факултет „Икономика на инфраструктура” към УНСС. В този договор е предвидено НК „ЖИ” да предложи работни места на студентите, както и да даде възможност на млади специалисти да участват в стажове. В областта на преподавателската, научно-изследователската и експертната дейност е предвидено служители на министерството да изнасят лекции и беседи пред студентите от УНСС по конкретни теми от областта на транспорта и свързаните политики. Служители на министерството ще бъдат канени да вземат участие в комисии за защита на дипломни работи и държавни изпити на студенти-дипломанти от УНСС, както и в научни конференции и форуми, организирани от УНСС, по теми от областта на транспорта и свързаните политики. Преподаватели от университета ще вземат участие и при изготвяне, анализ и оценка на проекти и разработки, свързани с Оперативна програма „Транспорт” и други програми и проекти на министерството и неговите бенефициенти.

- На 13 октомври 2008 г. в министерството бе проведена викторина „Аз познавам правилата за движението” с награди във връзка с организирането и провеждането на Европейския ден за пътна безопасност.
- На 16 октомври 2008 г. бе проведен празник за деца, ученици, учители, родители посветен на Европейския ден за пътна безопасност. Събитието беше поредната съвместна инициатива, организирана от Министерството на транспорта и Държавната агенция за закрила на детето със съдействието на Национален клуб „БИ-БИТ”, за пътна безопасност на децата и младежта. В инициативата се включиха заместник-председателят на Държавната агенция за закрила на детето г-н Христо Монов, кметът на район „Триадица” на Столична община г-н Евтим Евтимов.
- На 23 октомври 2008 г. с подкрепата на Министерството на транспорта бе проведен Младежки форум на тема „Младите хора в транспорта – предизвикателства и перспективи”, организиран от Научно-техническия съюз по транспорта, Федерацията на научно-техническите съюзи в България, Обединеното младежко научно-техническо дружество, Националният клуб „Би-Бит”, НК „ЖИ”, „БДЖ” ЕАД, „Столична компания за градски транспорт” ЕООД. Основната цел на форума беше да запознае младежите с Оперативна програма „Транспорт”, както и с развитието на интермодалните превози; да разкрие областите, в които се разкриват възможности за реализация на младите хора, работещи по проблемите на транспорта; да привлече младите хора при формирането на общественото мнение по проблемите на транспортния сектор.
  - На 13 ноември 2008 г. заместник-министърът на транспорта г-жа Красимира Мартинова присъства на представянето на резултатите от проекта „Младежта и пътната безопасност”, осъществен от сдружение „Отворена младеж”. Беше представена позицията на министерството по проблемите, свързани с опазването на живота и здравето на хората по пътищата и подобряването на пътната безопасност.
  - На 5 декември 2008 г. бе подписано Рамково споразумение за сътрудничество с Университета по архитектура, строителство и геодезия (УАСГ). Споразумението предвижда да бъде осигурена реализация за завършили УАСГ без трудов стаж, да се подпомогне обучението на студентите чрез стаж и да се окаже помощ при изготвянето на дипломни работи. Ще бъдат обсъждани транспортните политики и ще се подпомага научно-изследователската дейност.
  - Беше подписано споразумение с Българския червен кръст за подпомагане на децата, пострадали при пътно-транспортни произшествия. Министерството организира и финансира провеждането на Коледното тържество в БЧК на децата, пострадали при пътно-транспортни произшествия.
  - В края на месец декември 2008 г. беше подписано Споразумение за сътрудничество между факултет „Икономика на инфраструктурата” на УНСС и генералния директор на „БДЖ” ЕАД оглед реализация на млади специалисти.

1.3. Здравеопазване

Министерство на здравеопазването

Министерството на здравеопазването реализира изпълнението на дейности в тази област в рамките на различни национални програми и проекти: В рамките на **Национален план за действие „Храни и хранене”** през 2008 г. от РИОКОЗ бяха реализирани различни инициативи за информиране на децата, младите хора и родителите по въпросите на здравословното хранене чрез разработване и отпечатване на информационни материали и организиране на срещи с медицинския персонал към училищата и детските градини. Специален акцент бе поставен върху основните проблеми на храненето и хранителното поведение при децата и юношите – свръхтегло и затлъстяване, хранителни дефицити, хранителни нарушения (анорексия и булимия нервоза).

Проведени са редица мероприятия в рамките на Национална седмица за борба със затлъстяването 3-9.11.2008 г., организатори на които бяха Регионалните инспекции за опазване и контрол на общественото здраве. В цялата страна кампанията по повод Национална седмица за борба със затлъстяването беше насочена към повишаване информираността на населението, вкл. децата, за начина на здравословното хранене и здравословния избор на храни, както и за промоция на физическата активност. В различните градове кампанията по здравословно хранене беше отбелязана с провеждане на тематични празници за деца и ученици, кулинарни конкурси за здравословни храни, беседи и дискусии с деца от детските заведения и ученици, конкурси за рисунка. Разпространени бяха „Препоръки за здравословно хранене” и „Пирамида на здравословното хранене“. Раздадени бяха здравно-информационни материали, свързани с препоръките за здравословно хранене. Разработени и разпространени са информационни материали за повишаване знанията относно здравословното хранене на жените в детородна възраст. Материали за борбата със затлъстяването са поместени на

интернет страниците на НЦООЗ и РИОКОЗ. В рамките на Националната седмица за борба със затлъстяването бяха организирани и редица спортни и туристически мероприятия за повишаване двигателната активност на децата и младите хора. Дейностите в рамките на седмицата за борба със затлъстяването са проведени с активното сътрудничество на медиите. Разработени и разпространени са информационни материали за повишаване знанията относно здравословното хранене на жените в детеродна възраст.

По **Националната програма за ограничаване на тютюнопушенето в Република България** през 2008 г. бяха проведени две национални кампании, финансирани със средства от програмата и реализирани от РИОКОЗ, свързани с Международния и Световния ден без тютюнопушене. Широк отзвук получи националният ученически конкурс "Проектът на нашия клас - за живот без тютюнев дим", в който се включиха 127 паралелки, като 6 от тях бяха наградени. Беше проведен Национален конкурс за медиите за повишаване на чувствителността на населението към ограничаване на тютюнопушенето, както и конкурс за разказ "Как се отказах от тютюнопушенето", като наградите се финансираха със средства по програмата. Създадена е и действа интернет-страница за информиране и комуникация с българските граждани относно вредите от тютюнопушенето и методите за отказване. Разкрита е Национална линия за отказ от тютюнопушене, към която са се обърнали за помощ повече от 500 граждани от цялата страна. Консултациите се осъществяват от клинични психолози и лекари. Проведени са курсове за медицински специалисти по прилагане на методи за отказване от тютюнопушенето. Бяха реализирани две пътуващи изложби с карикатури в 16 града на страната. Отпечатани са 500 000 тетрадки с послания към учениците за вредата от тютюнопушенето. Изработени са филм, аудио и видео клипове на тема "Тютюнопушене и бременност". Бяха изработени и разпространени на Световния ден без тютюнев дим 2000 гривни за съпричастност към необходимостта от ограничаване на тютюнопушенето.

Интервенционна програма за интегрирана профилактика на хроничните неинфекциозни болести (СИНДИ) - демонстрационни зони.

Програмата се координира от Регионалния офис на СЗО за Европа, като в нея участват 32 страни. През 2007 г. от Великотърновския общински съвет бе приета програмата "**Здрави деца в здрави семейства**" - **детска компонента на програма СИНДИ**, като през 2008 година стартираха и дейностите по нея. Организирани бяха работни срещи с директорите на училищата, ангажирани в програмата; семинари с педагози и педагогически съветници от 13 училища във В. Търново с тема: "Основни поведенчески фактори на риска за хроничните неинфекциозни заболявания и интерактивни методи на обучение"; интерактивни обучения по 5 фактори на риска за хронични неинфекциозни заболявания с общ обхват 2 984 деца и ученици от детските и учебни заведения на община В. Търново с участието на експерти от РИОКОЗ, медицински специалисти, членове на формираните в рамките на СИНДИ ученически клубове; интерактивно обучение на членовете на Клуб за превенция на наркоманиите "SOS приятели" и Клуб на непушача "Тим против дим".

През 2008 г. зоните Ловеч, Добрич и Русе изявиха желание за разработване на детската компонента на СИНДИ "Здрави деца в здрави семейства". Проведе се изследване в зоните за факторите на риска за здравето на ученици на възраст 14-18 г. и нивото на техните знания, умения и навици за здравословен начин на живот, с оглед разработване на интервенционната програма, включваща дейности с фокус към промоция на здраве и здравословен начин на живот. Такова изследване е проведено и в Габрово. Данните са въведени, предстои тяхната обработка и анализ.

В **Националната програма за действие по околна среда и здраве, 2008-2013 г.**, е разработен отделен раздел "Детско здраве и околна среда", в който са предвидени мерки за намаляване и предотвратяване на риска за здравето на децата и младите хора, предизвикан от негативните влияния на редица фактори на околната среда.

От 2004 г. МЗ работи по **проект BUL1R205 «Подобряване на сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България», реализиран съвместно от МЗ и МОН с финансовата подкрепа на ФНООН.** Основната цел на проекта е да се подобри сексуалното и репродуктивно здраве на младите хора в България чрез подпомагане на достъпа им до услуги и информация и чрез въвеждане на информационно-образователни инициативи по въпросите на сексуалното и репродуктивното здраве. Проектът се реализира в 8 пилотни общини - Враца, Ловеч, Сливен, Търговище, Попово, Козлодуй, Троян и Нова Загора. Проектът е насочен предимно към младите хора на възраст между 10 и 24 години, за които се предоставя здравна просвета по сексуално и репродуктивно поведение, а също така и към здравните специалисти: общопрактикуващи лекари, акушер-гинеколози, дерматолози и специалисти по венерически болести, експерти от отделите "Опазване на общественото здраве" към РИОКОЗ, медицински специалисти от училищата; специалисти от системата на образованието, учители от V до XII клас, педагогически съветници.

В РИОКОЗ - Враца, Ловеч, Сливен и Търговище бяха изградени и функционират Информационно-образователни центрове по сексуално и репродуктивно здраве, в които се провеждат консултации, беседи и обучения на млади хора както групово, така и индивидуално. През 2008 г. бяха реализирани съвместни регионални проекти на РИОКОЗ и младежките структури от пилотните общини в областта на сексуалното и репродуктивното здраве. На РЦЗ и РИОКОЗ в пилотните общини-областни центрове бяха предоставени контрацептивни средства и презервативи, като РЦЗ разпространиха контрацептивните средства сред обучените общопрактикуващи лекари за нуждите на младите хора. В рамките на проекта в Медицински колеж – Варна с оглед продължаващата квалификация на медицинските специалисти, бе разработена програма за следдипломна квалификация на медицински специалисти, работещи в училищата, по която през 2009 г. е предвидено провеждането на обучения на медицинските специалисти от училищата в пилотните общини.

По Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН”, Компонент 7 „Превенция на ХИВ сред младите хора във и извън училище”

Компонент 7 "Превенция на ХИВ сред млади хора във и извън училище" на Програма "Превенция и контрол на ХИВ/СПИН" се реализира в **четирнадесет пилотни общини**: Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Габрово, Добрич, Пазарджик, Перник, Плевен, Пловдив, Русе, София, Стара Загора, Шумен. Компонент 7 е насочен към младите хора във и извън училище на възраст 6-24 години, като **основната целева група** обхваща младежите на възраст 11-19 години, а като допълнителни целеви групи са деца между 6 и 10-годишна възраст и млади хора на 20-24-годишна възраст.

В рамките на Компонента се работи на три равнища – *национално, общинско и училищно*, и се реализират следните основни интервенции:

1. Развитие на училищна и общинска политика за сексуално здраве в рамките на Компонент 7
2. Развитие на училищна и общинска политика за сексуално здраве в рамките на Компонент 7
3. Здравно образование в училище
4. Услуги, насочени към младите хора (тя не се реализира от 2006 г. поради съкращаване на бюджета на Компонент 7)
5. Здравно образование извън училище и обучение на връстници от връстници
6. Кампании за превенция на ХИВ/СПИН и промоция на презервативи

Партньорите на национално равнище по Компонент 7 са: Министерството на образованието и науката, Държавната агенция за младежта и спорта, Държавната агенция за закрила на детето, Националният център по опазване на обществено здраве, Националният център по наркомании, UNFPA, UNICEF, Коалиция АНТИСПИН, Български младежки червен кръст, Асоциация „Здраве и бъдеще”, Асоциация на студентите-медици в България, Българска асоциация „Училище и здраве”, Българска асоциация по семейно планиране и др.

Партньори на общинско равнище по Компонент 7 са: общинските администрации на 14-те пилотни общини, 28-те РИОКОЗ в страната, местни неправителствени организации - Сдружение "Младежки дейности и инициативи" (Благоевград), Сдружение "Равновесие" (Бургас), Обществен център за околна среда и устойчиво развитие (Варна), Младежки Общински съвет (В. Търново), Сдружение "Социален диалог" (Габрово), Сдружение "Обществена коалиция за здраве" (Добрич), Сдружение "Помощ за деца в риск" (Пазарджик), Читалище "ЛИК" (Плевен), Сдружение "Обединени младежки съвети" (Пловдив), Фондация "Център Надя Клон Русе" (Русе), Сдружение "Закрила на детето - Триадица" (София), Сдружение "Стоматологично здраве за Шумен" (Шумен), 156 пилотни училища, училищни здравни и психологически служби, самите млади хора.

1. *В рамките на интервенция „Развитие на училищна и общинска политика за сексуално здраве” през 2008 г.:*
  - Към 13-те пилотни по К7 общини беше присъединена още една община в реализацията на Компонента – Община Перник. Там през 2007 г. беше натрупан капацитет, като с финансирането на UNICEF и партньорството на Асоциация „Здраве и бъдеще” бяха организирани обучения за обучители на връстници и за учители, които да водят часове по здравно образование. В общината функционира Младежки здравен център с подкрепата на Асоциация „Здраве и бъдеще”.
  - Бяха реализирани 51 проекта за развитие на училищна политика за сексуално здраве и превенция на ХИВ/СПИН”.
  - В годишните училищни планове на почти всички пилотни училища бяха включени общоучилищни дейности за превенция на ХИВ сред младите хора – най-често под формата на

здравнообразователни сесии в Часа на класа, кампании и други извънкласни и извънучилищни дейности.

2. *В рамките на интервенция „Здравно образование в училище“:*

- През учебната 2007/2008 г. в над 90% от пилотните училища се провеждаха часове по здравно образование под формата на свободноизбираем предмет (СИП). Поемането на ангажименти от страна на общинските администрации по отношение на финансирането на СИП/клуб по здравно образование във всяко от пилотните училища се оказа добра възможност за осигуряване на достъп на учениците до СИП по здравно образование. Столична община, община Стара Загора и община Плевен са общините, които осигуриха 100% финансиране на СИП в пилотните общини. Този пример може да бъде използван от Програмата и Компонента за осигуряване на СИП във всички пилотни училища
- През учебната 2008/2009 г. въпреки преминаването към нова система на финансиране на училищата чрез делегирани бюджети, в рамките на които средствата за свободноизбираема подготовка са сведени до минимум, в над 65% от пилотните училища бяха запазени часовете по сексуално здравно образование.
- От 16 до 25 юли 2008 г. в рамките на обучение за работа с програми по здравно образование бяха подготвени 57 нови педагогически специалисти, които да водят часове по сексуално здравно образование в своите училища.
- Младите хора, обучени в летни училища за работа по подхода „Връстници обучават връстници“, продължиха да влизат в Часа на класа в своите училища и да провеждат сесии на здравно образователни теми в повечето от пилотните училища с гимназиална степен на обучение.

3. *В рамките на интервенция „Здравно образование извън училище и обучение на връстници от връстници“:*

- Бяха реализирани 12 общински проекта „Младежи в извънучилищна среда“.
- В екипите по реализация на проектите бяха включени млади хора-обучители на връстници, преминали през обучения за работа по подхода в рамките на Компонент 7.
- Беше проведено Лятно училище за работа по подхода „Връстници обучават връстници“ (06-12 юли 2008 г.), в което участваха млади хора от всички пилотни училища с гимназиална степен на обучение.

4. *В рамките на интервенция „Кампании за превенция на ХИВ/СПИН и промоция на презервативи“:*

- Беше проведен вторият етап на Националната АНТИСПИН кампания „Бъди в час!“. На нашите подполучатели и партньори за реализацията на дейности в рамките на Кампанията **бяха разпространени общо 188 хиляди флаера, 2 450 плаката, 328 хиляди презерватива и 17 400 информационни брошури „Тетрадка ХИВ/СПИН“**. По експертна оценка с информационни материали и презервативи по време на този етап на Кампанията бяха достигнати **над 150 000 млади хора**.
- Беше осъществен третият етап на Националната кампания „Бъди в час!“ по повод Международния ден за съпричастност със засегнатите от ХИВ/СПИН, в рамките на който се организира:
  - работна среща на Ръководството на Министерство на здравеопазването и Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН с неправителствените организации на хората, живеещи с ХИВ/СПИН;
  - церемония на цветна леха под формата на панделка пред хотел „Хилтън“ в София, в която взеха участие доброволци-обучители на връстници, представители на партньорски организации и др.;
  - множество инициативи в страната – садене на цветни лехи, панихиди, прожекции на филми, свързани с темата ХИВ/СПИН, раздаване на информационни материали в домове за деца, лишени от родителска грижа и други като всички събития бяха широко отразени в медиите.
- Беше осъществен първият етап на Националната АНТИСПИН кампания „Всеки ден е АНТИСПИН ден. Бъди в час!“ във връзка с 1 декември – Световния ден за борба срещу СПИН. По този повод:
  - беше организирана Националната партньорска среща на организации от правителствения и неправителствения сектор, агенции на ООН и др.;
  - бяха проведени доброволчески акции по раздаване на кампанийни материали и презервативи с участието на обучители на връстници от столични училища и представители на Асоциацията на студентите-медици в България, които се проведеха в столични клубове в дните преди 1 декември и на двата концерта на Бони М, които се състояха на 1 декември в НДК и на които Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“ беше съорганизатор;

- в страната партньорските ни организации отбелязаха Световния ден за борба срещу СПИН с различни дейности, в които участваха обучители на връстници – раздаване на информационни материали и презервативи, обучителни сесии в домове за деца, лишени от родителска грижа, прожекции на филми, свързани с темата ХИВ/СПИН, театрални постановки и др.;
- беше заснет видеоклип с посланието на Кампанията, който стартира излъчването си по националните телевизии през месец декември. По експертна оценка чрез телевизионните клипове са достигнати около 150 000 млади хора;
- бяха изготвени и разпространени картичка и плакат с кадър от клипа и посланието на Кампанията, съответно в 200-хиляден тираж за картичката и в 5-хиляден тираж за плаката.
- бяха разпространени над 160 хиляди презерватива в 13 пилотни общини, 28 (РИОКОЗ) и партньорски организации.

Дейностите във връзка с 1 декември бяха отразени с репортажи и предавания в национални и регионални медии.

5. *Създаденият в края на 2007 г. Международен Y-PEER център – София продължи да функционира успешно. С негова подкрепа:*

- *Беше проведено обучение по подхода „Връстници обучават връстници“ на 20 студенти по медицина, представители на Асоциацията на студентите медици в България от стажантите от Международната стажантска програма на Y-PEER, които работят в Y-PEER център-София (02-04 февруари 2008 г.)*
- *Беше организиран и проведен III Международен Y-PEER тренинг за театрално-базирани техники в обучението на връстници в периода 19-25 април 2008 г. в Боровец с участието на 35 млади хора от международната мрежа за обучители на връстници Y-PEER.*
- *Беше проведено надграждащо обучение за обучители на връстници от столични училища (02-05 декември 2008 г.).*
- *Беше открит Столичен градски клуб на обучителите на връстници.*

Напредък в изпълнението на индикаторите

- *По индикатор „Брой лица, обучени да предоставят услуги на млади хора“: през 2008 г. бяха подготвени **74 педагогически специалисти**, от които **17 подкрепящи специалисти** за работа по подхода „Връстници обучават връстници“ и **57 учители** за водене на часове по здравно образование, базирано на социални жизненоважни умения.*
- *По индикатор „Брой поддържани училища с политики и програми за превенция на ХИВ“: през 2008 г. броят на пилотните училища по Компонент 7 нарасна от 147 на **156**.*
- *По индикатор „Брой млади хора, достигнати чрез образование за ХИВ/СПИН в училище“: през 2008 г. **3 554 млади хора**, посещаващи училище, имаха достъп до системно сексуално здравно образование.*
- *По индикатор „Брой млади хора достигнати с обучение от връстници на връстници; кампании за промоция на презервативи и услуги, насочени към превенция на ХИВ сред младите хора“ през 2008 г. бяха достигнати **общо 77 224 млади хора**, от които:*
  - **13 405 млади хора** бяха достигнати в рамките на училищни проекти за развитие на политика за сексуално и репродуктивно здраве и превенция на ХИВ/СПИН;
  - **19 092 млади хора** бяха достигнати чрез общински проекти „Младежи в извънучилищна среда“;
  - **165 млади хора** преминаха през обучение в Националното лятно училище за работа по подхода „Връстници обучават връстници“;
  - **8 520 млади хора** бяха достигнати в рамките на доброволчески акции по повод Световния ден за борба срещу СПИН 1 декември;
  - **36 042 млади хора** бяха достигнати чрез кампанийни дейности, организирани от нашите партньори от БМЧК, за осъществяването на които сме предоставили здравнообразователни материали и презервативи.
- *По индикатор „Брой и % от младежите на възраст 15-24, които съобщават употребата на презерватив по време на секс с последния им случаен партньор“ няма данни, тъй като те са обвързани с провеждането на Национално представително изследване на здравните знания, нагласи и поведения на младите хора в България във възрастта 15-24 г., което беше отложено за 2009 г.*

Проект „Развитие и закрила на младите хора“, изпълняван съвместно от Министерството на здравеопазването и УНИЦЕФ. С подкрепата на УНИЦЕФ през 2008 г. в Перник продължи дейността на пилотен Младежки здравен център, който се ръководи от Асоциация „Здраве и бъдеще“ и предлага безплатно за клиентите психологически консултации по проблемите на младите хора, по въпросите на репродуктивното здраве и семейното планиране, профилактика, диагностика и лечение на ППИ, а в

сътрудничество с КАБКИС /създаден в рамките на Компонент 3 на Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“, изпълнявана от МЗ и финансирана от Глобалния фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария/ се извършва изследване за ХИВ и пред- и след-тестово консултиране за ХИВ/СПИН и ППИ.

Съгласно разработен **проект на Национална програма за предотвратяване на злоупотребата с алкохол в Република България** е предвидено изпълнението на дейности за защита на младите хора и децата чрез организиране на широки медийни кампании сред населението за превенция на вредното влияние от консумацията на алкохол. Независимо че програмата не е приета, РИОКОЗ са работили по проблема за злоупотребата с алкохол в България, особено от деца и млади хора. Създадени са „Училища за родители“, чиито деца имат проблем с алкохола, проведени са множество дискусии, дебати и беседи, реализирани са кампании като „Алкохолът – забавен и опасен“. Работено е успешно с медиите – ТВ предавания, излъчване на видеоклипове, давани са интервюта, публикации в пресата, осъществявани са пресконференции, изработвани са колажи, карикатури, рисунки, провеждани са изложби, осъществявани са семинари с медицински специалисти, консултационни дейности, шествия, издавани са дипляни, листовки, флайери. Ефективността на работата за предотвратяване на злоупотребата с алкохол се отчита също чрез проверките по чл. 54 и чл. 55 от Закона за здравето. През 2008 година по чл. 54 са издадени 14 наказателни постановления на физически лица в Благоевград, Бургас, Добрич, Сливен и Търговище. Българските деца продължават да пият много, като сами закупуват спиртните напитки, а санкциите са неадекватни. Все още не може да се намери правилния и ефективен контрол, за да бъде спряна продажбата на алкохол на лица под 18 години.

По повод отбелязването на 31 май, Световния ден без тютюнопушене, Министерството на здравеопазването, Италианската национална асоциация за борба с раковите заболявания (ANVLT) и Националният център за опазване на общественото здраве обявяват Национален конкурс за детска рисунка на тема "Не на цигарите!" за приобщаване на деца и ученици от 5 до 11-годишна възраст към здравословен начин на живот без тютюнев дим. Конкурсът е инициатива в рамките на Международния конкурс „Не на цигарите“, в който участват още Италия, Македония, Румъния и България. Конкурсът е за две възрастови групи - от 5 до 7 г. и от 7 до 11 г., като ще бъдат раздадени предметни награди. Най-добрият художник ще бъде отличен с Голямата награда - едноседмично пребиваване в Рим, среща с папата във Ватикана и с децата от другите държави-участнички в конкурса.

Агенция за хората с увреждания

Оценките на хората с трайни увреждания за тяхното здраве общо взето съответства на обективното им състояние. Най-масовата причина за трайните увреждания са общите заболявания. На второ място по честота са вродените или получени при раждането увреждания. При децата и младите хора до 29 години техният дял е изключително висок – около 2/3, най-голям е за хората от 30-39 годишна възраст, той е около 40 на сто. Всички останали причини формират 1/5 от случаите с трайни увреждания.

1.3. Трудова реализация

Министерство на труда и социалната политика

През 2008 г. пазарът на труда в страната продължава да се развива динамично. Броят на заетите се повишава с високи темпове, безработицата следва тенденцията на намаление от предходните години, достигайки рекордно ниски нива през третото тримесечие на годината. Наблюдава се и нарастване и на коефициента на заетост при младежите (15 - 24 г.). Неговата стойност средно за деветмесечието на 2008 г. е 26.3 %, или с 2 п.п. повече спрямо същия период на 2007 г.

През периода януари-ноември безработните младежи до 29 години намаляват с **28.8% до 41 873, а относителният им дял бележи спад до 17.9%**. Още към края на септември е изпълнена заложената в Националния план за действие по заетостта през 2008 г. цел за осигуряване на обучение и заетост на най-малко 35 хил. безработни младежи. За периода януари-септември 2008 г. над 39 хил. младежи са включени в заетост и обучение по мерки и програми или са започнали работа на първичния пазар чрез посредничеството на бюрата по труда. През 2008 г. безработните младежи до 29 г. са една от целевите групи, към които приоритетно е насочена активната политика на пазара на труда. Младежите участват в програми и мерки, като при включването се отчита за всяка личност натрупването на негативни признаци, затрудняващи реализацията на пазара на труда – младежи с ниско образование и без квалификация, но и без трудов опит, неактивни младежи, млади жени с малки деца, но и с ниска квалификация и др. През изминалата година са реализирани програми и мерки, подпомагащи преходите от училище към работа, от едно работно място към друго, от безработица към заетост. Подкрепата за младежите е съобразена със специфичните трудности, които

те срещат на пазара на труда. Действията включват осигуряване на възможности за заетост, придобиване на трудов опит, достъп до учене през целия живот, индивидуални услуги за търсене на работа, по-добро съвместяване на професионалния и личния живот и др. Специален фокус е поставен на усилията за интегриране на пазара на труда на тези, които остават продължително време без работа, както и на напусналите училище. Те са изправени пред риска да попаднат в капана на временните, нископлатени работни места. В тази връзка са предприети действия за ограничаване на последиците от дългите периоди на безработица и неактивност чрез прилагане на индивидуални услуги за активиране.

В посока осигуряване на съответната степен на гъвкава сигурност през 2008 г. е развито законодателството в областта за насърчаването на заетостта. С промени в Закона за насърчаване на заетостта от месец март е уредена възможността за финансиране от държавния бюджет на мерки, от които в голяма степен могат да се възползват младежите, отпаднали от системата на средното образование, както следва:

- ✓ професионално ориентиране, организирано и финансирано от Агенцията по заетостта, включително и в лицензирани центрове за информация и професионално ориентиране;
- ✓ мотивационно обучение;
- ✓ обучение за придобиване на ключови компетентности, като предприемачество, компютърно, чуждоезиково обучение и др;
- ✓ обучение за ограмотяване за рано напусналите системата на училищното образование;
- ✓ професионална квалификация за младежи, които имат начален етап на образование.

През 2008 г. продължи реализацията на Проекта за младежи, напуснали училище, насочен към повишаване на пригодността за заетост на безработни младежи, отпаднали от училищното образование. В проекта са направени промени, с които се разширяват възможностите за обучение. Освен в курсове за професионална квалификация, младежите могат да участват в обучение за придобиване на ключови компетентности, стажуване за срок до 6 месеца след завършване на обучението и чиракуване по условията на Закона за насърчаване на заетостта. През 2008 г. в обучение и заетост по проекта са включени 110 младежи, изразходваните средства от държавния бюджет са в размер на 72 976 лв. През 2008 г. е повишен размерът на субсидираното трудово възнаграждение по програмата „Старт в кариерата“. Средно през годината са работили 394 младежи. Програмата е финансирана със средства от държавния бюджет в размер на 1.7 млн.лв.

Успешната трудова реализация на младите хора се подпомага и чрез насърчителни мерки, регламентирани в Закона за насърчаване на заетостта. В изпълнение на разпоредбата на чл. 36, ал. 1 на работодателят, разкрил свободно работно място и осигурил заетост на безработни лица до 29-годишна възраст се осигуряват средства от държавния бюджет за осигуровки. Субсидията се изплаща за период от 12 месеца. През 2008 г. по условията на мярката са подпомогнати 3015 лица средногодишно. Изразходваните средства от държавния бюджет са в размер на 845 926лв.

В изпълнение на мярката, регламентирана в разпоредбата на чл. 36, ал. 2 от Закона за насърчаване на заетостта, на работодателят, разкрил свободно работно място и осигурил заетост на безработни лица до 29-годишна възраст с увреждания, както и на младежи от социалните заведения, завършили образованието си, се осигуряват средства от държавния бюджет за трудово възнаграждение и осигуровки. През 2008 г. по мярката са работили 267 младежи средногодишно. Изразходваните средства от бюджета за активна политика на МТСП са в размер на 481 089 лв.

Преходът от обучение към първа работа се подпомага и чрез насърчителната мярка, регламентирана в чл. 41 от Закона за насърчаване на заетостта. От мярката могат да се възползват безработни младежи, придобили през последните 24 месеца квалификация по професия или част от професия, изисквана за заеманата длъжност, които нямат трудов стаж по тази професия. От държавния бюджет се осигуряват средства за субсидиране на стажуването за срок от 6 месеца. Целта е да се подпомогнат младежите да придобият конкретен трудов опит. През 2008 г. в мярката са включени 1 391 младежи, изразходваните средства са в размер на 2.5 млн. лв. През 2008 г. стартира нов проект „Младежка заетост – гаранция за бъдещето“, насочен към мотивиране на младите хора за активно включване на пазара на труда. По проекта 1366 младежи са включени в мотивационно обучение, предоставени са индивидуални услуги и посредничество за заетост. През 2008 г. продължава изпълнението на националната програма „В подкрепа на майчинството“, която подпомага завръщането на работа на майките с малки деца. Програмата се основава на подход, насочен към доброто съвместяване на семейните с професионалните задължения на младите осигурени жени. Целта е да се насърчи заетостта на жените и професионалното им развитие чрез осигуряване на качествени грижи за малките им деца от търсещи работа лица. През месец февруари 2008 г. със заповед на министъра на труда и социалната политика бяха направени промени в Националната програма „В подкрепа на майчинството“, с които бе удължен периодът на предоставяне на безплатни грижи за децата по програмата с още една допълнителна година (до 3-годишната възраст на детето).

С промените в програмата от февруари 2008 г. бе осигурено и по-високо възнаграждение за лицата, които се грижат за близнаци. Разходите за трудово възнаграждение и осигуровки на детегледачите се осигуряват от бюджета на фонд „Общо заболяване и майчинство” и бюджета за активна политика на Министерството на труда и социалната политика. През октомври 2008 г. бе допълнен кръгът на лицата, които могат да отглеждат малки деца по Националната програма „В подкрепа на майчинството”. Като заети в програмата могат да участват: безработни лица; лица, придобили право на професионална пенсия за ранно пенсиониране и лица, придобили право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, регистрирани в дирекциите „Бюро по труда”. През 2008 г. в заетост са включени 4 066 лица, изразходваните средства за реализация на програмата са в размер на 3.2 млн.лв. През 2008 г. е осигурен равен достъп на младежите до програмите и мерките, реализирани на пазара на труда. Безработните младежи до 29 години участват в Националната програма „От социални помощи към осигуряване на заетост”, в Националната програма „Възобновяване и опазване на българската гора”, в Националната програма за ограмотяване и квалификация на ромите, насърчителните мерки, съобразени с потребностите на различните групи на пазара на труда.

II. Проекти за 2008 г. на Изпълнителна агенция по национална програма ФАР

Министерство на труда и социалната политика изпълнява 3 проекта по финансови споразумения по Програма ФАР 2004, 2005 и 2006, които включват компоненти, в които се съдържат мерки, насочени към деца и младежи, а именно:

- BG 2006/018-343.01.01 Деинституционализация посредством предоставяне на услуги в общността за рискови групи (ФАЗА 1),
  - BG 2005/017-353.01.02 Деинституционализация посредством предоставяне на услуги в общността за рискови групи (ФАЗА 2),
  - BG2004/016-711.01.02 Деинституционализация посредством предоставяне на услуги в общността за рискови групи (ФАЗА 3),
1. По проект BG2004/016-711.01.02 „Деинституционализация посредством предоставяне на услуги в общността за рискови групи” (фаза 1) към края на 2008г могат да бъдат отчетени следните постигнати резултати по компонент 1 от схемата за безвъзмездна помощ, насочен към деца и семейства в риск:
- ✓ Бяха създадени 2 Кризисни центъра за деца и семейства за 86 потребителя. В центровете се предоставят следните дейности:
    - Кризисно настаняване - 39 деца и 4 жени получиха подкрепа по тази дейност,
    - Психологическо консултиране – 86 потребителя са получили подкрепа по тази дейност,
    - Юридическо и правно консултиране – 22 потребителя са получили подкрепа по тази дейност,
    - В следствие на дейностите, развивани в кризисните центрове, беше предотвратено настаняването в специализирани институции на 14 деца.
  - ✓ Изградиха се 10 комплекса за социални услуги за 2095 деца в риск и техните семейства. 45 деца са изведени от специализирани институции. След приключването на финансирането по Фар 4 от създадените центрове ще минат към делегирани от държавата дейности.
  - ✓ Създадени са 9 центъра за обществена подкрепа за 3175 потребителя. 67 деца бяха изведени от специализирани институции. След приключване на проектните дейности по Фар 6 от центровете ще минат към делегирани от държавата дейности.
  - ✓ Създадени са 6 дневни центъра за 121 деца с увреждания. След приключването на Фар всички центрове ще минат на делегирани от държавата дейности.
  - ✓ Създадени са 5 центъра за рехабилитация и социална интеграция за 212 деца и техните близки. 6 деца бяха изведени от специализирани институции. След приключването на Фар 4 от центровете ще минат на делегирани от държавата дейности.
  - ✓ Беше създадено 1 защитено жилище и 8 бяха изведени от специализирана институция. След приключването на финансирането по Фар жилището ще мине към делегирана държавна дейност.
  - ✓ Бяха създадени 2 дневни центъра за 103 деца и семейства в риск. След приключването на финансирането по Фар, двата дневни центъра ще преминат към делегирана държавна дейност.

Броят на извършените обучения е 187. Броят на обучените деца, семейства, професионалисти и доброволци е 2 664.

2. Проект BG2005/017-353.01.02. „Деинституционализация посредством предоставяне на услуги в общността за рискови групи” (фаза 2) - се изпълнява схема за безвъзмездна помощ, като през 28 ноември 2007г. бяха договорени 60 индивидуални договора на стойност 6,67 млн. евро. Договорите са стартирали своето изпълнение в началото на 2008г., като крайният срок за изпълнение на дейностите е 31 май 2009г. Този проект е естествено продължение на първата фаза по програмата, цели доразвиване и разширяване на вече постигнатото, както и създаване на нови центрове за предоставяне на услуги. Все още е рано за отчитане на конкретни бройки потребители и дейности.
3. Проект BG 2006/018-343.01.01 „Деинституционализация посредством предоставяне на услуги в общността за рискови групи” (фаза 3) - изпълнява се схема за безвъзмездна помощ. Подписани са 61 договора на 28 Ноември, 2008г. на обща стойност 8,604 737 23 милиона евро.

III. Подкрепа на семействата в съответствие и изпълнение на основната цел на ЗЗД – отглеждане на децата в семейна среда, чрез развитието на алтернативни услуги за деца, както и чрез предоставяне на финансови помощи и/или помощи в натура.

С бюджета за 2008 г. са утвърдени 6 000 000 лв. за дейностите по Закона за закрила на детето. През 2008 г. са отчетени средства в размер на 5 488 932 лв. за 3 585 средномесечен брой случаи, в това число са изплатени на 87 професионални приемни родители заплати и осигурителни вноски в размер 245 744 лв. През 2007 г. са изразходвани 4 599 603 лв. за 3 436 средномесечен брой случаи, като в това число са изплатени на 33 професионални приемни родители заплати и осигурителни вноски в размер 12 660 лв.

От предоставената информация може да се направи извод, че в сравнение с 2007 г. се е увеличил средномесечния брой случаи, при които е оказана финансова подкрепа. Значително е увеличен и броят на месечните помощи за настанените деца в семейства на роднини и близки, както и средствата за децата, настанени в приемни семейства.

С бюджета за 2008 г. са утвърдени 6 000 000 лв. за дейностите по Закона за закрила на детето.

През 2008 г. са отчетени средства в размер на 5 488 932 лв. за 3 585 средномесечен брой случаи, За превенция на изоставянето са отпуснати помощи за 75 средномесечен брой случаи.

За реинтеграция на деца са отпуснати помощи за 17 средномесечен брой случаи.

За деца, настанени в семейство на роднини и близки, са отпуснати помощи за 3 336 средномесечен брой случаи.

За деца, настанени в приемни семейства, са отпуснати средства за 185 случая. На 87 професионални приемни родители са изплатени заплати и осигурителни вноски в размер на 245 744лв.

За периода от 01.01. до 31.12.2008 г. отделите “Закрила на детето” в страната работят по:

- 3 102 случая по превенция на изоставянето на деца, от които 1 218 са успешно приключили;
- 2 397 случая по реинтеграция, от които 1 427 са успешно приключили;
- 1 296 случая на деца, настанени при близки и роднини;
- 91 деца, настанени в приемни семейства.

IV. Изпълнени дейности за 2008 г. по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” и планирани дейности през 2009 г.

Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” стартира през месец октомври 2007 г. През 2008 г. стартиралите дейности в обсега на ОП РЧР, насочени към младите хора са следните:

1. **По приоритетна ос 1** „Насърчаване на икономическата активност и развитие на пазар на труда, насърчаващ включването” на ОП РЧР, област на интервенция 1.1. „Интегриране на уязвимите групи на пазара на труда” през 2008 г. стартира операция „Повишаване заетостта на младежите чрез трайното им включване на пазара на труда в България”. В рамките на операцията ще се предоставя обучение за младежи до 29-годишна възраст с цел повишаване пригодността им за заетост и

създаване на условия за устойчива заетост. Целта е да се повиши конкурентоспособността на младежите за заемане на обявени работни места чрез обучение по ИКТ и чуждоезиково обучение. Продължителност на операцията е от 2008 до 2010 г. Основният социален проблем, към който програмата е насочена, е високият процент на безработица сред младежите на възраст между 16-29 години, което има за резултат изключването им от пазара на труда. **През последните години продължава тенденцията за намаляване броя на безработните младежи, като в същото време делът им от общия брой безработни се запазва относително висок – 20,1%.** Като основна причина за високият процент на безработица сред младежите може да се посочи ниската степен на образование, включително недостатъчните познания по чужди езици и информационни и комуникационни технологии. Неблагоприятният профил на образователна квалификация на безработните до 29 години има изключително негативно дълготрайно въздействие върху тяхната заетост. Сред безработните младежи до 29 години, 66,9% са с основно или по-ниско от основно образование. В светлината на Лисабонската стратегия, държавите-членки следва да предприемат действия за насърчаване заетостта на младежите с оглед намаляване на младежката безработица, изграждане на пътища за включване в заетост, съставяне на индивидуален план за действие с подпомагане при търсенето на работа, насочване на ориентация. Друг ключов елемент е да се подобрят уменията по чужди езици, което е от голямо значение и като резултат, повече млади европейци да вземат участие в общество, базирано на знанието и в Европейската и глобална мобилност. Имайки предвид, че икономическата активност се насочва към процеси с високо ниво на наука и технологии, достъпът до научно и информационно-технологично обучение е особено актуално за младите хора. В съвременното технологично общество компютърната грамотност е задължително условие за професионална реализация. Работодателите се насочват към лица с познания по чужд език и компютърна грамотност предвид свободното движение на хора, стоки и услуги. Предвид различните програми и мерки, които през последните 5 години се насочиха към тази целева група най-вече по отношение на професионална квалификация, с тази операция ще се допълни изцяло професионалният профил на част от регистрираните в ДБТ младежи, като ще се повиши пригодността им за заетост. Опитът през последните години показва, че не е удачно иницирането на схеми в области с нисък процент безработни от съответна целева група, тъй като това застрашава самото им изпълнение, поради тази причина операцията е насочена към определени области с висок брой регистрирани младежи, а именно – Сливен – 27,72%, Стара Загора – 26,51%, Софийска област – 25%, Ямбол – 25%, Пазарджик – 24%, Пловдив – 24%, Хасково – 22%, Шумен – 21%, Добрич – 21% и Варна – 20,78% от общия брой регистрирани безработни в ДБТ. Настоящата схема допълва съществуващите към момента национални програми и мерки, насочени към повишаване заетостта на младежите чрез трайното им включване на пазара на труда, финансирани със средства от националния бюджет и изпълнявани от Агенцията по заетостта. До момента по националните програми и мерки не е предоставяно чуждоезиково обучение на безработни лица. По-широкият обхват на предлаганите мерки за повишаване на квалификация и преквалификация, както и отчитането на специфичните регионални условия дава възможност за по-гъвкаво и качествено изпълнение на заложените цели на Оперативната програма „Развитие на човешките ресурси” и изпълнението на целите на Лисабонската стратегия. Обуславя се по-силно и по-пълноценно включване на рисковите групи на пазара на труда (напр. самотни родители, младежи, възрастни хора над 50 г.), а така също и подобрява условията на семейната среда и общия жизнен цикъл.

2. По приоритетна ос 3 „Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието” на ОП РЧР, област на интервенция 3.3. „Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса” стартира операция „Подкрепа за развитието на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени”. Целта на операцията е да се засили интересът на младите хора към реализация в сферата на образованието и науката и да се повиши качеството на научните разработки, като се подобрят условията за работа на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени. Изпълнението на предвидените дейности ще стимулира развитието на научния потенциал във висшите училища и научните институции. Продължителност на операцията е от 2008 до 2011 г. За научноизследователския сектор в България понастоящем се отделят едва 0.47% от БВП при 1,9% средно за ЕС-25 и 1,95% за ЕС-15. В нашата страна трудно се задържат млади хора с високо образование и научни степени и бързо намалява общият брой изследователи – от 31 704 през 1990 г. до 16 671 през 2002 г. Изграждането на икономика, основана на знанието, като основна цел на Лисабонската стратегия (март 2000 г.), налага сериозна интервенция в развитието на научноизследователския сектор, насочена към преодоляване на съществуващите проблеми. Укрепването на българския научен потенциал чрез стипендии за подкрепа на докторанти, постдокторанти, специализанти и млади учени представлява ключов инструмент при решаването на поставените задачи.

3. По приоритетна ос 3 „Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието” на ОП РЧР, област на интервенция 3.3. „Укрепване на връзките между институциите за образование и обучение, научноизследователския сектор и бизнеса” стартира операция „Училищни и студентски практики”. Операцията ще улесни прехода от училище към работното място чрез дейности по осъществяване на училищни и студентски практики и стажове. Предоставянето на практически умения и компетенции ще отговори на новите предизвикателства и ще повиши успешната реализация на трудовия пазар. Инвестициите в тази област ще допринесат за създаване на благоприятна среда за укрепване интелектуалния потенциал и професионалната реализация в средните и висши училища и за засилване на връзките между образователните и обучителните институции и бизнеса в съответствие с нуждите на единния европейски пазар и стандартите на страните-членки на ЕС. Продължителност на операцията е от 2008 до 2010 г. Развитието на българската икономика като част от европейската икономика, основана на знанието, налага преосмисляне и засилване на връзките между образованието и бизнеса. Налице е несъответствие между потребностите на бизнеса и подготвяните в професионалните и висши училища специалисти. Например: над 60% от студентите се обучават в „традиционните” хуманитарни науки, докато броят на студентите в природонаучните, технологичните и информационните специалности е недостатъчен. Приемът във висшите училища и в професионалните училища не е напълно съобразен с актуалното състояние на трудовия пазар и търсенето на специалисти. Няма условия за провеждане на ефективни ученически и студентски стажове и практики в предприятията.

4. По приоритетна ос 4 „Подобряване на достъпа до образование и обучение” на ОП РЧР, област на интервенция 4.2. „Деца и младежта в образованието и обществото” стартира операция „Образователни услуги за ученици, изоставащи от учебния материал и деца с изяви дарби”. Операцията цели от една страна да намали отпадането от училище и повтарянето на клас от учениците чрез създаване на условия за превенция на отпадането, а от друга страна да подкрепи и мотивира децата с изяви дарби. Продължителност на операцията е от 2008 до 2010 г. Изпълнението на операцията има за цел да намали до минимум причините, които създават риск за отпадане от училище на учениците. Ще бъдат подкрепени и ученици, показващи таланти и способности в учебния процес над очакваните изисквания. Основните дейности по настоящата операция са разделени в 2 компонента: Компонент 1: „Подкрепа за деца изоставащи от учебния материал”; Компонент 2: „Подкрепа за деца с изяви дарби”; Дейностите по Компонент 1 са насочени към ученици от 1 до 4 клас, които срещат трудности в усвояването на учебния материал и са в риск от отпадане от училище. В обхвата на операцията попадат и децата в предучилищна възраст, където може да се извърши ранна превенция на риска. Негативната тенденция на отпадане от училище е характерна не само за децата от етническите малцинствени групи. Този процес е най-силно изявен сред ромските деца, но е валиден и за децата от отдалечени, селски и труднодостъпни райони, за децата на имигранти, за сираците и други уязвими социални групи. По данни на Министерство на образованието и науката, годишно отпадат около 2% от учениците в задължителната училищна възраст. Това свежда до минимум шансовете на голям брой от децата за завършване на задължителната образователна степен и налага вземането на спешни мерки в тази насока. Осигуряването на допълнителни занимания за децата извън задължителните училищни часове, ще им даде шанс за догонване на пропуснатото и успешно завършване на учебната година, като същевременно ще подпомогне семействата в грижата им за децата. Предвидени са и допълнителни занимания за насърчаване на творческите заложби на деца с изяви дарби. Работата в училищата с талантливите деца е недостатъчна. Средствата за стимулиране на децата с изяви дарби в областта на науката, изкуството и спорта са ограничени. Дейностите по Компонент 2 са насочени към ученици от 5 до 10 клас. Операцията е съобразена с **“Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищно възпитание и подготовка (2006-2015)”** и Наредба за условията и реда за осъществяване на закрила на деца с изяви дарби (ПМС 298 от 17.12.2003). През 2008 г. 23427 лица са участвали в мерки, насочени към превенция на ранното отпадане от училище;

5. По приоритетна ос 5 „Социално включване и насърчаване на социалната икономика” на ОП РЧР, област на интервенция 5.2. „Социални услуги за превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици” Деца и младежта в образованието и обществото” стартира операция „За по-добро бъдеще на децата” Схемата се реализира в съответствие с държавната политика за закрила на детето, действащото законодателство, националните стратегически документи в тази област и общинските стратегии за закрила на детето. Разработените дългосрочни Общински стратегии за развитие на социалните услуги за деца ще бъдат основание за прилагане на конкретни мерки, насочени към конкретните целеви групи и ще гарантират устойчивостта на постигнатите

резултати. Дейностите ще бъдат осъществявани на териториален принцип, като бъдат обвързани с идентифицираните конкретни проблеми и потребности от подпомагащи дейности за успешно социално включване на деца и младежи, настанени в специализирани институции. Освен с общинските стратегии, ще се търси съответствие на предвижданите мерки с очертаните цели в разработените институционални проекти на съответните институции. Общата цел на схемата е подкрепа на политиката за подобряване качеството на грижа за деца, зависими от институционален тип грижи, реструктуриране и реформиране на специализираните институции за деца и младежи, с цел трансформирането им в различни форми на социални услуги в общността, както и подкрепа за развитие на умения на децата, настанени в специализирани институции да водят самостоятелен живот, след напускане на специализираната институция. Стратегията за реализация на схемата включва три основни компонента: 1. Алтернативни социални услуги за деца и младежи, настанени в Домове за медико-социални грижи за деца (ДМСГД) и, Домове за деца, лишени от родителска грижа (ДДЛРГ); 2. Алтернативни социални услуги за деца и младежи, настанени в Домове за деца с увреждания; 3. Подкрепа за социално включване на деца и младежи, напускащи специализирани институции. Схемата е разработена в съответствие с основните принципи и цели, заложи в Националната стратегия за детето за периода 2007 – 2017 г., която третира всички аспекти от живота на децата в България – здравеопазване, образование, закрила на детето, финансова подкрепа и т.н. Схемата има за цел развитие на социални услуги и дейности в подкрепа на децата, отглеждани в институции за подобряване на качеството им на живот и на грижа в тях.

Агенция за хората с увреждания

Данните от проведеното изследване, поръчано от АХУ показват, че преобладаващото мнозинство от хората с трайни увреждания са изключени от трудовия пазар. Ако сред населението на страната на 18 или повече години не работят малко над 50 на сто, сред хората с трайни увреждания съответния дял е почти двойно по-висок – 89 на сто.

Министерство на икономиката, енергетиката и туризма - през 2008 година в сътрудничество и със съдействието на Програмата на ООН за развитие министерството стартира пилотно **Проект „Насърчаване на иновационната активност на младите хора в България – ТЕХНОСТАРТ“**. Той се осъществява на територията на цялата страна. Общият бюджет за 2008 година възлиза на 222 000 лв., от които 168 000 лв. за подпомагане на младите хора със съответното образование и иновативни бизнес идеи да започнат собствен бизнес като им се представи безвъзмездна финансова помощ за създаване на технологични фирми, а 54 000 лв. за насърчаване на млади хора с изключителни постижения в областта на иновациите и промоциране на техните успехи.

През изминала година, по предложение на Министеръта на икономиката и енергетиката, в рамките на бюджета на проекта бе предоставена финансова подкрепа за екип ученици от Варна за участие в International Space Development Conference (29.05 – 01.06.2008 г.) във Вашингтон, окръг Колумбия, след като техният проект „Космическа колония“ бе класиран на второ място в конкурс на National Space Society.

В рамките на проекта за получаване на безвъзмездна финансова помощ за стартиране на собствен бизнес могат да кандидатстват физически лица – български граждани до 29 г., които са студенти през съответната година в някое от висшите училища, получили акредитация и създадени по условията и реда на Закона на Висшето образование, или се дипломират като бакалавър или магистър. Предоставя се безвъзмездна финансова помощ в размер на 20 000 лева за всеки одобрен бизнес план. Кандидатите осигуряват задължителен собствен принос, минимум 10% от размера на безвъзмездната помощ под формата на финансови средства и/ или материални активи.

В резултат на проведения конкурс през 2008 година 5-ма студенти спечелиха финансиране и регистрираха фирми в областта на ИТ-технологиите. Общата сума на безвъзмездната финансова помощ за одобрените кандидати възлиза на 100 000 лв. Към момента се усвояват средствата. Предстои мониторинг на стартиралите фирми.

2. Подкрепа за създаване на Центрове по предприемачество към висшите училища в България

Финансираща институция: Министерство на икономиката и енергетиката

/Заб. допуска се и съфинансиране от страна на изпълнителите/

Общата стойност на Договорите за двегодишния период на тяхното изпълнение (считано от 20.12.2006г. – 20.12.2008г.) възлиза на: 445 892 лв.

Срокът за реализация на Стратегическите планове за създаване и развитие на Центровете е двугодишен, т.е. до 20.12.2008г.

Размер на финансирането по години и изразходвани средства през текущата година:

Финансирането за всеки университет беше определено в обществената поръчка с максимален размер от 112 500 лв./с ДДС/ за времето на изпълнение на плановете, т.е. за две години. Средствата се отпускат съобразно представените Стратегически и финансови планове на тримесечна база след получаване от университетите на тримесечни отчети, съдържащи финансово-счетоводни документи

за доказване на разходите, т.е. университетите изразходват първо свои средства, след което МИЕ ги възстановява.

Размерът на усвоените средства от отделните ВУЗ-ове по проекта е както следва:

1. Лесотехнически университет-София:	112 500,00 лв./55 240,00 – през 2008г/
2. ТУ-Габрово –	104 030,00 лв./ 63 380,00 – през 2008г/
3. ТУ-Варна -	55 463, 00 лв. /32 456,00 – през 2008г/
4. ТУ-София, филиал Пловдив-	28 546, 00 лв. / 18 365,00 – през 2008г/

Предвижда се продължаване на проекта до 2012г. за развитие на центровете като самофинансиращи се звена в рамките на ВУЗ-овете, в които функционират.

3. Проект „Възпитание на младежите в предприемачески умения и създаване на конкурентоспособен малък и среден бизнес в общините Пловдив, Русе и Тетевен”

През м. юли 2008 г. Министерството на икономиката и енергетиката проведе малка обществена поръчка с предмет „Възпитание на младежите в предприемачески умения и създаване на конкурентоспособен малък и среден бизнес в общините Пловдив, Русе и Тетевен”. Целта на обществената поръчка беше на конкурентен принцип, въз основа на разработена програма за създаване и развитие на Център по предприемачество към средно професионално училище, график за реализация и финансов план да бъде определен най-подходящия кандидат за изпълнител.

На 25.08.2008г. беше подписан Договор № 115 за възлагане на изпълнението на обществената поръчка на фондация „Джуниър Ачийвмънт България”. Срокът за изпълнение е 12 месеца, считано от датата на подписване на договора или от 1.09.2008 г. до 31.08.2009 г.

Финансовите средства за създаване на един център по предприемачество - „Учебна компания” към средно професионално училище/Тетевен/ и продължаване дейността в два вече създадени центъра /през 2007г./ - в Русе и Пловдив са в размер на 125 838 лв. и се осигуряват от бюджета на Министерството на икономиката и енергетиката.

Целите на проекта са създаване на предприемаческа култура и умения сред учениците от средните професионални гимназии (неикономически); създаване на функциониращи звена към средна професионална гимназия - център по предприемачество (“учебна компания”) като движеща сила и координиращо звено за всички дейности по обучението в предприемачество и създаване на практически професионални умения сред учениците, включително и подкрепа за създаването на фирми от ученици; подпомагане и стимулиране на връзките между избраната професионална гимназия и предприятията от съответния сектор; създаване на учебни компании от ученици.

Следвайки утвърдения модел за обучение в рамките на проекта, учениците създадоха и регистрираха 9 учебни компании, изготвиха бизнес планове за малък бизнес, запознаха се с фирмената организация, планирането и управлението на фирми, събраха начален капитал, избраха мениджърски екипи, запознаха се с необходимото търговско и данъчно законодателство, произведоха и реализираха реални продукти и услуги, свързани с изучавания от тях професионален бранш. Бяха подготвени и организирани Кръгла маса „Обучение по предприемачество” в УНСС и национални и местни инициативи „Предприемач за един ден”.

Министерство на държавната администрация и административната реформа

С измененията в ЗДСл (ДВ 24 от 21.03.2006 г.) беше регламентирана възможността за провеждане на **централизиран конкурс за младши експерти в държавната администрация**. Конкурсът се организира от Института по публична администрация и се провежда поне един път в годината, като регистрацията на кандидатите и изпитът протичат изцяло по електронен път. Основни принципи на конкурса са: равен достъп, ясни критерии за оценка, обективност, прозрачност, публичност, икономичност и ефективност. Успешно преминалите конкурса се включват в националната база данни, от която администрациите могат да търсят подходящи кандидати за назначаване на длъжността “младши експерт”. Резултатите от конкурса са валидни в продължение на една година. Използването им улеснява администрациите при обявяване на свободна позиция, тъй като не се налага да провеждат конкурс, а могат да изберат няколко кандидати, отговарящи на техните изисквания и да ги поканят на допълнително събеседване. До момента са проведени четири централизирани конкурса. За периода от ноември 2006 г. до декември 2008 г. общият брой на успешно издържалите основния тест е 1 187. Към момента в националната база данни с информация за успешно издържалите конкурса са включени 492 кандидати. Броят на назначените на длъжност “младши експерт” е 168 в 46 администрации в цялата страна.

Национална програма за професионална ориентация и реализация “Българската мечта”. На 19.03.2008 г., по време на годишния **Форум “Кариери – Добра кариера, добър живот”** в гр. София, стартира седмата годишна кампания на Националната програма на МДААР за професионална

ориентация и реализация “Българската мечта”. Програма “Българската мечта” на Министерството на държавната администрация и административната реформа стартира през 2002 г. по инициатива на заместник министър-председателя и министър на икономиката Николай Василев. Целта е чрез провеждане на кратки летни стажове да се създаде благоприятна среда за професионална реализация и кариерно развитие на младите български специалисти и те да бъдат мотивирани да останат в България. Програмата последователно установява, поддържа и развива контакти с представителите на академичната общност, работодателите и държавната администрация, с което подкрепя студентите и младите специалисти в началото на професионалната им ориентация и реализация. От 2006 г. Програмата се администрира от МДААР, като предлага възможности за провеждане на кратки стажове от студенти и млади специалисти само в структурите на българската държавна администрация. Програмата съдържа следните компоненти:

Летни стажове за студенти в държавната администрация - целта е да се ангажират академичната общност и държавната администрация в съвместни проекти, ориентирани към повишаване нивото на професионалните качества и умения на студентите и младите специалисти в страната. В Програмата могат да се включат студенти, които следват както в български държавни и частни университети така и чуждестранни университети. До момента чрез Програмата 1 140 младежи са провели стаж в някои от най-авторитетните български и международни компании, както и в структури на българската държавна администрация в цялата страна.

През 2008 г., за първи път в своята история, Програмата предлага на българските студенти и млади специалисти възможности да проведат платени стажове в структурите на държавната администрация. Финансирането се осигурява от проект „Подобряване на политиките по управление на човешките ресурси в държавната администрация”, осъществен с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Административен капацитет”, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Летни стажове за студенти в държавната администрация през 2008 г. - 410 студенти, кандидатстващи за стаж в държавната администрация, в т.ч. 33 младежи, следващи в чуждестранни университети (8,05% от всички кандидати); 108 обявени платени стажантски позиции, в т.ч.: заявени свободни платени стажантски позиции по вид администрация:

- 77 стажантски позиции в институции на централната държавна администрация
  - 23 стажантски позиции в областни администрации
  - 8 стажантски позиции в общински администрации
- 327 кандидати, получили предложение за стаж (79,75% от всички кандидати)
  - 166 кандидати, приели да се кандидатира по направени предложения за стаж (50,76% от получените предложение за стаж и 40,49% от всички кандидати)
  - 76 проведени стажа (18,54% от всички кандидати, 45,78% от всички, приели да се кандидатира за стаж), в т.ч.:
    - 57 стажа, проведени в институции от централната държавна администрация
    - 11 стаж, проведен в областна администрация
    - 8 стажа, проведени в общинска администрация
  - 57 стажа, проведени в гр. София
  - 8 стажа, проведени в гр. Ямбол
  - 4 стажа, проведен в гр. Враца
  - 3 стажа, проведени в гр. Благоевград
  - През 2008 г. в МДААР са проведени 28 стажа

Провеждане на форум “Кариери” (съвместно с Джоб Тайгър ООД) - форумът се организира съвместно с „ДжобТайгър” ООД и с финансовата подкрепа на „Нестле България” АД. Провежда се ежегодно в големите университетски градове. В продължение на няколко дни се предоставя възможност за неформални срещи между работодатели, студенти и наскоро завършили специалисти. Работодателите представят условията и перспективите за професионално развитие и кариера. Младежите показват своите интереси за бъдеща професионална изява и установяват контакти с потенциални работодатели. В дните преди форума се провеждат срещи със студенти в съответния град. По време на тези срещи студентите се запознават с основните правила за създаване на документи за кандидатстване на работа – автобиография, мотивационно писмо, както и с правилата за поведение по време на среща с работодател. Форум “Кариери” е проведен в осем университетски

града – София, Варна, Пловдив, Велико Търново, Русе, Стара Загора, Благоевград и Свищов. Посетен е от 18 500 души и в работата му взеха участие над 180 компании. Екипът на Програма “Българската мечта” участва със собствен щанд на изложенията във всички градове, където се организира Форумът. Студенти и наскоро завършили специалисти бяха информирани за възможностите и условията за **работа и стаж в структурите на държавната администрация**. Същата информация е разпространена по време на подготвителните срещи със студенти във водещи университети в страната. В рамките на форума бе представен и централизираният конкурс за младши експерти.

Инициатива “Мениджър за един ден в държавната администрация” цели да създаде и поддържа тясна взаимовръзка между образованието и практическото обучение на младите хора. На 12 март 2007 г. се проведе седмата годишна кампания на инициативата. Събитието се проведе под патронажа на министъра на финансите Пламен Орешарски и с активното партньорство на Министерството на държавната администрация и административната реформа, Министерството на икономиката и енергетиката, Американското посолство в България, Британското посолство, ООН и ПРООН, компаниите – членове на КРИБ, Американската търговска камара, Българския форум на бизнес лидерите и много компании и неправителствени организации. Покани за участие в “Мениджър за един ден” през 2008 г. бяха изпратени до всички области и общини, като 15 областни и 22 общински администрации отвориха вратите си за 120 ученици, участващи в инициативата.

Проект “Симулативен модел на съвременна демократична държава” - през 2008 г. МДААР за втора поредна година взе участие съвместно с Националната школа по мениджмънт в реализирането на проекта. Целта е създаването на работещ, близък до реалността, модел на съвременната демократична държава да даде на участниците възможност да опознаят и приложат на практика основните принципи и механизми, по които функционира управлението на демократичната държава. В проекта бяха включени 300 участника, ученици от столични училища, които са курсисти в Националната школа по мениджмънт.

Проект “Бъдеще с усмивка” е насочен към деца, лишени от родителски грижи. Целта му е организиране на целогодишни обучения за децата и изграждане на цялостна среда и програма, с помощта на която да се увеличи човешкия им потенциал и да се улесни интеграцията им в обществото. През 2008 г. МДААР взе участие в семинар по проекта, чиято цел беше разясняване на основните принципи и механизми на функционирането на държавата и държавната администрация и възможностите за развитие в българската държавна администрация. В него участие взеха 130 деца на възраст от 12 до 18 години.

Бързо кариерно израстване на млади хора в държавната администрация - на 11.12.2008 г. НС прие промени в Закон за държавния служител. Основните положения са свързани с:

- Преназначаване на държавен служител на по-висока длъжност до “началник на отдел” включително и без да са налице условията за минимален ранг и професионален опит
- Критериите за бързо израстване на държавния служител съгласно промените
  - Предложение на непосредствения ръководител
  - Преценка на органа по назначаването
  - Оценка при атестирането “1”
  - Изтекъл едногодишен срок на изпитване

С Постановление № 244 от 13 октомври 2008 г. (обн. в ДВ, бр. 91 от 21.10.2008 г.) за изменение на Единния класификатор на длъжностите в администрацията, се въведе намаляване на минималните изисквания за години професионален опит на ръководните длъжности, на експертните длъжности с аналитични и/или контролни функции, както и на експертните длъжности със спомагателни функции. Измененията в посочения нормативен акт произтичат от това, че в много случаи изискването за минимален професионален опит е пречка за наемането на квалифицираните служители, които поради тази причина не могат да заемат длъжност, която иначе биха изпълнявали успешно. Приетите промени дават възможност за допускане до конкурентен подбор на повече кандидати, както и като цяло благоприятстват реализацията на младите хора в държавната администрация.

Насърчаване наемането на хора с трайни увреждания в държавната администрация посредством приемането на промени в ЗДСл, включващи:

- Въвеждане на квота за назначаване на лица с трайни увреждания като държавни служители в администрацията;
- Назначаване на хора с трайни увреждания като държавни служители – извършва посредством централизиран конкурс за хора с трайни увреждания поне веднъж годишно или отделни конкурси, организирани поне веднъж на 4 месеца при вакантни длъжности;

- Въвеждане на задължения за органите по назначаване за осигуряване на адаптирана работна среда за работа на хората с увреждания.

1.5. Свободно време на младите хора

Този анализ традиционно отчита дейността на публичните институции, държавни и местни, за предоставяне на услуги за младите хора. **Изследването обхваща спорт и отдих, неформално образование, доброволчество, информационни технологии и други дейности, предпочитани от младите хора като възможност за развлечение и почивка.** В този смисъл и през 2008 година Държавната агенция за младежта и спорта запази лидерското си място като най-голям доставчик на услуги за свободното време на младите хора в сравнение с останалите публични институции. Тази позиция е резултат от :

- Разширяването на обхвата и увеличаването на бюджета на националните програми, подпомагачи младежки и детски инициативи;
- Участието и доброто управление на европейските програми, финансиращи младежки дейности и проекти;
- Успешното партньорство с неправителствения сектор, училищата и общините за изграждане на инфраструктура за свободното време.

В отчетния период се изпълняват **две правителствени програми в областта на младежката политика - Национална програма „Младежки информационно-консултантски центрове 2007-2010“ и Програма за младежки дейности за нов програмен период 2008-2010.** Финансовите измерения по двете програми са обобщени в таблица.

Програми	Одобрени проекти	Усвоени средства
Програма за младежки дейности 2008-2010	79	916 000,00лв.
Национална програма „Младежки информационно-консултантски центрове“ 2007-2010	4	117 560.00 лв.

Програмите са механизъм за подпомагане на развитието на младите хора в страната чрез финансиране на проекти на организации от неправителствения сектор. Основни бенефициенти на програмата са юридически лица с нестопанска цел, регистрирани по ЗЮЛНЦ и работещи в младежката сфера. Този вид финансово подпомагане цели да упражни стимулиращо въздействие върху младежите и да оптимизира активността на гражданския сектор, да работи за развитието на младите хора в България. Създават се и условия за формиране на партньорски отношения между местните власти и гражданския сектор в полза на младите хора. Общините не са преки ползватели на финансовата помощ, но чрез участие в партньорски проекти с неправителствените организации, получават възможност за провеждане на различни културни, спортни и образователни инициативи. Така неправителствения сектор и общините формират административен капацитет за реализация на съвместни проекти.

Национална програма „Младежки информационно-консултантски центрове 2007-2010“ (МИКЦ) е първият опит за въвеждане на публично-частното партньорство в младежкия сектор. В края на 2007 г. е осигурено финансиране за създаване на 32 Младежки информационно- консултантски центрове във всички областни градове на страната. С реализираните от тях инициативи **през календарната 2008 на практика за първи път от десетилетия насам във всеки областен град се създаде възможност на младите хора да ползват един стандартизиран пакет от услуги – консултации, полезна информация, обучения и развлечения за свободното време.**

МИКЦ-овете са модерна форма на партньорство между гражданския сектор, местните власти и държавата. За тяхното финансиране българското правителство инвестира над 1 млн. лв. годишно. Макар и доста ниски като абсолютна стойност, тези цифри не бива да се отчитат еднозначно, тъй като това е това е първата сума, която е инвестирана, за да обедини потенциала на трите публични субекта – държавата, местните власти и гражданските структури за работа в полза на младите хора.

Тези центрове са нов етап в развитието на младежката информационна и консултантска инфраструктура за младите хора в страната. Те са стратегически субекти, с които може да бъде провеждана дългосрочна младежка политика с предоставяне на безплатни услуги за подрастващите и младите в различните области: образование, здравеопазване, култура, изкуство, правни консултации и други дейности за свободното време и за успешната кариера на младия човек.

През месец февруари 2008 г., Министерски съвет прие **нова Програма за младежки дейности за периода 2008-2010 година.** Тя създава условия за изпълнение на приоритетите на националната политика за младите хора чрез финансиране на ниско бюджетни проекти за свободното време. Дейностите по програмата са насочени към подрастващите и младежите от цялата страна. Те могат да бъдат преки или непреки участници. Новата програма е наследница на пет годишна традиция

за партньорство на младите хора и Държавната агенция за младежта и спорта. Тя е съчетание на добрите практики от предходните програми за младежки дейности и нови възможности. В края на 2007 година Държавната агенция за младежта и спорта възложи на независим консултантски екип изготвянето на подробен анализ на изпълнението на Програмата през 2006-2007 г. Анализът обхваща изследване на нормативната уредба и административните процедури, на човешките ресурси и административния капацитет, на финансовите ресурси и изпълнението на отделните подпрограми. Изводите на независимия консултантски екип показват нарастващ интерес от страна на гражданския сектор да партнира на ДАМС при изпълнението на националната младежка политика. Броят на подадените проекти е нараснал с около 40 %. Независимите експерти констатираха и необходимост от разширяване на възрастовите граници на целевата група на проекта, оптимизиране на финансовите правила и формиране на баланс между изискванията към кандидатите и размера на отпусканите финансови средства. **Анализът отчита, че най-голям е интересът на младите хора в областта на неформалното образование и националните кампании, инициирани от агенцията. Над 70% от всички реализирани инициативи са реализирани в тези две направления.**

Новата програма е съобразена изцяло с отчетения интерес в областта на неформалното образование и предлага финансова помощ на проекти в тази сфера до 10-12 хил. лева. Организациите имат възможност да подават проекти, свързани с неформалното образование в 5 основни направления - Младежко творчество и културен диалог, Превенция на рисковото поведение, Гражданска активност и доброволчество, Здравословен начин на живот, Реализация и бизнес. Тази подпрограма за новия програмен период е наречена „Възможности и реализация“. Продължителността на проектите е от 3 до 9 месеца.

Най-голям е обемът на финансирането в първата програмна област – подпрограма „Подкрепа и развитие“. Тя има за задача да насърчи инициативността на младите хора, да се стимулира и развие устойчивостта, мобилността и капацитета на техните организации, да повиши мотивацията им за работа с техните връстници. Размерът на финансовата помощ на тези проекти може да достигне 18 хил. лева. Проектите, които се финансират по подпрограма „Подкрепа и развитие“ стимулират партньорството между самите младежки неправителствени организации, с местните власти и по-големи и опитни граждански структури в сектора. Дейностите на проектите са насочени в три приоритетни направления - развитие на младежки дейности и общности в малки населени места, изпълнение на проекти в мрежа и представяне на добри практики в областта на младежките дейности. Третото направление „Национални инициативи и кампании“ се запазва като подходяща форма за сътрудничество между гражданския сектор и държавните органи за работа в младежкия сектор.

Програмата предлага и основни промени, оптимизиращи възможностите за младите хора. Във всички проектни дейности вече могат да участват не само пълнолетни млади хора, но и подрастващи на възраст от 14 до 17 години. За да разшири достъпа на гражданския сектор до възможностите, които програмата предлага, Председателят на ДАМС утвърди напълно обновен формуляр за кандидатстване, в който не се изисква попълване на логическа матрица. По отношение на административните процедури е въведена възможност за предварителна проверка на административното съответствие на подготвените от организациите проекти. По този начин се скъсява процедурата за оценка на проекта и кандидатите имат възможност да отстранят пропуските преди влизането на проектите в ДАМС. Изменени са и указанията за отчитане на проекти и са премахнати изискванията за редица документи, затрудняващи отчитането на проектите през изминалите периоди.

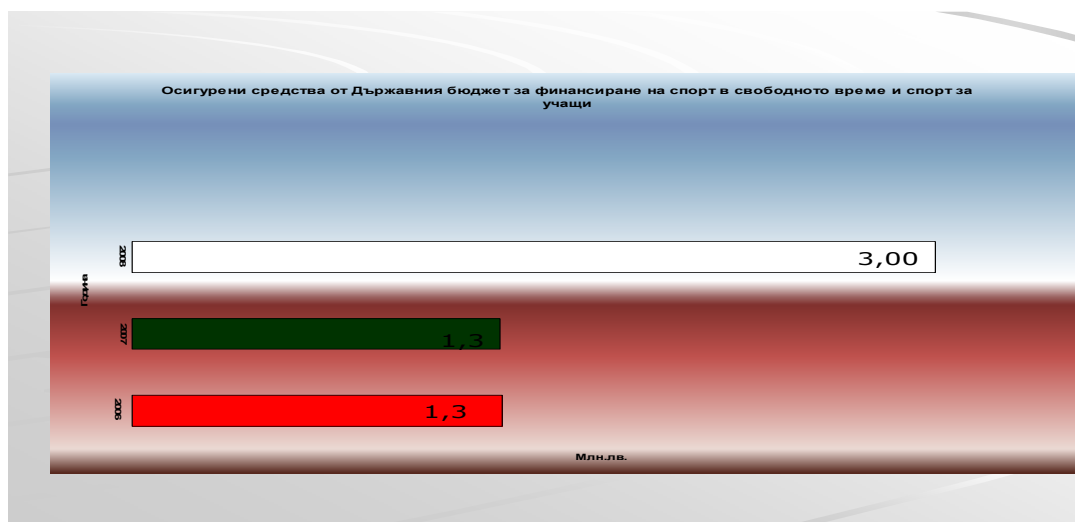
Нарастването на размера на средствата за младежки инициативи и проекти в страната, укрепва капацитета и активността на младежкия граждански сектор за пълноценно развитие на младите хора през свободното им време. Тези средства не само стимулират активността на младежите, но и създават у тях трайни навици и опит да работят по определени стандарти и правила. Нематериалните ползи от реализацията на този модел на финансово подпомагане е създаването на капацитет в българските институции и неправителствен сектор за реализация на партньорски проекти и съвместни инициативи. Партньорството в младежкия сектор се развива във всички направления.

Един от най-сериозните успехи е партньорството и обединението на самите младежките граждански организации. Благодарение на направените инвестиции в сектора и повишения капацитет на организациите се провокира стартирането на инициатива за създаване на национална младежка представителна структура – Младежки консултативен орган.

През 2008 година се наблюдава нарастване и на броя на програмите, финансирани от държавния бюджет не само в младежкия сектор, но и на тези, които са насочени към активизирането на спорта и спортните занимания на деца и младежи. Най – мащабни са дейностите по **програмите**,

насочени към спорта за деца и подрастващи в тяхното свободно време. На национално ниво продължи изпълнението на инициативата за свободен достъп до спортни обекти и съоръжения на учениците през периода на техния активен отдых. Постигнатите резултати и успехът в реализацията на Програма “Ваканция и спорт 2007”, провокира експертите да разширят обхвата и. През 2008 е разработена **нова програма „Спорт за децата в свободното време”**. Тя е естествено продължение на Програма “Ваканция и спорт 2007”. Разширява се не само обхвата на дейностите, но е създадена и възможност те да се реализират целогодишно. Чрез нея активните спортни занимания се превръщат в приоритет не само през ваканционните периоди. Тя предлага активни занимания и практикуване на 53 вида спорт. **Програмата „Научи се да плуваш”** също се радва на голям обществен интерес. Тя предлага системни занимания по плуване на деца преди завършен начален етап на основно образование. На практика през 2008 г. се изпълняват 5 програми за популяризиране на спортни занимания за деца и ученици „Ваканция и спорт”, „Научи се да плуваш”, „**Децата и футбола**” „Спорт за децата в свободното време”, „**Научи се да караш ски**”. По този начин нараства броят на подрастващите, които се занимават със спорт и **всяка година повече от 150 хил. деца годишно се включват в спортните програми и състезания, финансирани от държавата.**

Държавната агенция за младежта и спорта стартира и специализирана програма за **финансиране на проекти за спортни дейности с интеграционен характер**. В тях участват ученици с увреден слух и ученици от общообразователни училища. Успешно се реализира и Програма за организиране и провеждане на спортно – състезателна дейност за деца, настанени в домове за деца, лишени от родителска грижа. В дейностите на тази програма са се включили 1 116 деца, групирани в 114 отбора.

Безспорен е фактът, че един от най-сериозните успехи през година е участието и доброто управление на европейските програми, финансиращи младежки дейности и проекти. За този успех спомогна създаването на Националния център за европейски младежки програми и инициативи към Министерски съвет през 2007 година. Така се гарантира възможността на българските младежи да реализират правото си да бъдат част от европейското семейство на програма „Младежта в действие 2007-2013”. Работата на центъра дава възможност на българските младежи да кандидатстват за 9,5 млн. евро в рамките на програмния период. **Програмата „Младежта в действие 2007-2013”** е една от възможностите за финансиране на младежки инициативи на ЕС. Тя предлага финансиране на проекти в пет основни дейности - Младежта на Европа, Европейска доброволческа служба, Младежта на света, Младежки работници и поддържащи дейности и Подкрепа за европейско сътрудничество в младежката сфера. Тези дейности се реализират основно в свободното време на младите хора. Позитивните тенденции в изпълнението на европейските политики за младите се поддържат и през цялата 2008 г. Националният център "Европейски младежки програми и инициативи" има за 2008 година 158 одобрени проекти на обща стойност 1 702 853 евро. **Над 3400 млади българи успяха да реализират свои проекти и да усвоят 92% от европарите.** В сравнение с 2007-ма година **нарастването е почти с 50%.**

През 2008 година продължават и усилията за модернизиране на *младежката информационна инфраструктура*. Продължи функционирането на информационния портал на Национален център за младежка информация (www.mikc.bg) с нов облик. В края на 2008 година ДАМС стартира постоянно действаща рубрика в националните младежки информационни системи и портали, предоставяща

актуална информация и новини за европейските младежки инициативи „Европа и младите“. В рубриката се публикуват актуални новини и информация на български език, свързани с политиките на европейските институции в областта на младежките дейности. Порталът предлага пряка връзка с интернет сайтовете на всички МИКЦ в страната. По този начин младите хора могат бързо и лесно да се информират за младежки събития, конкурси и партньорства, в които да участват през свободното си време. Паралелно с модернизацията на информационната младежка инфраструктура се полагат усилия и за модернизация на инфраструктурата за спорт, културни и творчески младежки изяви и туризъм. През 2008 година ДАМС инвестира повече от 2 млн.лв. за ремонт на високопланински хижи и туристически обекти. Безспорен е фактът, че тези туристически дестинации са едни от най-предпочитаните от младите хора през тяхното свободно време.

Нараства и ежегодното финансиране в инфраструктурата на общински и държавни спортни обекти – общият размер на инвестициите за 2008 е над 500 хил.лв. За свободното време през 2008 г. е реализирана и програмата на *Държавната агенция за младежта и спорта* **“Спорт за децата в свободното време”**, която е за организиране и провеждане на спортни занимания на децата в свободното време. За изпълнение на програмата са предоставени средства общо в размер на 778 870 лева. Подпомогнатите финансово и реализирани проекти по програмата са 198, в 70 населени места са включени дейности по 53 вида спорт. В дейностите по програмата са се включили около 30 000 деца. Реализирана е програмата на ДАМС „Научи се да плуваш“ за обучение по плуване на деца преди завършен начален етап на основно образование. За изпълнение на програмата са предоставени 363 650 лева. Подпомогнати финансово и реализирани по програмата са 30 проекти в 27 общини. В началното обучение по плуване са участвали 5 474 деца. Реализирана е **„Програма за организиране и провеждане на спортно - състезателна дейност за деца настанени в домове за деца, лишени от родителска грижа”** по 3 вида спорт - тенис на маса, стрийтбол и футбол на малки вратички. За изпълнение на програмата предоставени средства от ДАМС са общо в размер 190 000 лева. Общо в двата етапа на програмата са участвали 298 отбора с 1 900 деца. Осъществена е координация и са оказани помощ и съдействие съвместно с МОН и общинските администрации на Българската асоциация „Спорт за учащи“ (БАСУ) при провеждане на Ученическите игри 2007/2008г. Предоставените средства от ДАМС чрез сключен договор с БАСУ за провеждане на игрите са в размер на 625 500 лева. Игрите са проведени в 4 етапа - общински, областен, зонален и финален, в три възрастови групи - момчета и момичета V-VII клас, юноши и девойки VIII-X клас и XI-XII клас. Общият брой на участвалите ученици във всички етапи на игрите е около 145 000. Оказана е организационна, методическа и финансова помощ за провеждане на състезанията, включени в “Правила за организиране и провеждане на Ученически игри за ученици с увреден слух, нарушено зрение, физически увреждания и увреждания на централната нервна система през учебната 2008/2009г.” с общ брой на участниците 784. Предоставените средства от ДАМС са общо в размер на 62 000 лева.

1.6. Гражданска активност на младите хора

През 2008 г. Държавната агенция за младежта и спорта продължи да осъществява дейности, насочени към мотивиране на младите хора за участие в гражданското общество чрез активното си сътрудничество с младежките организации. За целта бяха проведени редица мероприятия, както на национално така и на местно ниво. Повишено беше участието на ДАМС на местно ниво с разкриването на нови Младежки информационно-консултантско центрове, което създаде условия за по-активна комуникация с местните младежки движения.

На 9^{ти} март в гр. Русе по инициатива на Президента на Р. България се проведе дискуссионен форум „За децата на България – откровено и ангажирано“. Събитието заложи неотложни мерки и действия с цел повишаване степента на закрила на децата, гарантиране на нормалното им развитие и възпитание и подпомагане на тяхната реализация в обществения живот.

По повод Деня на българския спорт и професионалния празник на работещите в сферата на спорта Главна дирекция „Политика за младежта“ организира конкурс за есе на тема „Моят спортен идол“ и „Спортът за мен.“

През 2008г. ДАМС беше партньор на Община Варна и Младежко сдружение за мир и развитие на Балканите в провеждането на **Национален дебат „Структурния диалог и младите хора в България”**. Форумът бе организиран след предложение на Директората „Образование и Култура“ на Европейската комисия и цели да очертае проблемите в прилагането на структуриран диалог и междусекторна младежка политика в България. Повече от 200 представители на неправителствени организации, общини и медии взеха участие в дискусиите. След проведения дебат участниците внесоха декларация до Президента на Република България, председателя на Народното събрание, Министър-председателя, Председателя на ДАМС и други институции, в която се акцентира върху необходимите действия на държавата по отношение ускоряването на институционалните действия и законодателни процедури за приемане на проектозакона за развитие на младежта; създаване на

консултативен орган за сътрудничество между младежкия неправителствен сектор и Държавната агенция за младежта и спорта и участието на агенцията като медиатор между общините и младежките организации за по-ефективна местна младежка политика. По-късно участниците в дебата внесоха предложение до председателя на ДАМС за създаване на МЛАДЕЖКИ КОНСУЛТАТИВЕН ОРГАН (МКО).

На 11 август по инициатива на ДАМС бе организирана **Национална среща „Българските институции с грижа за ВАС”**. В нея взеха участие представители на Министерството на образованието и науката, Национално сдружение на общините в Република България и младежки организации от страната. На срещата бе представена Национална младежка кампания за подкрепа от страна на ДАМС при сформирването на младежко представителство чрез създаването на Младежки консултативен орган към Държавната агенция за младежта и спорта.

По повод **Международния ден на младежта 12 август** в страната се проведе редица срещи, кръгли маси, игри, екологични и други инициативи под патронажа на председателя на ДАМС г-жа Весела Лечева. В тях взеха участие над 7 хил. млади хора от градовете Пловдив, Стара Загора, Кърджали, Плевен, Бургас, Варна, Разград, Сливен, Хасково, Силистра, Ямбол, Шумен, Русе. Честването на международния празник бе повод да се оцени потенциала на младите хора, да се отбележат техните постижения, както и да се планира по-активното им включване в процеса на вземане на решения на национално и местно ниво.

На 7^{ми} декември ДАМС организира **IV Национален форум „БГ Младеж” под надслов „За развитие на младите хора в България”**. Събитието събра над 200 представители на младежки организации и осигури възможност за директен диалог между представителите на публичните власти и гражданския сектор по предстоящите актуалните въпроси пред младежката политика. Форумът прие рамката на проекта за Национална стратегия за младежта, предложена от ДАМС и реши да се стартира Национална консултация за изработването на стратегическия документ. Така се сложи началото на същинската работа по проекта, която продължи до април 2009 г. За пореден път България се включи активно в **ЕВРОПЕЙСКАТА МЛАДЕЖКА СЕДМИЦА** с организирането на инициативи, както на национално, така и на местно ниво. Дейностите се проведеха в 29 градове на страната и се организираха от Националния център „Европейски младежки програми и инициативи”, ДАМС, МИКЦ (младежки информационно-консултантски центрове) и неправителствени организации. 71 инициативи се организираха в цялата страна. В същото време шест представители на младежки организации представиха страната ни по време на събитията, организирани от Европейската комисия и Европейския младежки форум на европейско ниво в Брюксел. През 2008г. Държавната агенция за младежта и спорта продължи дейността си в посока подпомагане развитието на местните младежки политики. В тази насока агенцията разчита до голяма степен на координаторите за младежки дейности в областните градове на страната и мрежата от младежки информационно-консултантски центрове. По този начин се повишава комуникацията на Държавната агенция за младежта с местните младежки организации и общините. Тяхната роля допринесе и за провеждането на стотици мероприятия на местно ниво, насочени към активно участие на младите хора, следвайки препоръките на Европейската харта за участие на младите хора в живота на общините и регионите. Въпреки активната работа на регионалните координатори към края на 2008 г. хартата е приета в по-малко от половината общини на България. Все още е ниска активността на общините по отношение отделянето на средства за младежки дейности. Добър пример са общините Варна (620 000лв.), Пловдив (100 000лв.), Хасково (50 000лв), Силистра (22 000лв.), Харманли (6000лв.), Димитровград (3000лв.). Община Варна остава водеща и по отношение обхват на дейностите си, брой включени младежи в дейности на общината (над 20 000), брой реализирани дейности и кампании, брой активни младежки организации (над 100). Община Варна е добър пример относно влиянието на местната власт върху развитието на местното младежко движение. Ежемесечните срещи на кмета на града с младите хора и дискутирането на конкретни проблеми имат изключителна ефективност и показват начините на сътрудничество между гражданите и институциите на местно ниво. За пети пореден път във Варна беше организирано Национално младежко изложение, което представя работата на целия активен младежки неправителствен сектор на България. Варна беше и сред кандидатите за Европейска младежка столица за 2010 г. Друг пример за активност на общините е Община Перник, където беше създаден форум за сътрудничество на младежките организации с местната власт. Община Русе също изгради Общински младежки съвет, чийто представители активно участват в заседанията, както на постоянните комисии, така и в работата на Общински съвет Русе.

1. СДРУЖАВАНЕ И ПРЕДСТАВИТЕЛНОСТ

Въпреки усилията на Държавната агенция за младежта и спорта и Законът за развитие на младежта на младежта не беше внесен в Народното събрание. През 2008г. ДАМС получи нужната подкрепа от страна на младежките организации в страната под формата на декларации, подписани от

стотици младежи от цялата страна. Очакванията на младежките организации бяха насочени най-вече към необходимостта от регламентиране на няколко направления в младежката сфера – от дефинирането на понятия като младежка организация, младежки работник, доброволчество, до поставянето на рамка в сътрудничеството, както между структурите на гражданското общество, така и формите на партньорство между младежкото движение и институциите. В същото време се забелязва мотивация сред организациите да създават формални и неформални мрежи, с които да създават възможности за взаимно партньорство, общи усилия за влияние в процеса на взимане на решения, развитие и ефективност на дейностите. Формите на сътрудничество са най-добре изразени на местно ниво чрез създаването на младежки съвети и форуми за сътрудничество с местната власт. През 2008 година бяха създадени няколко нови подобни форми на сдружаване (Перник, Русе) които са поредния добър пример за воля от страна както на местната власт, така и на младежките организации за общи усилия в развитието на младите хора на местно ниво. Все още младежките организации нямат необходимия капацитет да развият дейностите си. Голяма част от тях не разполагат с необходимите условия за устойчиво развитие – офис, оборудване, административен капацитет, който да гарантира устойчивост на дейността им и по-голяма ефективност при развитието им. Факт е, че младежките организации в цялата страна реализират дейности, обхващащи десетки хиляди млади хора. Основно дейностите им се реализират чрез средства от Програмите „Младежки дейности” и „Младежта в действие”, чрез проекти финансирани от други програми на ЕС и в по-малка степен с помощта на общините, чужди донори и собствени средства. Практика стана Държавната агенция за младежта и спорта да съдейства за създаването и регистрирането на младежки неправителствени организации. В малките населени места младежките организации са рядкост и обикновено с младежки дейности се занимават читалищата, а училището все още не е територия за развитие на младежки дейности или територия за развитие на младежко гражданско участие. Все още младежките организации не се славят с висока популярност сред целевата си група. Липсата на умения да популяризират дейностите си, слабият интерес на медиите, а понякога и недотам добрия имидж възпрепятстват до голяма степен младежките сдружения да са истински носител на младежкото гражданско общество. В по-голяма част от случаите младежките организации в България са по-скоро звена за предоставяне на услуги за млади хора, отколкото форми на представителност на социалната група – млади хора. България е все още сред страните с относително ниска младежка организираност (под 4% от младите хора членуват в някаква форма на сдружаване). В тази връзка е необходимо да се отбележи факта, че съществуващите ученически съвети срещат големи трудности в комуникацията с администрацията на училищата. В случаите, когато учениците проявяват инициатива за организиране на конкретни дейности, те са принудени да се самоорганизируют и да търсят възможности за реализация на дейността извън училището. През декември 2008г. тези проблеми бяха представени от български ученици по време на 4^{тата} Европейска ученическа конвенция, проведена в Маастрихт (Холандия) и организирана от Организационното Бюро на Европейските ученически съюзи (Organizing Bureau of European School Student Unions) и Европейската комисия. Приетата от европейските ученици Декларация за ученическите права поставя исканията на учениците за признаването на тяхната независимост в европейското училище. Все още е слабо сътрудничеството между политическите и неполитическите младежки организации. Съществува определена нагласа за липса на мотивация и от двете страни за партньорство. Обикновено политическите организации биват обвинявани в електорална активност и дейности, свързани единствено с активиране на младежки вот, а от друга страна нападите, насочени към младежките неполитически организации са свързани с липса на представителност и капацитет.

2. УЧАСТИЕ В ПРОЦЕСА НА ВЗИМАНЕ НА РЕШЕНИЯ

Изминалата 2008 година може да бъде наречена годината на структурния диалог. Не само заради проведения национален дебат по тази тема, но и заради факта, че само за периода юни – декември бяха направени съществени стъпки във включването на младежките организации в процеса на взимане на решение на национално ниво. За Държавната агенция за младежта и спорта сектора на гражданското общество беше партньор в основните направления на младежките политики. Основните посоки бяха, както във взимането на конкретни решения, така и в създаването на структура, която в бъдеще да е институционализиран партньор не само на ДАМС, но и на цялото правителство. След внесено предложение до Председателя на ДАМС за създаване на МЛАДЕЖКИ КОНСУЛТАТИВЕН ОРГАН беше иницирана Националната кампания за създаването му. Същността на инициативата е организирането на регионални срещи за избор на представители в МКО, което се финансира изцяло от ДАМС. Проявеното желание от страна на ДАМС и НПО сектора за създаване на тази структура е пример за открит диалог и желание за общи усилия в решаването на проблемите и предизвикателствата в младежката сфера. В процеса на подготовка на Програма за младежки дейности 2008-2010, неправителствените организации отправиха препоръки към ДАМС от гледна

точка на улесняване на процедури, определяне на приоритети и цялостната визия на програмата. Голяма част от предложенията на младежите бяха взети под внимание. В резултат на това сътрудничество до голяма степен се повиши доверието на организациите в ДАМС и програмата, и се създаде още по-добър климат за сътрудничество. Моделът за сътрудничество между младежките организации и местната власт беше приложен в общини като Перник и Русе, следвайки примера на Община Варна. Общата картина показва изключително ниската степен на сътрудничество между младежките организации и местната власт. От една страна Европейската харта за участие на младите хора в живота на общините и регионите е приета в малък брой общини, но дори там където е приета липсват механизми и воля за прилагането ѝ. През 2008г. регионалните координатори на ДАМС са провели срещи с повече от 90% от общините в страната, лобирайки, както за приемането на хартата, така и за нейното прилагане.

1.7.Рисково и девиантно поведение

Министерство на вътрешните работи

Данните по-долу са предоставени от Дирекция «Противодействие на организираната и тежка престъпност» към ГД «Криминална полиция», както и от сектор «Компютърни престъпления» на същата дирекция. Съгласно получени покани за сътрудничество в ДПОТП, през учебните 2007-08 и 2008-09 г. в учебните заведения на територията на Столична община са изнесени лекции по теми свързани с превенцията на Интернет престъпленията и злоупотреби от и срещу деца. Лекциите пред учениците са изнесени от експерт в сектор „Компютърни престъпления” към ДПОТП.

Със студенти на СУ „Св. Климент Охридски” са проведени интервюта с научно -информативна цел, дискутирани са теми, имащи отношение към незаконно съдържание в Интернет, сексуална експлоатация на деца и педофилия във виртуалната среда.

През 2009 г. ще бъдат изнесени лекции от началника на сектор „Компютърни престъпления” към ДПОТП в Националния институт по правосъдие, АМВР, Професионална гимназия „Джон Атанасов” и в учебни заведения в Столична община.

По покана на Техническият Университет (ТУ)-гр. София, ДПОТП към ГДКП подкрепя и ще участва в проекта предложение FIVES (Система за търсене на криминални снимкови и видео материали), координиран от Университета в Карлслад, Швеция, по програма на Европейския Съюз-SAFER Internet Plus.

Предложението за участие в конкурса- проект FIVES е подготвено от ТУ- София, съвместно с университета в Карлслад, Швеция, Университета в гр. Кайзерслаутерн, ФРГ, шведската фирма Net Clean Technologies AB /специализирана в създаване на продукти за борба с детската порнография/, Белгийска полиция и Холандска полиция.

Проекта FIVES е насочен към разработване на система за откриване на материали, съдържащи детска порнография в Интернет. ДПОТП ще участва с коментари на етапа на първоначалните тествания с ранните програмни прототипи, стартиращи през настоящата 2009 г., както и като краен потребител в полевите изпитания през есента на 2010 г.

Държавната агенция за закрила на детето продължи работата си по превенция на зависимостите сред децата и младите хора и ангажиментите си към информиране на рискови групи за вредите от експериментирането, употребата и злоупотребата с наркотици съобразно Плана за действие на Националната стратегия за борба с наркотиците. Експерти на ДАЗД участваха в работни групи, създадени към МЗ, НЦН и Националния съвет по наркотичните вещества и се включиха в разработването на редица документи, целящи да конкретизират изпълнението на целите. Една от целите на Национален интегриран план за прилагане на Конвенцията на ООН за закрила на детето 2006-2009 г. предвижда формулиране на мерки за ограничаване на рисковото поведение и намаляването на нежеланите последици за здравето на непълнолетните, включително и в резултат на злоупотреба с психоактивни вещества. Особено място се отнежда на развитието на здравни услуги за деца и програми за профилактика и превенция на рисково поведение. За подобряване на координацията между институциите по изпълнението на плана към Националния съвет за закрила на детето и през 2008 г. продължи да функционира експертна група “Здраве и развитие на децата и семействата”.

Държавната агенция за младежта и спорта посрещна преминалата тригодишен престой в терапевтична общност «Инконтро», Италия – Валентина Кабадийска. Останалите 12 младежи, които бяха изпратени продължават своята терапия в комуната, а през август заминаха две момичета на възраст 21 и 22 години и едно момче на 24 години. Агенцията оказваше логистична подкрепа за подготовка на документите им по заминаването. За първата група заминали 15 младежи бяха заплатени самолетните билети, а престоя на място се поемаше от комуната съвместно с Италианското посолство в България.

През 2008 г. Работната групата по превенция на наркоманиите съсредоточи своите усилия в изпълнението на стартиралите през предходната година проекти, които се изпълняваха от НПО.

Проектите бяха ориентирани към повишаване на информираността на децата за здравословния начин на живот, рисковете от зависимостите и формиране на позитивен подход към живота. По случай Световния ден за борба с наркотиците – 26 юни бе организирана премиерна прожекция на филмите “Кастинг” и “За да живеем”. На интернет- страницата ДАЗД обновява преиодически информация с телефоните и адресите на заведения, които предлагат помощ – лечение и рехабилитация на лица, зависими от психоактивни вещества, както и данни за неправителствени организации, работещи по проекти за превенция употребата на наркотични вещества и проекти и инициативи в тази посока. Чрез Клуб “Тийнейджър” и клуб «Родител», които предоставят интернет консултиране, се обръщат както подрастващи, така и родители, учители, граждани. Въпросите, които вълнуват потърсилите консултация са свързани с информиране относно възможностите за лечение на деца, зависими от наркотични вещества. Експертите, които отговарят на въпросите от Клуб “Тийнейджър” насочват и подробно информират за организацията, които осъществяват и контролират лечебния и рехабилитационния процес в страната.

На 26 юни ДАЗД традиционно отбелязва Международния ден за борба със злоупотребата и нелегалния трафик на наркотици. По този повод в Дома на киното – София от 11 часа се организира премиерна прожекция на два образователни филма – “За да живеем” и “Кастинг”, посветени на превенция на наркоманиите и ХИВ/СПИН. Реализирането и разпространението на филмите са финансирани от ДАЗД. По покана на ДАЗД над 120 ученици от София и Кюстендил се срещнаха с творческия екип на фондация “Култура- Аними”, реализирал филмите и присъстваха на откриването на изложбата от карикатури и хумористични рисунки, осъществена от асоциация “Имеон-Балкани” в рамките на Националната кампания за борба с тютюнопушенето.

През 2008 г. продължи сътрудничеството с неправителствените организации, които работят в сферата на превенция на зависимостите. В изпълнение на проект на ДАЗД, Българска асоциация по арт-терапия разработи помагало, предназначено за социални работници от ОЗД и ОСЗ по превенция и работа с деца и родители, употребяващи наркотици и алкохол. Помагалото бе издадено в 1000 екземпляра. Целта е да подпомогне директната работа на социалните работници от ОЗД и ОСЗ по тази проблематика и да даде базисна информация за зависимостите, пътищата и подходите за решаване на конкретни случаи, информация за организации и специалисти, които оказват психологическа, терапевтична и болнична помощ. ДАЗД и Българска асоциация по арт-терапия проведеха обучение със социални работници от Варна, Бургас, Русе, Пловдив, София, Враца за запознаване с основните принципи и спецификата при третиране на случаи с деца, експериментирани, употребяващи и злоупотребяващи с наркотици, както и напътствия за работа с техните семейства. В резултат на регулярните срещи с представители на асоциация “Имеон-Балкани” на 26 юни беше открита изложба на карикатури в Дома на киното, чрез която се включихме в Националната кампания за борба с тютюнопушенето. Разпространени бяха и информационни материали. Както и през предходните години, ДАЗД продължава да поддържа на Интернет-страницата си полезна информация с телефоните и адресите на заведения, които предлагат помощ – лечение и рехабилитация на лица, зависими от психоактивни вещества, както и данни за неправителствени организации, работещи по превенция на употребата на наркотични вещества.

1.8. Европейско измерение

Приоритети на Словенското председателство на Съвета на ЕС в областта на младежта

В последната част от 18 месечната програма на тройката (Германия, Португалия и Словения) Словения приоритетно насочи вниманието към младите хора с ограничени възможности. При определяне на приоритетите в програмата на тройката, Словенското председателство постави като втори приоритет межкултурния диалог, който по време на Европейската година на межкултурния диалог да бъде от основно значение за младите хора, поради тяхното участие при създаването на уместен диалог, включително обсъждане на достъпа на младите до продуктите на културата.

Третият приоритет за Словения беше да се продължи обсъждането на бъдещето на младежката политика в Европа чрез структуриран диалог. В допълнение към гореизложеното, задачите на словенското председателство в младежката сфера могат да бъдат обобщени по следния начин:

- Подготовка и изготвяне на споразумение за ключовите послания, в частност в рамките на Европейския младежки пакт, което беше предадено на Пролетната среща на високо равнище.

На заседанието на Съвета по образование, младеж и култура през м. май 2008г. беше приета Резолюция на Съвета и на представителите на правителствата на държавите – членки, заседаващи в рамките на Съвета, относно участието на младите хора с по-малко възможности. В началото на документа се припомня, че през 2005 г. Европейският съвет прие Европейския пакт за младежта като един от инструментите, допринасящи за изпълнението на обновената Лисабонска стратегия, с оглед да се подобрят възможностите на младите хора за заетост и социално включване, образование, обучение и мобилност, като се дава приоритет на младите хора с по-малко възможности. В Резолюцията си от 7 декември 2006 г., Съветът предложи на ДЪРЖАВИТЕ-ЧЛЕНКИ да насърчават

осигуряването на равни възможности за всички млади хора да участват в обществения живот и изрази мнение, че структурния диалог трябва да включва, освен всички други млади хора, и тези, които са с по-малко възможности и така да се създадат условия за равно участие на всички младежи. Припомня се и Резолюцията от 25 май 2005 г. в която Съветът приканва държавите –членки и Комисията да подобряват съгласуваността на мерките за изпълнение на Европейския младежки пакт, и че „тези мерки наистина стигат до целевите групи, и по-специално до младите хора с по-малко възможности, като се отчитат техните потребности, среда и мотивация”. В Резолюцията се подчертава, че въпросът с положението на младите хора с по-малко възможности, и факта, че много от тези хора все още са изправени пред икономически и социални трудности, предизвиква загриженост в много европейски страни. Като основни пречки, които могат да възпрепятстват активното участие на младите в обществото се посочват безработицата, лошото здравословно състояние, бедността, културното, социалното, икономическото изключване и всички форми на дискриминация. Подчертава се също, че от изключително значение при разработването на политики, насочени към младежи с по-малко възможности, е познаването на условията и начина им на живот. На младите хора с по-малко възможности трябва да се обръща внимание още на ранен етап, за да могат да се интегрират по-добре в обществото. Трябва да им се предоставят и всякакви възможности за участие в дейности, открити за всички млади хора. Съветът и представителите на държавите – членки приканват страните от ЕС и Комисията при изпълнение на Лисабонската стратегия и Европейския пакт за младежта:

- ✓ да дават първостепенен приоритет на младите хора в най-уязвимо положение, и да им обръщат специално внимание при разработването на националните стратегии, съчетаващи гъвкавост и сигурност;
- ✓ да продължат да разработват напречния подход по въпросите на младежта и формирането на междуетраслови политики, което е от особено значение за младите хора с по-малко възможности;
- ✓ да противодействат на стереотипите по отношение на мъжете и жените и да насърчават равенството между половете при всички действия, предприемани за овластяване на младите хора с по-малко възможности;
- ✓ да развиват съществуващите форми на участие и да насърчават създаването на нови, които включват младите хора с ограничени възможности, и да подпомагат разработването на иновативни и целенасочени мерки за техния достъп до информационните и комуникационни технологии, медиите, информацията, особено на местно и национално ниво в рамките на отворения метод на координация в областта на младежта;
- ✓ да засилят разпространението на най-добри практики на всички нива чрез обмен на данни, опит и изграждане на мрежи.

Екипното председателство Франция – Чехия- Швеция – 1 юли 2008 -31 декември 2009 - в 18-месечната работна програма на екипното председателство Франция – Чехия- Швеция в частта „Младеж” е записано, че „председателствата ще продължат да насърчават включването на младежки въпроси в съответните политики, сфери и процеси, като Лисабонската стратегия и развитие на Отворения метод за координация в младежката област. Ще се насърчава участието на младите мъже и жени в демократичния живот на Европа, тяхната социална интеграция, мерките за намаляване на безработицата сред младите и интеграцията на младежите на пазара на труда и ще се засилва межкултурния диалог сред младите. Ще се насърчава и осъзнаването от страна на младите хора на Европейската идея и Европейското сътрудничество в областта „младеж”, тяхното участие в младежки програми на ЕС и в доброволчески дейности, и ще се стимулира техния активен принос към гражданското общество”.

Френско председателство на Съвета на ЕС – 1 юли – 31 декември 2008

Френското председателство работи по четири аспекта в младежката сфера:

- здравето на младите хора – последваща работа във връзка с комюникето на Комисията, озаглавено „Насърчаване на пълноценното участие на младите хора в образованието, заетостта и обществото и Зелените книги относно храненето и психичното здраве.
- специално внимание ще се обърне на проблема с пристрастяването;
- насърчаването и признаването на доброволческите дейности на младежите, като фактор за развитието на мобилността им в Европа. Председателството ще се стреми към напредък в работата, свързана с проекто- препоръката на Комисията;
- продължаването на изпълнението на Европейския младежки пакт;

На Съвета по образование, младеж и култура, проведен на 21 ноември 2008г. бяха приети следните документи:

1. *Предложение за препоръка на Съвета относно мобилността на младите доброволци в Европа.*

В документа са посочва значението на доброволческите дейности за повишаване на професионалните и граждански компетенции и умения на младите хора в контекста на неформалното и самостоятелно учене. Изтъква се значението на обмена на добри практики, както и проектите в рамките на Програма „Младеж в действие” за развиване и обогатяване на доброволческите дейности. Проектът препоръчва серия от мерки, които всяка ДЧ би могла да предприеме, съобразно спецификата на националното си законодателство и практика, за развиване на доброволческите дейности- събиране, разпространяване и обмен на информация относно възможности за участие в доброволчески дейности, премахване на съществуващи бариери, създаване на условия за провеждане и стимулиране на такъв вид дейности, използвайки всички налични механизми на европейско ниво. Подкрепя се намерението на Комисията да подпомага ДЧ при изпълнение на Препоръката чрез използване на отворения метод на координация и Програма „Младеж в действие”. Очаква се Комисията да докладва четири години след приемане на Препоръката за нейното изпълнение, както и за нуждата от евентуални бъдещи действия.

2. Проект на Резолюция на Съвета и на представителите на правителствата на държавите – членки, заседаващи в рамките на Съвета по отношение на здравето и благосъстоянието на младите хора.

Проектът съдържа препоръки към ДЧ и Комисията в рамките на своите компетенции да взимат предвид проблемите, свързани със здравословното състояние и благосъстоянието на младите хора при набелязване на приоритети и осъществяване на политиките за младежта. В проекта на Резолюция са припомнени основните документи, имащи отношение към здравословното състояние и благосъстоянието на младите – Бялата книга на Европейската комисия, Резолюция на Съвета от 27 юни 2002 и Европейския младежки пакт, приет от Европейския съвет през 2005г., както и Резолюцията на Съвета от ноември 2005 г., в която се предвижда, че когато се взима “младежкото” измерение в други съответни европейски политики, особен приоритет трябва да се отдава на здравословния начин на живот на младите. В Резолюцията на Съвета от 22 май 2008г. относно участието на младите хора с по-малко възможности, се подчертава, че здравните проблеми са основната пречка за активното им участие. Отбелязва се, че като цяло здравословното състояние на младите хора в Европа е задоволително, но особено внимание трябва да се обърне на храненето, физическата активност, злоупотребата с алкохол, сексуалното и психичното здраве. Отбелязва се и важната роля на родителите за създаване на здравословна среда за младите. С документа ДЧ се съгласяват, че към здравето и благосъстоянието на младите трябва да се приложи всеобхватен и междусекторен подход, който да обхваща всички сфери, имащи отношение към проблема, и особено системата на общественото здраве, формалното и неформалното образование, заетостта и социалното включване, спорта, културните дейности, изследователската работа и т.н. ДЧ се приканват да насърчават “младежкото” измерение в инициативи, свързани със здравето и изпълнението на подходящи мерки – междусекторни, координирани и периодично оценявани.

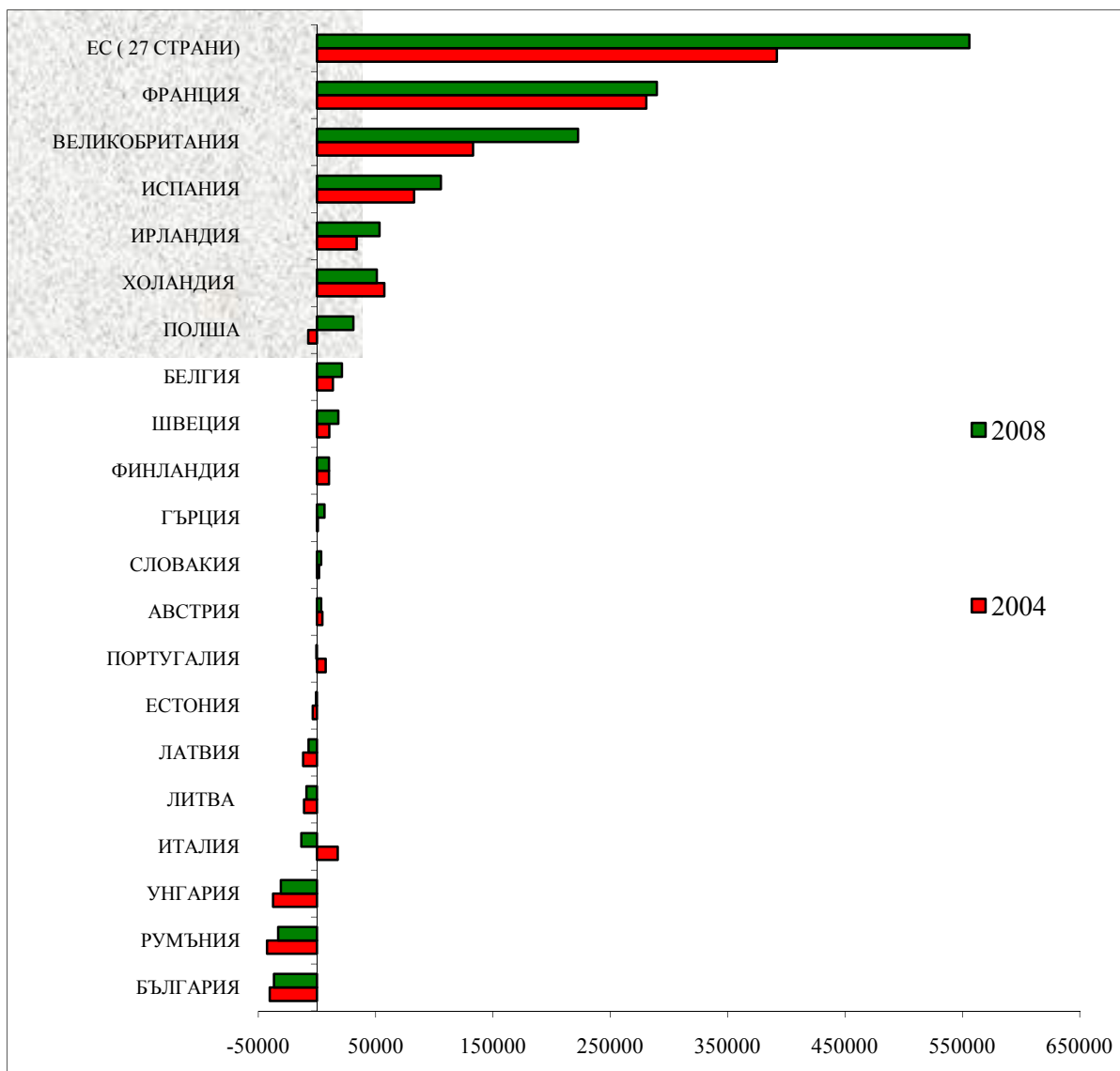
Глава втора

ПРОМЕНИ В ЖИВОТА НА МЛАДЕЖТА ПРЕЗ 2008 ГОДИНА

2.1. Демографски и социален статус (данни от изследвания на Агенция „Медиана” за периода 1999-2008)

Според изследванията на Агенция „Медиана” за последните 7 години се наблюдава **положителна тенденция на раждаемостта в страната**. В същото време се увеличава средната възраст за майчинството (възрастта за раждане). Фактът, че през последните години наблюдаваме положителна тенденция при раждаемостта, обаче съвсем не означава, че се очертава край на демографската криза. Виждаме, че повишаването на нивото на раждаемостта, влияе съвсем леко върху нивото на естественият прираст, който за последните 13 години е практически константна отрицателна стойност. Може да прогнозираме, че намаляването на населението ще снижи темповете си, но не поради повишена раждаемост, а поради други два фактора – увеличаване на продължителността на живота (застаряване на населението) и намаляване на емиграцията. **България се намира на последно място по естествен прираст сред разглежданите европейски страни**. Средната възраст за първо родено дете нараства с всяка изминала година, а средният брой родени деца от една майка намалява. Естествено, най-голямата част от емигрантите са млади хора. Това, от една, страна понижава средната възраст в тези страни, стойностите за смъртност намаляват, а от друга, повишава нивото на раждаемост. Налице е положителен естествен прираст. Може да се види, че в страни като Холандия, Великобритания, Испания, до голяма степен, още през 1995 е достигната една пределна възраст за раждане на първо дете, която леко се променя за

разглеждания период. В България, Чехия, Унгария, Словения, обаче, наблюдаваме стремително повишаване на тази възраст за последните 10 години, като средната възраст за раждане на първо дете в тези страни все повече се доближава до „европейските стандарти“.

ИЗТОЧНИК: ЕВРОСТАТ

До голяма степен горните процеси са следствие от три главни фактора: Отпадането на значението на икономическите фактори от миналото (много деца означава много работна ръка, икономическа сигурност, грижа за възрастните). Всичко това – да имаш или да нямаш деца вече до голяма степен е въпрос на емоционален избор, а не на икономическа сигурност. Залинява и институцията на брака. Това също дава отражение – несигурност за жената, за икономическото ѝ положение (на нея и детето) при евентуална раздяла. От тук идва и логичният извод - по-добре в семейството да има едно дете. **Все повече младите хора не смятат брака за необходимост.** Ако преди жените в по-голяма степен се обявяваха в подкрепа на брака, то сега мнозинството и от мъжете, и жените отхвърлят институцията на брака. Една трета от младите дори стигат още по-далеч, обявявайки институцията на брака за отживелица. Самият брак все повече се освобождава от своята съдбовност и се превръща в опит да заживееш с някого. Всъщност, обществото, до голяма степен, не упражнява натиск върху личността за сключване на брак. Понятията „стар ерген“, „стара мома“, като обществена форма на натиск, постепенно изгубват санкциониращата си сила. **Най-ранна възраст за сключване на брак сочат младите роми.** Това естествено дава отражение и върху високото ниво на възпроизводство. Извън културните особености в тази група, тук значение има и икономическият фактор - социалните помощи и детските надбавки. Не по-малко притеснителен е фактът, че голяма част от младите смятат, че човек може да живее пълноценно и без да има деца. Данните по-долу представят средната възраст на раждане на първо дете в България и промените в периода от 1995 до 2008 година.

Източник: EUROSTAT

СРЕДЕН БРОЙ РОДЕНИ ДЕЦА ОТ ЖЕНИ ВЪВ ФЕРТИЛНА ВЪЗРАСТ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ 1960-2007

	1960	1970	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ШВЕЦИЯ	2,20	1,92	1,68	2,13	1,54	1,57	1,65	1,71	1,75	1,77	1,85	1,88
ДАНИЯ	2,57	1,95	1,55	1,67	1,78	1,76	1,72	1,76	1,78	1,8	1,85	1,84
ФИНЛАНДИЯ	2,72	1,82	1,63	1,78	1,73	1,73	1,72	1,77	1,8	1,8	1,84	1,83
ХОЛАНДИЯ	3,12	2,57	1,6	1,62	1,72	1,71	1,73	1,75	1,72	1,71	1,72	1,72
ЧЕХИЯ	2,11	1,9	2,1	1,9	1,14	1,14	1,17	1,18	1,23	1,28	1,33	1,44
БЪЛГАРИЯ	2,31	2,17	2,05	1,81	1,26	1,2	1,21	1,23	1,29	1,32	1,38	1,42
АВСТРИЯ	2,69	2,29	1,65	1,46	1,36	1,33	1,39	1,38	1,42	1,4	1,4	1,38
ГЕРМАНИЯ	2,37	2,03	1,56	1,45	1,38	1,35	1,34	1,34	1,36	1,34	1,33	1,37
ПОРТУГАЛИЯ	3,15	3,01	2,25	1,56	1,55	1,45	1,47	1,44	1,4	1,4	1,36	1,33
УНГАРИЯ	2,02	1,98	1,91	1,87	1,32	1,31	1,3	1,27	1,28	1,31	1,34	1,32
СЛОВАКИЯ	3,03	2,41	2,31	2,09	1,29	1,2	1,19	1,2	1,24	1,25	1,24	1,25

• ИЗТОЧНИК: EUROSTAT

Данните по-горе говорят и за преориентирането от многодетно към еднодетно семейство. Желанията на младите говорят по-скоро за двудетен модел, но реално нещата в българското семейство стоят по съвсем различен начин. В случая, тук коментираме желанието на жените, а не реалностите и икономическата принуда. Както се вижда, особено високообразованите жени нямат никакво желание да редуцират своя обществен и трудов живот единствено до функцията на жена-домакиня. Това би бил само любопитен момент, обрисуваш народопсихологията, ако нямаше и преки последици. Именно това е и причината голяма част от жените с образование и квалификация да се откажат от раждане на второ дете, а както видяхме, често и от първо. Следва да се подчертае, че никакви детски надбавки и финансово подпомагане няма да решат този проблем. Единственото, което може да стимулира тези жени е разгърнатата система от детски заведения (ясли, детски кухни, детски градини). Трябва да се осигури възможност на жените да съвместяват двете функции – трудова реализация и майчинство. Част от тези мерки са вече заложили в нормативните документи за стимулиране на майчинството, но проблемът с детските заведения е далеч от своето решение. Разбира се, проблемът със спада на раждаемостта е далеч по-дълбок и до голяма степен нерешим. Всъщност, наблюдаваме един цялостен процес, включващ отпадането ролята на децата като гарант за „старините“ (децата като „икономическа необходимост“), едно далеч по-хедонистично отношение към живота и коренна промяна на отношението към брака и семейството. Такива аналогични процеси се наблюдават и в останалите европейски страни. Наред с това тиражираната на много места информация за свръхраждаемост сред ромите не е вярна - те все повече се ориентират към двудетен

модел. (За тях и икономическите стимули за раждане и гледане на дете са по-значими). Просто жените при българите и българските турци не раждат – при тях не само, че няма разширено възпроизводство - няма дори и нормално. Раждаемостта при ромите просто покрива (при това не изцяло) нормалното възпроизводство. В същото време голяма част от жените не раждат. Близо 21% от жените, които са на финала на активната репродуктивна възраст нямат нито едно дете. Това важи с особена сила за по-високо образованите.

% ОТ 33-42 ГОДИШНИТЕ ЖЕНИ

	С ВИШЕ ОБРАЗОВАНИЕ	СЪС СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ	С ПО-НИСКО ОБРАЗОВАНИЕ
НЯМАТ ДЕЦА	22%	21%	13%

Източник: МЕДИАНА

% В РАЗЛИЧНИТЕ ЕТНОСИ

	БЪЛГАРКИ от 30 до 42 години	БЪЛГАРСКИ ТУРКИНИ от 26 до 40 години	РОМКИ от 24 до 36 години
НЯМАТ ДЕЦА	23%	14%	13%

Източник: МЕДИАНА

За по-малко от 20 години обществото е преживяло радикална промяна по отношение на жената въобще и самотните майки в частност. Перспективата да роди дете, без да се ангажира със съпруг изглежда все по-привлекателна за много жени с напредването на възрастта. Данните сочат промяна в етнодемографската структура на българската младеж. **Увеличава се и ще продължи да се увеличава дялът на ромите сред децата и младежта – към момента тяхният дял е повече от 10 %.** Въпреки това, горните таблици ни дават основание да направим прогноза, че този процес ще затихва, тъй като дори и при ромите раждаемостта е с намаляващи темпове.

2.2. Образование

Няма съмнение, че **България е на едно от челните места по отпадане на младежите от образователната система преди завършване на средно образование.** Същевременно, това се случва не само преди завършването на средно, но и преди завършването на основно образование (по данни на "Медиана" - около 8 %). Международните сравнителни данни показват, че страни като Италия, Латвия, Гърция, които са в приблизително същите позиции като нашата страна. Същевременно, международните сравнителни изследвания (PISA, TIMSS) показват драстичен спад и в качеството на образованието за тези, които все пак стигат до средно образование. Така например, PISA 2006 показва, че 28 % от 15 годишните българи са под първото от шест равнища на четене; по математика 29 % са под минимума. Видно е, че България е изправена пред три сериозни предизвикателства, ако желае да задържи и повиши образователното ниво на нацията (а това означава и качеството, икономическия потенциал на страната):

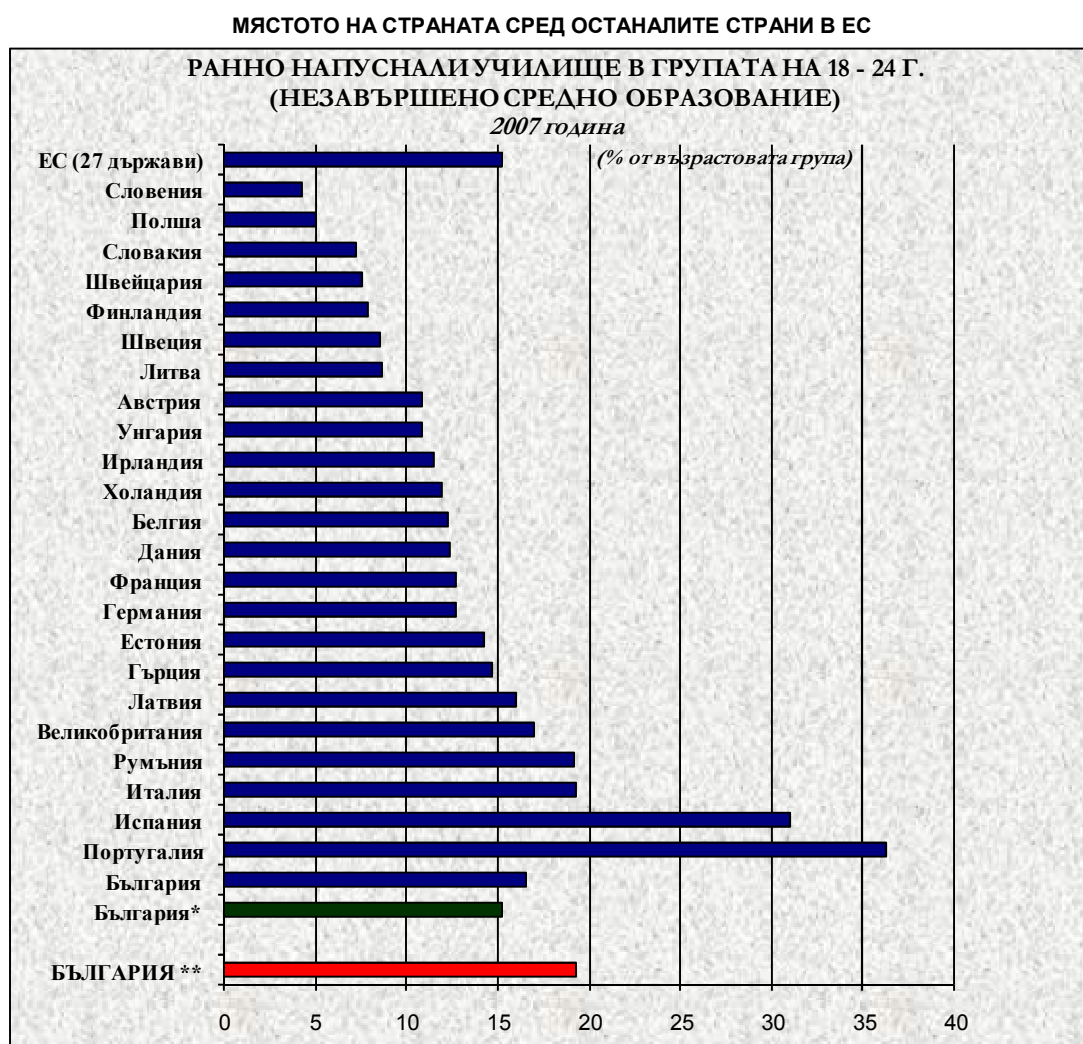
- ✓ Намаляване на отпадащите преди завършване на средно образование. (Още по-актуално по отношение на основното.)
- ✓ Вторично огромяване, дообразование и квалификация на млади хора над ученическа възраст (данните сочат наличието на над 120 хиляди млади хора без образование, част от които напълно неграмотни).
- ✓ Рязко повишаване на качеството на образованието, както в основния, така и в средния курс на образователната система.

В сферата на образованието се наблюдават два, на пръв поглед, противоположни и логически противоречиви процеса.

1. Технологично обновяване и компютризация

Първи процес: в страната е извършена истинска материално-техническа революция. Материално-техническата съоръженост на училищата расте с огромни темпове. (Само за 5 г. е направен основен ремонт в над 50 % от училищата в страната. За сравнение, в периода 1990-2000 г., за десет години, основен ремонт беше правен само в 17 % от училищата). Сменени са дограми, чинове, ремонтирани са физкултурни салони, оправени са тоалетни, осигурени са карти, диаграми и консумативи за кабинетите, практически всички училища са компютризирани и свързани с интернет. Трябва да се има предвид, че в рамките на изминалите пет години основен ремонт е направен в 52 % от училищата. Отделно в 63 % от тях изцяло или частично са подменени дограмата, чиновете и е

ремонтиран физкултурният салон. Заедно с това са реализирани ред програми за задържане на децата в училище - безплатни закуски, безплатни учебници, помощи за първолаците от бедни семейства, система за обвързване на редовното посещаване на училище със социалните помощи. В преоборудването на образователната система са се „изпели“ стотици милиони левове. В квалификацията и преквалификацията на кадрите също. Разбира се, всичко това не значи, че българското училище се е превърнало в някакъв „остров на благоденствието“ и материалния просперитет. Проблеми с материалната база все още има. Но страната ни е направила колосална крачка в това отношение. За съжаление, ефектът от всичко това е повече от скромен. Наистина, повечето от децата и младежите в ученическа възраст са обхванати от училищната система – намалява отпадането от училище в ранна възраст. Най-силно е влиянието на взетите мерки в областта на компютърните технологии и чуждоезиковата подготовка. С това, обаче, добрите новини се изчерпват. Дотук видяхме първата „сюжетна линия“. Практически, всичко върви добре – училищата се ремонтират и обновяват, децата се връщат в образователната система, мнозинството от учителите са минавали курсове за квалификация и преквалификация. Какво се случва, обаче, с „крайния продукт“, а именно - качеството на образованието. Това е втората „сюжетна линия“, която наблюдаваме, а там нещата далеч не са така оптимистични.

Източник: Евростат

2. Формализация на образованието

Втори процес: **наблюдаваме формализация на средното образование.** Това означава все повече „прекарани“ в училищната система години, но не и реални знания. Проблемите в средното образование започват още преди децата да са достигнали до него. Голяма част от тях влизат в средния курс на обучение изцяло или частично неграмотни. И така – развиваме материално-техническата база на училищата, квалификацията на преподавателите, но качеството на образованието пада.

За целта на анализа, решихме да проверим знанията на „отличниците“, „добрите ученици“ и „слабите ученици“

Какво установи изследването:

- от „отличниците“ правилните отговори на всички пет базови въпроса знаят - **36,7%**
- от „добрите“ ученици правилните отговори на всички пет базови въпроса знаят - **12%**
- от „слабите“ ученици правилните отговори на всички пет базови въпроса знаят - **6,4%**

28 % от „отличниците“ – не от средните, не от слабите, а от отличниците - не знаят какво е число на квадрат. От „отличниците“ 19.2% не знаят кога е подписан Санстефанският мирен договор, а от „добрите“ ученици (успех 4.50 – 5.50) това знание убягва на 35.6 %.

Всъщност, оценката, като измерител на знанията, на „успеваемостта“ е напълно лишена от съдържание. Тя по-скоро служи за вътрешно оценяване на все по-ниско ниво.

Фалшивостта и формалността на цялата система се осъзнава както от учителите, така и от учениците. Учителите осъзнават, че качеството на техния труд няма да бъде оценено – не рефлектира върху заплащането. Самата система не иска, не изисква от тях качество. Учениците осъзнават, че знанията имат малко или никакво отношение към оценките, че участват в едно формално представление, а истинските неща – знания, кандидатстване, перспективи за бъдещето – лежат във от училище. Практически за 25 % от учениците 9-12 клас свободните часове са норма – средно, те са имали по 1.79 свободни часа. Отделно, с всеки следващ клас децата имат все повече свободни часове. На практика, само за един месец, голяма част от учениците натрупват като отсъствия толкова часове, за колкото преди изключваха от училище (с тази разлика, че преди бяха „неизвинени“, сега са „свободни“).

Формализацията на образователния процес води след себе си редица следствия – неграмотност в средния курс на обучение, проблеми с поддържането на дисциплината, девиантно поведение, общ спад на нивото. Отделен, но свързан с казаното дотук, е проблемът с дисциплината. Като цяло учителите са нормативно и фактически безсилни да наложат дисциплина в клас. Причината отново се корени във формализацията на образованието и дистанцирането от качеството – „Кому е нужна дисциплина в общата среда на формалност!“.

Друг проблем е, че получаването на реални знания и умения се пренася от държавно гарантираното „безплатно“ образование в сферата на пазарните отношения – платени училища и университети, допълнителни (платени) курсове за попълване на дупките в образованието, възможност да купиш компютър на децата си и да ги изпратиш на езикови курсове. Всъщност, именно системата на частните уроци предствлява едно от най-сериозните препятствия пред младите хора от бедни семейства към качествено образование в „елитно“ училище или ВУЗ.

По данни на *МЕДИАНА* функционално неграмотните българи над 15 години към 2009 година са 2,1%. За период от една година се регистрира спад в етническата нетолерантност в училище. Няма съмнение, обаче, че все още се наблюдават високи нива на нетолерантност по етнически признак. Окрупняването на училищната система („сборни училища“), води след себе си и етническо смесване. За част от пътуващите ученици това често е свързано и с нарастваща агресивност спрямо тях – както на етническа, така и на материална основа, а често по признака „друг“.

Други аспекти на образователната система - проблеми пред ВУЗ

Няма никакво съмнение, че Българските ВУЗ-ове в скоро време ще се изправят пред проблем с липсата на кандидати да следват в тях.

„КАКВО СМЯТАТЕ ДА ПРАВИТЕ СЛЕД КАТО ЗАВЪРШИТЕ?“

% от учениците, които ще следват след като завършат

	2009
ЩЕ СЛЕДВАМ В БЪЛГАРИЯ	76,9
ЩЕ СЛЕДВАМ В ЧУЖБИНА	23,1

Влизането на България в ЕС поставя българските ВУЗ-ове в нова конкурентна среда. Заедно с усещането, формирано в етапа на средното образование - „българското образование не струва“, това дава мрачни перспективи за болшинството български ВУЗ-ове. Няма съмнение, че подобен процес ще засили и феномена „изтичане на мозъци“ и емиграцията като цяло.

Окрупняването на училищната система, води след себе си и смесване на ученици с различен материален статус – бедни и богати, където бедните са подложени на психологически тормоз.

Измерител на „качеството“, стойността на отделния ученик стават притежанията, дрехите и пр., а не основното – знанията и уменията.

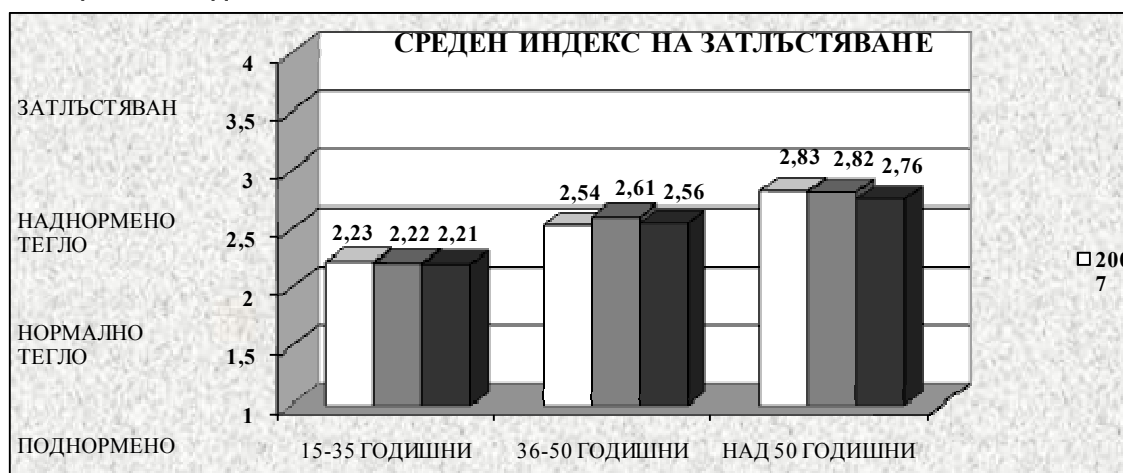
„ИМА ЛИ ВЪВ ВАШЕТО УЧИЛИЩЕ УЧЕНИЦИ, КОИТО НЕ МОГАТ ДА СИ ПОЗВОЛЯТ ДА СИ КУПУВАТ ЗАКУСКИ, НЯМАТ ДОСТАТЪЧНО УЧЕБНИЦИ И Т.Н.?”

	2009
ДА, ИМА	35.4
НЕ, НЯМА	64.6

В 32 % от училищата има смесване между много бедни и много богати ученици. Забелязва се **тенденция за обособяване на училища** по материално стартификационен признак - бедни при бедни, богати при богати.

2.3. Здравеопазване

Самооценката на доброто здравословно състояние на младите хора се повишава сочат данните от проучването. Изследването констатира тревожен факт. Докато през годините проблемите с очите сред общата младежка група (15-35 годишните) са относителна константа, **то при 15 – 17 годишните, някаква форма на нарушено зрение имат приблизително 15%**. Не можем да обвиним компютъра директно, но нека си припомним, че 89 % от 15 – 17 годишните всеки ден са пред него, като стоят близо 2 часа и 49 мин. средно. Естествено, причината може да е в други фактори в училищната среда, което би следвало да бъде обект на допълнително изследване. Все още 35 % от младите хора, които се нуждаят от зъболечение, не могат да стигнат до него. Причините за това могат да бъдат отнесени както към нивото на хигиенните навици на младежите (редовна профилактика), така и към материалното положение и етническата им принадлежност. **Близо 80 % от младежите в групата на бедните и материално притеснените не стигат до зъболекар!** Оформя се група от млади хора, в значителна степен съставена от бедни и материално притеснени, в голямата си част млади роми, които не получават зъболечение. Имаме основание да предположим, че в бъдеще проблемите на тази група ще се задълбочават! Настоящото изследване още веднъж потвърди, че лансираните в медиите тези, че българските младежи страдат от стрес и съпътстващите го проблеми с кръвното налягане, главоболие, анорексии, затлъстявания и др. са неоснователни. Данните на „Медиана“ показват, че за периода 2007 – 2009 година както в групата на най – младите (15 – 24 годишни), така и **при младите на възраст 25 – 34 години се наблюдава спад на тези, които страдат от някакво хронично заболяване.** Данните на „Медиана“ относно хронични заболявания и дълготрайни здравословни проблеми (в младежката група 15 – 35 години) са относително ниски, сравнени в европейски мащаб. Разбира се, следва да се имат предвид някои културни особености при възприемането на „хронични заболявания и дълготрайни здравословни проблеми“ – при едно и също здравословно състояние едни се възприемат като болни, други – като здрави в зависимост от културните особености в различните страни. Не е ясно и доколко миопията и другите проблеми със зрението следва да се включат в тази група. Както вече видяхме, това вероятно е непосредствено предстоящ проблем сред младите. **Изследването развенчава тиражирания в медиите «мит» за наднорменото тегло при подрастващите и младите.**

Източник: МЕДИАНА

Според изследването се оформя стабилна група млади хора, за които почивката е недостъпна. Това са около **18% от младите хора, като мнозинството от тях никога не са виждали морето на живо.** Има две групи коренно различни млади хора. От една страна, това са младежите, които са

успели да превърнат почивката в ежегодна практика, оправят си зъбите, нямат проблем с достъпа до медицинско обслужване. За щастие, това са мнозинството от младите хора – около 70%. От другата страна са младите, които са във от достъпа до всичко това – развалени зъби, липса на медицински грижи, почивката е сън, Приблизителният обем на тази група е около 20%. Както беше споменато, тя е формирана на материален и етнически признак. Остава изводът, направен през 2006 г. – с напускането на училището голяма част от младите хора практически скъсват със спорта и грижите за поддържането на добра форма. **Близо 60 % от младите в горната младежка възраст (20-35 г.) в рамките на една година не само не са спортували, но дори не са излизали сред природата.** Данните от настоящото изследване на „Медиана“ показват аналогични стойности. Засега България не е сред страните с тежки проблеми с наднорменото тегло при младите хора. Графичните данни могат да бъдат видяни на следната интернет страница: *Източник: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> - Health status : indicators from the SILC survey (from 2004 onwards)*

Употребата на цигари и алкохол сред младите е нещо, което наистина стряска! Няма достъпни по-нови сравнителни изследвания за употребата на алкохол в младежката възраст. По данни от настоящото изследване на „Медиана“ през 2009 г. **70 % от младите пият някакъв вид алкохол, било то вино, бира или концентрати.** Определено не може да се твърди, че България е някакъв шампион по консумация на алкохол в младежката възраст. Доколкото в страната има проблем (в сравнение с другите европейски страни) с консумацията на алкохол, това не е в цялата младежка възраст, а при най-младите.

Източник: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> - Health Interview Surveys (HIS round 2004)

* Данните се отнасят за 2004 г.

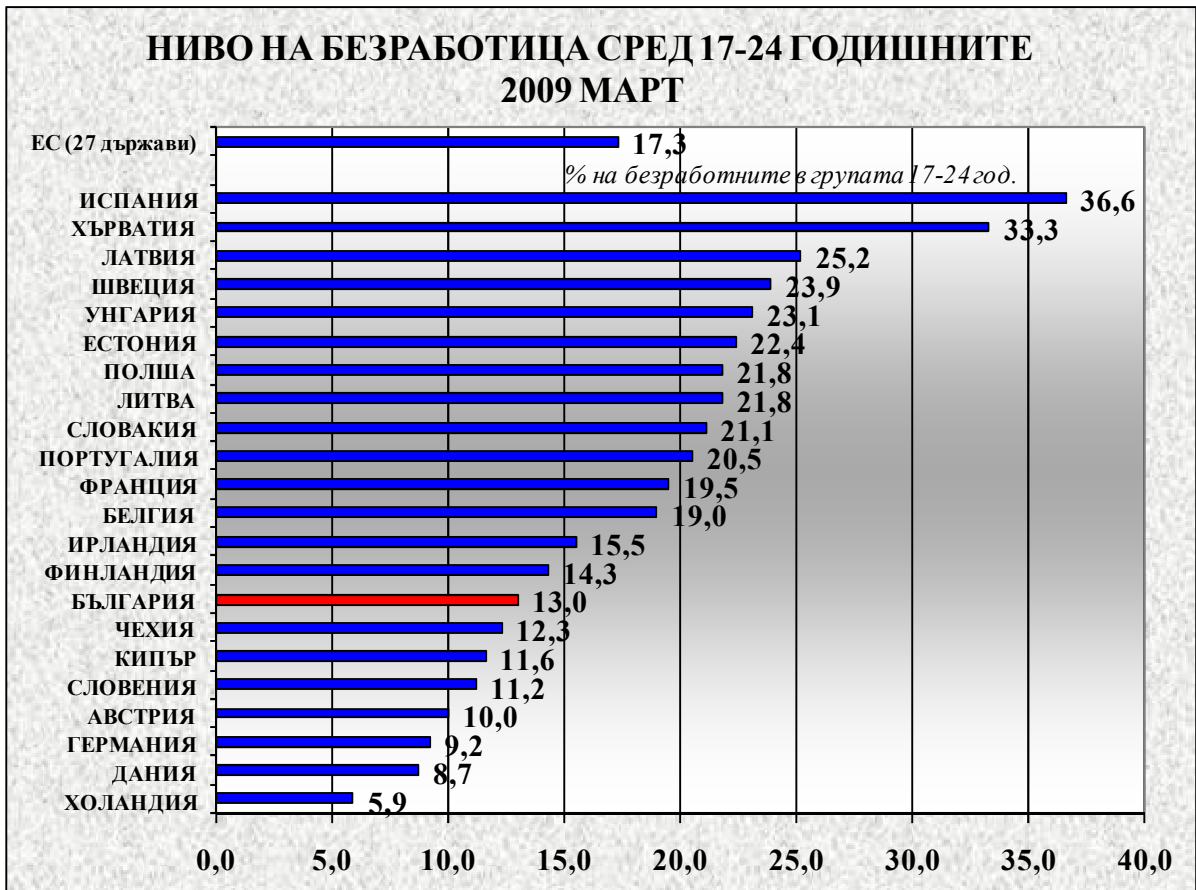
Изследването сред най-младите (15-16 г.) регистрира значително по-високи стойности от средните за Европа и показаните на долната таблица. Стойностите, които изследването на „Медиана“ от 2009г. регистрира сред същата възрастова група са от порядъка на 47 % - без, обаче, да сме отчитали фактора „употребата на алкохол повече от 40 пъти в живота“, както е в международните сравнителни изследвания. Като цяло, данните потвърждават направените през 2007 г. изводи, **Консумацията на концентрати у нас е на средноевропейско ниво и дори по-ниска – като това се отнася както до младежката възраст, така и за по-възрастните поколения.** Не така стои обаче, въпросът при тютюнопушенето. Без да разполагаме с по-нови сравнителни данни трудно можем да преценим дали България е изместила Австрия от незавидното първо място по тютюнопушене. Данните от настоящото изследване показват, че **43,4 % от младите във възрастта 15-35 г. пушат**, като броят на изпушваните цигари дневно остава същия (14бр. дневно). Опирайки се на тези сравнителни данни **нашата страна поема челните класации по линия на тютюнопушенето. След Австрия, която**

държи първото място с **42,3%**, тютюнопушенето при младите е един сериозен и специфичен проблем за България. Изследването регистрира положителни тенденции, както в здравния статус на младите хора, така и в достъпа до профилактика и почивка. За съжаление, все по-ясно се оформя група от млади хора, които са както въвн от системни медицински грижи, така и от профилактика и почивка. Тази група се оформя на материално-етнически признак.

Въпреки че, повече от 90 % от младите на възраст 15 – 35 години са обхванати от личен лекар, **висок е процентът на тези, които остават извън системата на здравеопазването – 6 %!** Материалното положение е фактор за липсата на личен лекар, но освен това трябва да допълним още един аспект – етническата принадлежност. Повече от една трета от младите роми са извън системата на личен лекар. За профилактика при тях изобщо не можем да говорим. Близко 30 % от младите хора са въвн от системата за ежегодна профилактика и периодично здравно наблюдение. Около 7 % са практически въвн от всякакъв досег със здравната система (приблизително толкова – 6 % са и младите, които нямат личен лекар). Забелязва се известно подобрене спрямо предходните години. Но и ясно се забелязва оформянето на стабилна, трайна група, формирана преди всичко от бедните и ромите. Младите мъже и жени са на едно мнение по отношение започването на полов живот. Може да се предположи, че възрастта за “нормално” започване на полов живот е завишена (още повече, че данните сочат навършването на пълнолетие като начало). Младите отговарят не кога реално започва половия живот, а кога е нормално (редно) това да стане. Институцията на брака все повече губи характеристиките си на „основна клетка”, в това число и за ограничаване на сексуалните контакти в нея. Почти всеки пети от младите приемат мъжа за естествено полигамен и неподлежащ на затваряне в клетката на семейството. Все повече и женската сексуалност започват да се възприема по същия начин. Въпреки многобройните програми и мерки, проекти и обучения, помощи и донори, **една трета от младите роми заявяват, че нямат средства да си позволят ползването на контрацептиви.** Проблем за набавянето на контрацептиви има в малките населени места. В селата, дори и да има аптека, липсва анонимност, което изправя младите момичета пред необходимостта да рискуват и често води до нежелана бременност. Трябва сериозно да се преразгледа забраната за закупуване на противозачатъчни без рецепта. Може да се каже, че сексът вече е изцяло демитологизиран и опитите да се дистанцират не само младежите, но и децата от тази тема са изцяло обречени на поражение. **Сред 15-17 годишните близо една четвърт признават, че гледат порно**, а вероятно реалният процент е много по-висок. Интернет (който вече практически присъства повсеместно при учениците) е другият канал за „полова просвета”.

2.4. Трудова заетост

Наблюдаваме значителен спад на младежка безработица в България за периода 2004 – 2009 година. Независимо от кризата обхванала целия свят, България се оказва една от страните с най-ниска младежка безработица – със стойности близки до тези на Дания, Германия, Австрия. Всъщност, данните показват, че **за последните девет години (от 2000 г. насам) България е страната с най-стремителен спад на нивото на младежка безработица.** Настоящото изследване регистрира леко покачване както на общото ниво на безработицата, така и нейното покачване в младежката възрастова група. Може да се каже, обаче, че безработицата, като специфичен младежки проблем, не съществува. Още повече, че част от заявяващите се като безработни фактически се подготвят за следване, изчакват по-престижни и доходни позиции за своята трудова реализация (приблизително 30% не са започвали никога работа, като това са основно младежи на възраст до 25 год.). Проблемът е в наличието на значителни маси млади хора, които не представляват работна ръка и имат минимален шанс за трудово участие – неграмотни, необразовани и неквалифицирани млади хора. 28 % от младите безработни до 35 г. никога не са започвали работа, като това са основно хора на възраст до 25 год. **Практически, маргинализираните (безработни на възраст над 21 години, със средно и по-ниско образование, които никога не са започвали работа) представляват 3 % от младите.** От тях 37 % са роми, а 65 % са с основно и по-ниско образование. Ако вземем същата категория хора, но изолираме тези със средно образование делът на ромите става 56 %. В същото време изследването констатира, че 12 % от младите безработни произлизат от семейство на безработни родители, а 48 % от тях вече са родители. От ромите 33 % от безработните произлизат от семейства на безработни и самите те са безработни. 40 % от тях никога не са започвали работа, а 64 % вече са станали родители. Особено тревожно е, че 7 % от ромските домакинства са домакинства на потомствено безработни.

ИЗТОЧНИК- EUROSTAT - <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Както се вижда, пазарът на труда се е отворил дори и към най-ниско квалифицираните млади хора и част от тях са намерили свое работно място. Вероятно, освен дефицита на пазара на труда, тук имат роля и програмите за квалификация и преквалификация на младите хора, набрали скорост в последните години. В същото време, обаче, близо 70% от младите, които никога не са започвали работа са с основно и по-ниско образование. Продължителността на безработицата, при младите, също е силно повлияна от образователния ценз. Така, ако вземем млади, които са безработни от по-малко от година ще видим, че 30% от тях са с основно и по-ниско образование. Когато вземем младите хора, останали без работа за повече от 12 месеца, този процент става 60%.

Всъщност, проблемът с младежката безработица ни се представя от друга гледна точка – не да намерим работа на младите хора, а как да превърнем тази част от младите хора в реална работна ръка (каквато те не са). До голяма степен, горният проблем ни се представя като етнически. В раздел образование може да се види подробно състоянието с образователно-квалификационния статус при ромите. Тук само ще споменем част от нещата.

**ОБРАЗОВАТЕЛНА СТРУКТУРА НА БЕЗРАБОТИЦАТА
ПРОМЕНИ ПРИ МЛАДИТЕ ДО 35 ГОДИНИ**

	% СРЕД МЛАДИТЕ БЕЗРАБОТНИ ДО 35 Г.			
	2006	2007	2008	2009
С ОСНОВНО И ПО-НИСКО ОБРАЗОВАНИЕ	45.9	52.5	56.1	48,7
СЪС СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ	48.1	37.1	40.5	44,7
С ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ	6.0	10.4	3.4	6,6

Източник: Медиана

Бидейки около 10 % от младите до 30 год., ромите излъчват приблизително 86% от неграмотните в страната. В същото време 80 % от етноса не завършват средното си образование.

Забелязва се, че „палачинката“ се е обърнала- ако през 2008 сред жените има повече безработни, то към 2009 тази разлика е в полза на мъжете. Не се забелязва, обаче, чувствителна разлика в нивото на безработица при мъжете и жените. Доколкото има разлика, тя може да се обясни не със своеобразна дискриминация, а с някои културни особености на българското общество. Като цяло, младите жени не са склонни да се ограничат до ролята на „съпруга – домакиня“, особено при по-високо образованите слоеве. Естествено, в определен период от живота си те жертват професионалната си реализация в името на раждането и отглеждането на дете. (Съответно нараства „безработицата“ сред младите жени). До голяма степен тази особеност на българското общество дава отражение и при ниските репродуктивни нагласи на младите хора – особено високообразованите слоеве.

2.5. Свободното време

Най-голямата разлика с предишните години е устремното навлизане на компютъра в свободното време на младите хора. Изглежда, че все повече млади хора започват да предпочитат компютъра пред „живия контакт“. Младите хора до 19 години, имащи компютър, отделят средно по 3 часа дневно за компютърни игри, интернет, чат. В същото време все повече млади хора притежават компютър и имат достъп до интернет в дома си.

“КАК ОБИКНОВЕНО (НАЙ-ЧЕСТО) ПРЕКАРВАТЕ СВОБОДНОТО СИ ВРЕМЕ?”

% от 15-35 годишните

	2008	2009
ГЛЕДАМ ТЕЛЕВИЗИЯ	66,2	69,6
ИЗЛИЗАМ С ПРИЯТЕЛИ	68,3	69,1
СЛУШАМ МУЗИКА	48,6	44,5
РОВЯ В ИНТЕРНЕТ / ЧАТЯ	41,8	61,7
ИГРАЯ КОМПЮТЪРНИ ИГРИ	12,5	14,7
ЗАНИМАВАМ СЕ С ДОМАКИНСКА РАБОТА (РЕМОНТИ)	21,4	23,9
СЪБИРАМЕ СЕ С ПРИЯТЕЛИ НА ПО ЧАШКА (БИРА)	18,0	15,7
ЧЕТА КНИГИ	15,0	15,6
СПОРТУВАМ	13,5	15,6
ХОДЯ НА КИНО/ ТЕАТЪР	7,7	6,1
ЗАНИМАВАМ СЕ СЪС ЗЕМЕДЕЛИЕ	5,2	7,5
ХОДЯ В КАФЕНЕТА	5,0	5,0
ХОДЯ НА ДИСКОТЕКА (ЗАВЕДЕНИЕ)	4,1	4,2
РАЗХОЖДАМ СЕ	3,0	2,1
УЧА	1,8	1,8
РАБОТЯ	0,3	0,1
НЕ ПРАВЯ НИЩО (НИЩО ОСОБЕНО)	4,8	4,8
ДРУГО	3,5	6,2
НЯМАМ СВОБОДНО ВРЕМЕ	2,7	1,9

Източник: МЕДИАНА

Сборът на процентите надвишава 100 %, тъй като един човек може да прави няколко неща през свободното си време.

КОМПЮТЪР И ИНТЕРНЕТ В ДОМАКИНСТВОТА НА 15-35 ГОДИШНИТЕ

„ИМА ЛИ ВЪВ ВАШЕТО ДОМАКИНСТВО КОМПЮТЪР?“

	% сред 15-35 годишните		
	2007	2008	2009
ДА	38%	58%	69%
НЕ	62%	42%	31%

Източник: МЕДИАНА

„ИМА ЛИ ВЪВ ВАШЕТО ДОМАКИНСТВО ДОСТЪП ДО ИНТЕРНЕТ?“

	% сред 15-35 годишните		
	2007	2008	2009
ДА	32%	52%	65%
НЕ	32%	48,0%	35%

Източник: МЕДИАНА

Ако през 2007 г. 26 % от младите заявяват, че в свободното си време сърфират в интернет и чатят, то през 2009 г. тяхният дял е нараснал близо три пъти - до 62 %. Компютърът (и анонимността) дават нови характеристики на „общуването“ – искреност, освободеност. 75 % от най-младите (15-17 г.) смятат, че в чата се общува много по-лесно, отколкото „на живо“; Половината предпочитат да открият „своя“ човек в чата, отколкото в живота навън.

2.5. Гражданска активност

Важен елемент на гражданската активност е усещането за овластеност на личността срещу институциите – възможност на отделната личност да търси отговорност от тях и в този смисъл да упражнява контрол. Това, всъщност, е основата на феномена „гражданско общество“. За съжаление, вместо да наблюдаваме нарастване на чувството, че човек може да се изправи срещу институциите (или развитие на „гражданското общество“), сме свидетели точно на обратното – нарастващо чувство за безсилие.

„СМЯТАТЕ ЛИ, ЧЕ ЧОВЕК ИМА ШАНС ДА ЗАЩИТИ ПРАВТА СИ В СЪДА, АКО Е БЕДЕН И СЛАБ?“

	% от 18-35 годишните	
	2008	2009
ОТ 18 – 35 ГОДИШНИТЕ	61,2	78,1

Източник: МЕДИАНА

Всъщност, наблюдава се отношението към процеса на административното определяне на правилата за гражданите, но не и правилата и отговорностите на институциите, при суспендиране на права от тяхна страна. Като цяло административната система нарича това въвеждане на ред и законност – като правило насочена към „строяване“ на гражданите, но не и оптимизация на самата бюрократична система и конкретизация на нейните отговорности. **Като цяло нараства готовността на младите хора да участват в доброволчески акции, кампании за подпомагане и други форми на гражданска активност.** Това, обаче, се отнася, реално, преди всичко, за учениците, докато при останалите младежи става дума по-скоро за нарастване на декларативната готовност за участие, но не и за реална такава.

„УЧАСТВАТЕ ЛИ В БЛАГОТВОРИТЕЛНИ / ХУМАНИТАРНИ ОРГАНИЗАЦИИ?“

	% от групата на 15 – 29 годишните		
	ЧЛЕНУВА АКТИВНО	ЧЛЕНУВА, НО НЕ АКТИВНО	НЕ ЧЛЕНУВА
ФРАНЦИЯ	8	11	81
ИТАЛИЯ	9	9	82
ХОЛАНДИЯ	3	11	86
ИСПАНИЯ	2	6	92
ФИНЛАНДИЯ	6	11	83

ПОЛША	6	8	86
ШВЕЙЦАРИЯ	7	15	78
СЛОВЕНИЯ	6	6	88
БЪЛГАРИЯ	-	2	98
РУМЪНИЯ	1	1	98
ГЕРМАНИЯ	1	3	96

ИЗТОЧНИК: *WORLD VALUES SURVEY* - <http://www.worldvaluessurvey.org/>

ОТНОШЕНИЕ КЪМ НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

“СПОРЕД ВАС, КАТО ЦЯЛО, ИМА ЛИ СМИСЪЛ В РАБОТАТА НА НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ ИЛИ ТОВА Е САМО ГУБИ ВРЕМЕ ИЛИ ДАЛАВЕРА?”

	15-35 ГОДИШНИ		
	2007	2008	2009
ИМА СМИСЪЛ	33,4	31,7	35,9
НЯКОИ РАБОТЯТ, ДРУГИ НЕ РАБОТЯТ	40,6	45,7	36,9
КАТО ЦЯЛО НЯМА СМИСЪЛ	26,0	22,6	27,2
	100,0	100,0	100,0

Източник: МЕДИАНА

Като цяло, имиджът на НПО е силно подкопан. Голяма част от младите хора (над 60 %) споделят, че поне част от тези организации са безполезни, а повече от една четвърт от младите директно отричат всякакъв смисъл от тях. Това естествено се отразява и на желанието за директно включване в акции на НПО и в доброволчески акции въобще.

Ако трябва да обобщим резултатите – наблюдава се ниска политическа активност, разочарование от демократическото политическо устройство на големи групи от младите хора, песимизъм по отношение на възможността на човек да упражни контрол върху институциите, слабо доверие в НПО и готовност да се участва в доброволчески акции и кампании. Всъщност няма особен парадокс – младите хора се нуждаят от ясен смисъл на всяка такава акция и тогава с готовност участват. Акцентът при опита да се събуди младежката гражданска активност следва да е в добре разработения PR на всяка конкретна кампания.

СВЕТЪТ НА МЛАДИТЕ*

МИНАЛО, НАСТОЯЩЕ, БЪДЕЩЕ, ПЕСИМИЗЪМ, ОПТИМИЗЪМ

ПРОМЯНА В МАТЕРИАЛНОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА МЛАДИТЕ ХОРА - 1999- 2009 г.

Сравнителните данни от 1999 г. насам показват следната картина – младите хора подобряват материалното си положение, намират своята трудова реализация, расте потреблението, увеличават се младите хора, ходещи на море, екскурзиите в чужбина. За последните девет години обемът на тези, които можем да наречем определено заможни, се е увеличил седем пъти, а делът на бедността е спаднал също толкова.

ПРОМЕНИ В МАТЕРИАЛНО СТРАТИФИКАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА МЛАДИТЕ

1999 Г. – 2009 Г.

(% от младите 18-35 г.)

	1999	2002	2004	2006	2007	2008	2009
ЗАМОЖНИ	3,1	7,4	11,8	23,7	24,6	25,5	26,1
ДОБРЕ	10,4	13,8	17,4	16,7	21,5	17,6	18,0
БЕЗ ГОЛЕМИ МАТ. ПРИТЕСНЕНИЯ	32,0	43,9	45,1	38,7	38,7	42,6	39,5
МАТЕРИАЛНО ПРИТЕСНЕНИ	36,3	19,9	15,3	12,4	10,4	11,8	13,1

БЕДНИ	13,9	13,0	8,7	7,8	4,2	2,3	3,1
МИЗЕРСТВАЩИ	4,2	2,1	1,6	0,7	0,6	0,2	0,2

* Източник: Данните в този раздел са изцяло на МЕДИАНА.

Данните са от серия представителни за страната изследвания, проведени от Агенция Медиана в периода 1999 г. – 2009 г. с над 17 000 човека над 15 години (младежката съвкупност е повече от 6 000 човека в интервала 15-35 г.). Данните са напълно сравними, като са използвани идентични индикатори във всяко изследване. Стратификационното деление е направено изцяло на базата на потреблението – измерено не като самооценка, а като отчет за изминал период от време.

Това, което наблюдаваме от 1999 г. насам е непоколебима тенденция за нарастване на материалното благосъстояние на младите хора в страната. Процесът за бурното реструктуриране по скалата „беден - средна ръка - заможен“ затихва. Вече има ясно оформена група на заможни и вписващи се в пазарната среда млади хора (които увеличават потреблението си), както и прослойка на бедни, мизерстващи и маргинализирани младежи, за които няма шансове за йерархично израстване по тази скала. Вероятно, именно спирането на бурните процеси на реструктуриране на младежката група са в основата на наблюдаваното в последната година нарастване на песимизма.

"КАК ПРЕЦЕНЯВАТЕ СОБСТВЕНОТО СИ МАТЕРИАЛНО ПОЛОЖЕНИЕ?"

МЛАДИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ

% в от 18-35 годишните

	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ЖИВЕЯ ДОБРЕ, НОРМАЛНО	36.7	32.4	37.6	46.0	50.3	59.9	55.7	55.7
ЖИВЕЯ ТРУДНО, ЕДВА СВЪРЗВАМ ДВАТА КРАЯ	63.3	67.6	62.4	54.0	49.6	40.1	44.3	44.3
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

"ПОДОБРЯВА ЛИ СЕ ИЛИ СЕ ВЛОШАВА ПОЛОЖЕНИЕТО У НАС?"

МЛАДИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ

% в групата на 18-35 годишните

	2000	2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ПОДОБРЯВА СЕ	9.3	7.5	9.7	19.8	16.2	30.5	23.8	12.3
ВЛОШАВА СЕ	58.7	56.8	59.7	37.9	27.7	28.5	40.1	58.6
НЯМА ПРОМЯНА	32.0	35.7	30.6	42.3	56.1	40.9	36.1	29.1
	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ясно очертаният в последните седем години процес на нарастване на младежкия оптимизъм и намаляване на песимизма изглежда стопиран. Това изглежда странно на фона на намаляващата безработица, повишаване на материалния стандарт и потребление. Причината за нарасналия песимизъм вероятно трябва да се търси в сблъсъка на свръхочакванията от приемането ни в ЕС и реалните икономически проблеми, които самото приемане предизвика – ръст на цените, засилена инфлация - и широкото дебатиране на тези проблеми в политическото пространство и медиите.

Все пак, младите са много по-малко склонни да се обърнат директно към предишната система, отколкото най-възрастните. „Споменът“, идеята за това какво е било, все повече се размива за тях и се заменя от фрагменти на дотути разговори, спомени на възрастните. Засега, обаче, това „минало“ има характеристиките на по-справедливо, не толкова свободно, но хората са се чувствали по-добре.

„СМЯТАТЕ ЛИ, ЧЕ ДЕМОКРАЦИЯТА НИ ДОНЕСЕ ПОВЕЧЕ ВРЕДА, ОТКОЛКОТО ПОЛЗА?“

МЛАДИ – ВЪЗРАСТНИ

% в различните възрастови групи

	2009		
	18-35 ГОДИНИ	36-50 ГОДИНИ	НАД 50 ГОДИНИ
ДЕМОКРАЦИЯТА НИ ДОНЕСЕ ПОВЕЧЕ ПОЛЗА	42	36	27

ДЕМОКРАЦИЯТА НИ ДОНЕСЕ ПОВЕЧЕ ВРЕДА	33	49	62
-------------------------------------	----	----	----

Разликите до 100% са за сметка на неизразилите мнение.

„Демокрацията“ (каквото и съдържание да влягат в нея младите) също е донякъде компрометирана. Близо една трета от тях са убедени, че тя е донесла повече вреда на България, отколкото полза. Все пак младите са най-демократично настроени в сравнение с другите поколения. Отхвърлянето на демокрацията като „благо“, характерно за една трета от младите, е добра основа за нарастване на влиянието на крайни радикални формации (от типа на неонацистки, крайно националистически и др.).

2.7. Рисково и девиантно поведение

РЕСПЕКТ КЪМ ПРАВОРАЗДАВАТЕЛНАТА СИСТЕМА И ПРАВОВИЯ РЕД

Изследването отново регистрира много ниска степен на доверие и респект по отношение на правораздавателната система. **Близо ¾ от младите хора са убедени, че в страната властва правото на парите, а не силата на правото.** Това е особено тревожно, когато говорим за учениците. Това убеждение ги прави силно податливи към „прехвърлянето на границите“, още повече във възрастта на естествения стремеж за търсенето на границите на позволеното.

„У НАС МОЖЕШ ДА ИЗВЪРШИШ ВСЯКАКВО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ И ДА СЕ ИЗМЪКНЕШ, АКО СИ ПЛАТИШ“

	СЪГЛАСЕН		
	2007	2008	2009
% от 15 – 35 годишните	65,7	61,6	73,4

Източник: МЕДИАНА

„У НАС САМО БЕДНИТЕ ПРЕСТЪПНИЦИ ВЛИЗАТ В ЗАТВОРА“

	СЪГЛАСЕН		
	2007	2008	2009
% от 15 – 35 годишните	60,1	72,9	68,0

Източник: МЕДИАНА

Близо половината от младежите живеят с усещането, че след престъплението не следва наказание – както непосредствено, така и в перспектива. Отпадат обществено утвърдените задръжки за прекриване на закона – убеждението, че в крайна сметка идва възмездие.

Тези мисловни схеми се основават на наблюденията от ежедневието – фактичката декриминализация на ред явления, официално обявени като престъпления от закона. Така, кражбата се преследва от закона, а всеки осми млад човек знае къде се продават крадени вещи; Проституцията е забранена – те виждат публичните домове; Разпространението на наркотици е противозаконно – близо 17 % от младежите и 26 % от учениците знаят къде се продават. Разбира се, проблемът далеч не е само в проституцията и дрогата. Примерите за безнаказана престъпност и безнаказано нарушаване на нормите са многобройни и широко отразявани в медиите – и безумното (несанкционирано) шофиране, и незаконната сеч, и често формалното отношение на полицията при сигнали за битови престъпления.

„ЗНАЕТЕ ЛИ КЪДЕ В НАСЕЛЕНТО ВИ МЯСТО МОЖЕТЕ ДА НАМЕРИТЕ НАРКОТИЦИ?“

	ДА, ЗНАМ		
	2007	2008	2009
% от 15 – 35 годишните	17,6	22,0	16,8

Източник: МЕДИАНА

НАРКОТИЦИ

Забележка: следва да се има предвид, че данните за наркотици от каквито и да било изследвания са приблизителни и неточни. В тях намират отражение както самопредставянето, така и прикриването на порока.

Данните от настоящето изследване показват следните тенденции:

- ✓ България постепенно достига средните стойности на употреба на марихуана („трева“), характерни за останалите европейски страни. Можем да направим обосновано предположение

(на базата на самопризнанията на младежите), че „трева“ (марихуана) са употребили поне веднъж в живота си към 2009 г. 12 % от младите хора на възраст до 35 г. По този показател България е вероятно на нивата в Швеция, Латвия, Литва, Унгария, Белгия и значително по-назад от страни като Дания, Германия, Франция, Испания.

- ✓ Има данни, че е достигнат „тавана“ на стремителното нарастване на употребата на „трева“ и стойностите ще се установят около вече постигнатите.
- ✓ Подобно нещо може да твърдим и по отношение на твърдите наркотици. Употребилите „твърди“ наркотици (кокаин, хероин, морфин) поне веднъж в живота са 1,5 % от младежите (и за 2008, и за 2009). При най-младите тези стойности намаляват от 2,1 % през 2008 г. до 1,8 % през 2009 г.

2.8. Европейско измерение

Две години след първоначалната „еуфория“ и свръхочаквания от влизането на страната ни в ЕС, се забелязва тенденция за развитие на антиевропейски настроения и европесимизъм. Това, до голяма степен, е свързано с критиките към България, спирането на европарите и изразените от ЕС съмнения за корупция.

„БЪЛГАРИЯ Е ВЕЧЕ ДВЕ ГОДИНА ЧЛЕН НА ЕС. СПОРЕД ВАС, ДО МОМЕНТА, ПО-СКОРО ПЕЧЕЛИМ ИЛИ ПО-СКОРО ГУБИМ ОТ ЧЛЕНСТВОТО СИ В ЕС?“

% от 18-35 годишните

	2008	2009
ПО-СКОРО ПЕЧЕЛИМ	38.0	20.9
ПО-СКОРО ГУБИМ	21.7	30.6
НИТО ПЕЧЕЛИМ, НИТО ГУБИМ	26.1	37.4
НЕ МОГАТ ДА ПРЕЦЕНЯТ	14.3	11.0

При все това, членството на България в ЕС се възприема като положително, очакванията са то да донесе ползи за страната ни в бъдеще.

„КАТО СЕ ВЗЕМАТ ПРЕДВИД ВСИЧКИ ОБСТОЯТЕЛСТВА, БИХТЕ ЛИ КАЗАЛИ ЧЕ КАТО ЦЯЛО (НАШАТА СТРАНА) СПЕЧЕЛИ ИЛИ НЕ СПЕЧЕЛИ ОТ ЧЛЕНСТВОТО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ?“

% от всички

	СПЕЧЕЛИ	НЕ СПЕЧЕЛИ	НЕ ЗНАМ
27 ЕС	56	31	13
ИРЛАНДИЯ	79	11	10
ЕСТОНИЯ	78	16	6
СЛОВАКИЯ	77	15	8
ДАНИЯ	76	18	6
ХОЛАНДИЯ	76	19	5
ПОЛША	73	15	12
СЛОВЕНИЯ	71	24	5
ГЪРЦИЯ	70	27	3
ЛИТВА	69	16	15
РУМЪНИЯ	69	16	15
БЕЛГИЯ	68	28	4
ЛЮКСЕМБУРГ	68	23	9
ИСПАНИЯ	63	22	15

ЧЕХИЯ	62	29	9
ПОРТУГАЛИЯ	60	24	16
МАЛТА	60	24	16
ГЕРМАНИЯ	58	33	9
ФИНЛАНДИЯ	57	37	6
ШВЕЦИЯ	53	33	14
ФРАНЦИЯ	51	38	11
ЛАТВИЯ	48	43	9
АВСТРИЯ	47	42	11
КИПЪР	43	46	11
БЪЛГАРИЯ	43	27	30
ИТАЛИЯ	41	38	21
ВЕЛИКОБРИТАНИЯ	39	46	15
УНГАРИЯ	39	51	10

ИЗТОЧНИК: **ЕВРОБАРОМЕТЪР**, 2008г.(ноември)
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_bg_nat.pdf

“А КАТО ЦЯЛО - ПО-СКОРО ЩЕ СПЕЧЕЛИМ ИЛИ ЩЕ ИЗГУБИМ ОТ ЧЛЕНСТВОТО СИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ?”

ПРОМЕНИ ПРИ МЛАДИТЕ

% от 18-35 годишните

	2007	2008	2009
ПО-СКОРО ЩЕ СПЕЧЕЛИМ	51,4	53,4	47,0
ПО-СКОРО ЩЕ ЗАГУБИМ	14,7	14,4	11,4
НИТО ЩЕ СПЕЧЕЛИМ, НИТО ЩЕ ИЗГУБИМ	19,3	18,2	22,7
НЕ МОГАТ ДА ПРЕЦЕНЯТ	14,5	14,0	18,8
	100,0	100,0	100,0

% сред различните генерации

	2009			
	15-17 ГОДИНИ	18-35 ГОДИНИ	36-50 ГОДИНИ	НАД 50 ГОДИНИ
ПО-СКОРО ЩЕ СПЕЧЕЛИМ	56,9	47,0	43,8	33,1
ПО-СКОРО ЩЕ ЗАГУБИМ	3,6	11,4	17,8	21,0
НИТО ЩЕ СПЕЧЕЛИМ, НИТО ЩЕ ИЗГУБИМ	13,7	22,7	23,7	24,6
НЕ МОГАТ ДА ПРЕЦЕНЯТ	25,8	18,8	14,7	21,3
	100,0	100,0	100,0	100,0

Определено може да се каже, че **младите са много повече проевропейски настроени от възрастната генерация.**

**ПРОМЯНА НА ЕМИГРАЦИОННИТЕ НАСТРОЕНИЯ
В ПОСЛЕДНИТЕ 11 ГОДИНИ**

“АКО ИМАТЕ ВЪЗМОЖНОСТ ВЕДНАГА ДА СЕ ПРЕСЕЛИТЕ В ЧУЖБИНА, БИХТЕ ЛИ ГО НАПРАВИЛИ?”

% от 18-35 годишните

	1999	2001	2002	2004	2006	2008	2009
ДА	64,1	63,1	64,7	45,9	28,7	36,6	41,8
НЕ	20,5	24,8	22,1	29,6	57,9	47,6	44,7
НЕ ЗНАМ	15,4	12,2	13,2	24,5	13,4	15,8	13,5

“ИМАТЕ ЛИ ПЛАНОВЕ ДА ИЗПРАТИТЕ НЯКОЕ ОТ ДЕЦАТА (МЛАДЕЖИТЕ) ДА СЛЕДВА В ЧУЖБИНА?”

% от родителите с деца на възраст до 19 години

ДА, ОПРЕДЕЛЕНО	5,0
ВЪЗМОЖНО Е	34,4
НЕ	60,6
	100,0

Емиграцията ще дава своето негативно отражение върху социално-демографските процеси в страната – застаряване на нацията, увеличаване на дела на пенсионерите спрямо трудовоактивните, намаляване на раждаемостта.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Ето какви основни изводи се налагат въз основа на извършеното изследване от Агенция „Медиана“:

- ✓ Наблюдаваме положителна тенденция за раждаемостта в страната последните 7 години. В същото време се увеличава средната възраст за майчинството (възрастта за първо раждане).
- ✓ Фактът, че през последните години наблюдаваме положителна тенденция при раждаемостта, съвсем не значи, че се очертава край на демографската криза.
- ✓ Можем да прогнозираме, че намаляването на населението ще снижи темповете си, но не поради повишена раждаемост, а поради други два фактора – увеличаване на продължителността на живота (застаряване на населението) и намаляване на емиграцията.
- ✓ България се намира на последно място по естествен прираст сред разглежданите европейски страни. Средната възраст за първо родено дете нараства с всяка изминала година, а средният брой родени деца от една майка намалява.
- ✓ Въпреки, че забелязваме стремителен ръст на възрастта за раждане на първо дете, българките все още са най-младите раждащи първото си дете в европейските страни. Това ще се промени. Процесът ще продължи – българките ще станат все повече „европейки“ – със съответните последици върху демографските процеси в обществото.
- ✓ Практически всички европейски страни са далеч от теоретичния минимум под 2.1 деца на жена, гарантиращи обикновено възпроизводство на населението. Данните говорят за преориентирането от многодетно към еднодетно семейство. В нашата страна положението е аналогично.
- ✓ Близо 21% от жените, които са на финала на активната репродуктивна възраст нямат нито едно дете. При по-високо образование процентът достига до 23 %.
- ✓ Залинява и институцията на брака. Все повече младите хора не смятат брака за необходимост. Това също дава отражение върху ниското ниво на раждаемост – несигурност за жената, за икономическото ѝ положение (на нея и детето) при евентуална раздяла.
- ✓ Тиражираната на много места информация за свръхраждаемост сред ромите не е вярна - те все повече се ориентират към двудетен модел. Раждаемостта при ромите вече не покрива нормалното възпроизводство. Друг е въпросът, че при българките и българските турци раждаемостта е още по-ниска.
- ✓ Като цяло наблюдаваме затихване и на миграционните процеси. Причините са както в икономическото развитие, така и в изчерпване на миграционния потенциал. Селата, обаче, ще продължават да се обезлюдяват откъм млади хора. Причините не са само икономически, а преди всичко инфраструктурни.
- ✓ Като цяло пред образованието в страната стоят два основни проблема – ранното напускане на училищната система и сериозният спад на качеството на образованието в последните 15 години.

- ✓ В последните пет години се забелязва тенденция към намаляване на делът на младите хора без средно образование. Причината за това е преди всичко в работещата система за вторично ограмотяване и образование на млади хора прекъснали образованието си, а не в задържането на младите хора в училище. Процентът на ранно отпадналите се увеличава.
- ✓ Към момента, не по-малко от 25 % от младите хора в страната не завършат средно образование.
- ✓ България е на едно от челните места по отпадане на младежите от образователната система преди завършване на средно образование. Същевременно, почти половината от отпадналите са отпаднали не само преди средно, а още преди завършването на основно образование (около 8 %).
- ✓ Международните сравнителни изследвания (PISA, TIMSS) показват драстичен спад и в качеството на образованието за тези, които все пак стигат до средно образование. Така например, PISA 2006 показва, че 28 % от 15 годишните българи са под първото (!) от шест равнища на четене; по математика 29 % са под минимума. И при двете международни сравнителни изследвания България поставя своеобразни рекорди във влошаването на образованието.
- ✓ Така наречените „свободни часове“ се превръщат в норма. Категорично може да се каже, че към момента 25 % (!) от учебното време на практика е неучебно. Във дванадесети клас тези стойности наближават 50 %, което поставя сериозно въпроса за смисъла на този клас в този му вид.
- ✓ Бидейки около 10 % от младите до 30 год., ромите излъчват над 50% от неграмотните в страната. В същото време 84 % от ромите не завършват средно образование.
- ✓ За период от една година регистрираме спад в етническата нетолерантност в училище, но все още наблюдаваме високи нива на нетолерантност по етнически признак.
- ✓ В сферата на компютърните технологии България е направила колосална крачка напред. Международните сравнителни данни показват, че преди четири години страната ни беше далеч под средните стойности за ЕС, а сега устремно ги доближава – 81 % от младите хора (16-24 г.) ползват компютър и Интернет.
- ✓ Компютърът се превръща в основно средство за комуникация, общуване и прекарване на свободното време. Близко 89 % от 15 – 17 годишните всеки ден са пред него, като стоят близо 2 часа и 49 мин. средно.
- ✓ При 15 – 17 годишните, някаква форма на нарушено зрение имат приблизително 15%.
- ✓ Българските ВУЗ-ове вече се изправят пред проблем с липсата на кандидат-студенти и се намират в остра конкурентна борба с Европейските и други висши училища. Една четвърт от българските младежи, които имат намерение да следват планират да го направят извън България.
- ✓ Продължава тенденцията за застаряване на академичния преподавателски състав. Не се наблюдават и тенденции това да се промени в перспектива. Запазва се тенденцията за намаляване броя на докторантите от 2005/2006 г.
- ✓ Като цяло безработицата в страната расте в последните месеци, в това число и младежката безработица. Международните сравнителни данни показват, че в рамките на пет месеца обемът на безработните сред младите се е увеличил с 5 %.
- ✓ Въпреки това страната продължава да е на едно от последните места по младежка безработица в Европа. Това е коренно променена картина в сравнение с 2004 г., когато единствено Полша и Хърватия отбелязваха чувствително по-високи стойности от нашата страна.
- ✓ Безработицата се концентрира сред нискообразованите младежки слоеве. Бидейки под 20 % от младежката възрастова група, младите хора с основно и по-ниско образование излъчват близо половината от цялата младежка безработица.
- ✓ Забелязва се появата на поколенческа безработица. Млади хора, които прихождаат от семейства на безработни, самите те са безработни (като цяло без образование и квалификация) и вече са родители.
- ✓ 28 % от младите безработни до 35 г. никога не са започвали работа.
- ✓ 12 % от младите безработни произлизат от семейство на безработни родители, а 48 % от тях вече са родители.
- ✓ 7 % от ромските домакинства са домакинства на потомствено безработни.
- ✓ Положителна тенденция в последните две години е рязкото намаляване на младежката безработица в селата.
- ✓ Въпреки че, повече от 90 % от младите на възраст 15 – 35 години са обхванати от системата личен лекар, висок е процентът на тези, които остават извън системата на здравеопазването –

- 6 %! Една четвърт от младите (15 – 35 годишни) в групата на бедни и материално притеснени нямат личен лекар!
- ✓ Повече от една трета от младите роми са извън системата на личен лекар. За профилактика при тях изобщо не можем да говорим!
  - ✓ Близо 30 % от младите хора са във от системата за ежегодна профилактика и периодично здравно наблюдение. Около 7 % са практически във от всякакъв досег със здравната система.
  - ✓ Все още 35 % от младите хора, които се нуждаят от зъблечение, не могат да стигнат до него. Причините за това могат да бъдат отнесени както към нивото на хигиенните навици на младежите (редовна профилактика), така и към материалното положение.
  - ✓ Настоящото изследване още веднъж потвърди, че лансираните в медиите тези, че българските младежи страдат от стрес и съпътстващите го проблеми с кръвното налягане, главоболие, анорексии, затлъстявания и др. са неоснователни. Данните на „Медиана“ показват, че за периода 2007 – 2009 година както в групата на най – младите (15 – 24 годишни), така и при младите на възраст 25 – 34 години се наблюдава спад на тези, които страдат от някакво хронично заболяване. Международните сравнителни данни също сочат България като страна с едно от най-ниските нива на хронични заболявания.
  - ✓ Засега България не е и сред страните с тежки проблеми с наднорменото тегло при младите хора.
  - ✓ Оформя се стабилна група млади хора, за които почивката е недостъпна. Това са около 18% от младите хора, като мнозинството от тях никога не са виждали морето на живо.
  - ✓ Оформят се две групи коренно различни млади хора. От една страна, това са младежите, които са успели да превърнат почивката в ежегодна практика, оправят си зъбите, нямат проблем с достъпа до медицинско обслужване. За щастие, това са мнозинството от младите хора – около 70%.
  - ✓ От другата страна са младите, които са във от достъпа до здравни грижи и здравословен начин на живот – развалени зъби, липса на медицински грижи, няма море. Приблизителният обем на тази група е около 20%. Тя е формирана на материален и етнически признак.
  - ✓ С напускането на училището голяма част от младите хора практически скъсват със спорта и грижите за поддържането на добра форма. Близо 60 % от младите в горната младежка възраст (20-35 г.) в рамките на една година не само не са спортували, но дори не са излизали сред природата.
  - ✓ Определено не може да се твърди, че България е някакъв шампион по консумация на алкохол в младежката възраст. Доколкото в страната има проблем (в сравнение с другите европейски страни) с консумацията на алкохол, това не е в цялата младежка група, а при най-младите. Изследването сред най-младите (15-16 г.) регистрира значително по-високи стойности от средните за Европа.
  - ✓ 43,4% от младите във възрастта 15-35 г. пушат, като средният брой на изпушваните цигари дневно е 14бр. България вероятно е в челото по младежко тютюнопушене – в спор за първото място с Австрия.
  - ✓ Две години след първоначалната „еуфория“ и свръхочаквания от влизането на страната ни в ЕС, се забелязва тенденция за развитие на антиевропейски настроения и европесимизъм.
  - ✓ При все това, членството на България в ЕС се възприема като положително, очакванията са то да донесе ползи за страната ни в бъдеще. Младите са много повече проевропейски настроени от възрастната генерация.
  - ✓ Променя се структурата на потенциалния емигрантски поток. Ако преди това бяха преди всичко високообразованите млади хора, то сега при тях наблюдаваме спад на емиграционните нагласи и намерения. Увеличението е при по-ниско образованите слоеве.
  - ✓ Същевременно, над една четвърт от младите хора в страната определено проявяват интерес към временна трудова миграция в чужбина. Отново това са преди всичко средните специалисти и хората без трудова квалификация.
  - ✓ Продължава отчуждението на младите хора от политиката и политическите процеси. Политиката си остава занимание за възрастните. Младежите не виждат смисъл не само да участват активно в политическия процес, но дори и да гласуват.
  - ✓ Забелязва се нарастване на антидемократичните настроения, както и разрастването на призивите за разрушаване на демократичната политическа система въобще – близо една трета от младите.
  - ✓ Като цяло нараства готовността на младите хора да участват в доброволчески акции, кампании за подпомагане и други форми на гражданска активност. Това, обаче, се отнася, реално, преди всичко, за учениците, докато при останалите младежи става дума по-скоро за нарастване на декларативната готовност за участие, но не и за реална такава.

- ✓ Като цяло, имиджът на НПО е силно подкопан. Голяма част от младите хора (над 60 %) споделят, че поне част от тези организации са безполезни, а повече от една четвърт от младите директно отричат всякакъв смисъл от тях. Това естествено се отразява и на желанието за директно включване в акции на НПО и в доброволчески акции въобще.
- ✓ Изследването отново регистрира много ниска степен на доверие и респект по отношение на правораздавателната система. Близко три четвърти от младите хора са убедени, че в страната властва правото на парите, а не силата на правото.
- ✓ Близко половината от младежите живеят с усещането, че след престъплението не следва наказание – както непосредствено, така и в перспектива. Отпадат обществено утвърдените задръжки за прекрочване на закона – убеждението, че в крайна сметка идва възмездие.
- ✓ Данните от настоящето изследване показват, че България постепенно достига средните стойности на употреба на марихуана („трева“), характерни за останалите европейски страни.
- ✓ Можем да направим обосновано предположение (на базата на самопризнанията на младежите), че „трева“ (марихуана) са употребили поне веднъж в живота си към 2009 г. 12 % от младите хора на възраст до 35 г. По този показател България е вероятно на нивата в Швеция, Латвия, Литва, Унгария, Белгия и значително по-назад от страни като Дания, Германия, Франция, Испания.
- ✓ Има данни, че е достигнат „тавана“ на стремителното нарастване на употребата на „трева“ и стойностите ще се установят около вече постигнатите.
- ✓ Подобно нещо може да твърдим и по отношение на твърдите
- ✓ наркотици. Употребилите „твърди“ наркотици (кокаин, хероин, морфин) поне веднъж в живота са 1,5 % от младежите (и за 2008, и за 2009). При най-младите тези стойности намаляват от 2,1 % през 2008 г. до 1,8 % през 2009 г.
- ✓ Нови мерки за снижаване на насието в училище – охрана, видеонаблюдение – засега имат малък ефект. Близко една десета от учениците се намират в среда на ежедневно насилие вътре в ученическата общност – „джобене“, сбивания, тормоз на по-малките. На практика се инвестира в охрана и технически системи, но няма ефективна система за санкциониране на самите ученици и техните семейства.

Глава трета ПОЛИТИКИ ЗА РАЗВИТИЕ И ПРОМЯНА

Следва да продължи процесът на създаване на устойчиви механизми на национално, регионално и общинско ниво за инвестиране в младежта като значим социален капитал и за мобилизиране на потенциала на младите хора в развитието на общините, регионите, България и Европейския съюз.

Европейската практика и анализите на изпълнението на националните политики за младите хора налагат обществена дискусия за ефективността на действащото унифицирано легално определение „млади хора“ в Закона за физическото възпитание и спорта и за възприемането на нов диференциран подход при определяне на целевите групи на националната политиката за младежта. Различни специални мерки за подкрепа са необходими с оглед на особеностите на периодите и преходите във възрастовото развитие на личността на младия човек.

Широкият обхват на проблемите, които засягат младите хора, налага **прилагането на многосекторен подход** в националната политика за младежта, основана на дългосрочна стратегия, приета от Народното събрание. Не може да отбележи напредък в подкрепата на развитието на младите хора без успешното междуинституционално сътрудничество и интеграция в другите секторни политики – политиката по отношение на децата и семейството, образованието, равнопоставеността на половете, трудовата заетост, жилищата и здравеопазването, конкурентноспособността и предприемачеството. Многосекторният подход следва да бъде развиван на национално, регионално и общинско ниво чрез :

- ❖ включване на целенасочени дейности в подкрепа на развитието на младите хора в секторните политики;
- ❖ осигуряване на уместен и ефективен принос от страна на младите хора при формулиране, изпълнение и оценката на секторните политики ;
- ❖ координация между секторните политики, свързани с живота на младите хора.

Необходим е ясен механизъм за областна координация във формирането и изпълнението на националната младежка политика, за да се постигне по-висока степен на деконцентрация на

управлението на държавната политика за младежта. Приемането от областния съвет за развитие на Областната стратегия за младежта и Годишен областен доклад за младежта ще осигури координираност, съгласуваност, отчетност, публичност и прозрачност на планирането и програмирането на политиката за младежта на територията на областта.

Необходимо е областните управители да гарантират участието на представители на Министерството на образованието, младежта и науката и на представители на младите хора и на младежките областни съвети, когато се разглеждат въпроси, свързани с младежката политика.

Възлагането на по-широки функции на кметовете и общинските съвети ще даде възможност да се отговори по-голяма степен на нуждите и потребностите на младите хора в съответствие с принципите на **Ревизираната европейска харта за участието на младите хора в живота на общините и регионите**.

Чрез приемането на специален закон за младежта е необходимо да се определят основните принципи и да се установи модерна и детайлна законова рамка на планирането, управлението и финансирането на националната политика за младежта в съответствие с европейските практики и стандарти.

Особено значима е ролята на младежките организации като форма на активно младежко участие и представителство за задоволяване и защита на интереси на младите хора.

В изпълнение на **Препоръка Rec(2006) 1 на Комитета на министрите на Съвета на Европа** е необходимо да се насърчи и подпомогне структурирането представителни младежки съвети - общински младежки съвети, младежки областни съвети и национален младежки съвет. В европейската практика младежките съвети са се утвърдили като надежден механизъм за координация на представителството на интересите на младите хора:

- във формирането, осъществяването и оценката на младежка политика на общинско, областно и национално ниво;
- в застъпнически кампании;
- в международното младежко общуване;
- пред общинските и държавните органи и администрация.

С оглед установяването на механизми за развитие и промяна за реализирането на единна и ефективна национална, регионална и общинска политика за младежта за следващия период е необходимо да се продължат и да се предприемат действия по следните стратегически направления:

ИКОНОМИЧЕСКА АКТИВНОСТ НА МЛАДИТЕ ХОРА

Създаване на благоприятна, насърчаваща и подкрепяща среда за качествена професионална реализация на младите хора на възраст до 29 години в България чрез:

- Разкриване на нови работни места и развитие на пазар на труда, стимулиращи включването и кариерното развитие на младите хора;
- Развитие на младежкото предприемачество чрез създаване на по-устойчиви, по-конкурентноспособни и по-перспективни предприятия на млади хора;
- Развитие на социалната икономика и активното включване на младежите в нея;
- Успешното съвместяване на професионалния и личния живот на младите хора.

ДООСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯ И КАЧЕСТВЕНИ УСЛУГИ

Улесняване на достъпа до качествени услуги за специална подкрепа на пълноценното личностно и обществено развитие на младите хора до 29 години в съответствие с потребностите и интересите им чрез:

- Формиране на информационна политика, насочена към младите хора;
- Осигуряване на достъп до услуги за развитие, основани на младежката работа, индивидуален подход и оценка на конкретните потребности и особеностите на младежката възраст;
- Стимулиране на неформалното учене сред младите хора;
- Развитие на таланта, творческите умения и културното изразяване на младите хора.

ЗДРАВΟΣЛОВЕН НАЧИН НА ЖИВОТ

Насърчаване на здравословния начин на живот сред младите хора чрез:

- Превенция на факторите, създаващи риск за здравето на младите хора;
- Повишаване на сексуалната култура на младите хора;
- Насърчаване на физическата активност сред младите хора;

ДОСТЪП ДО САМОСТОЯТЕЛНИ ЖИЛИЩА

Разширяване на достъпа на семействата на младите хора на възраст до 35 години до самостоятелни жилища с цел насърчаване на отглеждането на деца в семейна среда чрез:

- Създаване на условия за младите семейства да поемат разходите по закупуване или наем на самостоятелно жилище;

➤ Насърчаване и подпомагане на публично - частни партньорства за осигуряване на достъпни жилища за младите семейства.

ПРЕВЕНЦИЯ НА СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ НА МЛАДИ ХОРА В НЕРАВНОСТОЙНО ПОЛОЖЕНИЕ

Превенция на социалното изключване на младежи на възраст от 18 до 29 години в неравностойно положение - младежи в специализирани институции, младежи с увреждания, младежи, напускащи специализирани институции, младежи, страдащи от различни зависимости, бивши затворници и други групи младежи в риск чрез:

- Интегриране на младежката политика с мерките за закрила на децата;
- Осигуряване на целенасочено социално подпомагане и социални услуги за младите хора в неравностойно положение;
- Пресичане на предаването на социалното изключване между поколенията.

МЛАДЕЖКОТО ДОБРОВОЛЧЕСТВО

Развитие на доброволчество сред млади хора на възраст до 29 години като движеща сила за личностно развитие, мобилност, учене, конкурентоспособност, социалното сближаване, солидарност между поколенията и формирането на гражданско самосъзнание чрез:

- Създаване на повече доброволчески възможности за младите хора, особено за трансгранична мобилност;
- Гарантиране на правата на младите доброволци, особено на непълнолетните;
- Признание на доброволството като важна форма на неформално образование.

ГРАЖДАНСКА АКТИВНОСТ

Осигуряване на възможности за пълноценното участие на младите хора на възраст до 35 години в гражданския живот и за приобщаването им към основните демократични ценности и стандарти чрез:

- Насърчаване на самоорганизирането на младите хора;
- Гражданско образование и обучение;
- Осигуряване на ефективно представителството на интересите на младите хора във формирането, изпълнението и оценката на секторните политики на общинско, областно и национално ниво чрез младежки съвети - общински младежки съвети, младежки областни съвети и национален младежки съвет;

МЛАДИТЕ ХОРА В МАЛКИТЕ НАСЕЛЕНИ МЕСТА И СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Създаване на привлекателна среда за развитие на младите хора на възраст до 35 години в малките населени места и селските райони чрез:

- Осигуряване на ефективен достъп до образование, обучение, информация и консултантски услуги на младите хора в малките населени места и селските райони;
- Мобилизиране на участието на младите хора в управлението на местното развитие;
- Повишане на икономическата активност и създаване възможности за професионална реализация на младите хора в малките населени места и селските райони.

МЕЖДУКУЛТУРЕН И МЕЖДУНАРОДЕН ДИАЛОГ

Създаване на благоприятна и насърчаваща среда за българските младежи да участват пълноценно в межкултурното и международното младежко общуване чрез:

- Насърчаване на междуетническо и межкултурно опознаване, толерантност и диалог;
- Стимулиране и подпомагане на участието на българските младежи в международното младежко движение в Европа и света;
- Насърчаване на участието на младите хора в постигането на целите на хилядолетието за развитие, набелязани от Организацията на Обединените нации.

АКТИВНА РОЛЯ НА МЛАДИТЕ ХОРА В ПРЕВЕНЦИЯТА НА ПРЕСТЪПНОСТТА

Стимулиране на активното участие на младите хора в превенцията на престъпността, особено в превенцията на правонарушенията, извършени от млади хора чрез:

- Ангажиране на местната власт, младежките организации и медиите в превенцията на правонарушенията, извършвани от деца и младежи;
- Изграждане на доверие между младите хора и правоохранителните органи;
- Развитие на култура на пътна безопасност сред младите хора.